

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

HİRİSTİYANLIKTA VİZYON ANLAYIŞI
VE HERMAS'IN ÇOBANI ÖRNEĞİ

LÜTFİYE BİLİCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:

PROF. DR. AHMET TÜRKAN

KONYA-2024

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı	Lütfiye Bilici		
Numarası	21810201034		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri ABD/ Dinler Tarihi		
Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
	Doktoru		
Tezinin Adı	Hıristiyanlıkta Vizyon Kavramı: Hermas'ın Çobanı Örneği		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Lütfiye Bilici

ÖZET

Adı Soyadı	Lütfiye Bilici		
Numarası	21810201034		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri ABD/ Dinler Tarihi		
Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
	Doktoru		
Tezinin Adı	Hıristiyanlıkta Vizyon Kavramı: Hermas'ın Çobanı Örneği		

Vizyon, doğaüstü görüm anlamında kullanılan, Hıristiyanlıktaki bir tür vahiy çeşididir. Kaynağını Kutsal Kitap'tan alan anlayışına göre, vizyon Tanrı'nın bir lütfudur ve bu dini tecrübeyi peygamberlerin haricindeki diğer insanlar da görebilir. İlahi bir irade ile görüldüğüne inanılan vizyonlar gelecekte haber verebilir, Hıristiyanlık konusunda didaktik ya da uyarıcı olabilir. Bu anlayıştan kaynaklı olarak erken dönem Hıristiyanlığından itibaren günümüze kadar çok sayıda vizyon örneğine rastlanır. Tarihte görülen vizyon örneklerinden bazıları, Hıristiyanlığın teolojik doktrinlerinin belirlenmesini; bazıları kiliselerin farklı coğrafyalarda kurumsallaşmasını, bazıları Hıristiyanların tarihte siyasi üstünlük kazanmasını sağlamıştır.

Bu tezde öncelikle Hıristiyanlıktaki vizyon anlayışının teolojik temelleri, ardından sebep ve sonuçları bakımından vizyonların Hıristiyanlık tarihindeki etkileri ele alınmıştır. Vizyon hadisesini, yazılı bir örnek üzerinden mahiyetiyle anlamak üzere apostolik bir metin olan Hermas'ın Çobanı incelenmiştir.

Tezin hazırlanışında literatür taraması yapılmış, fenomenolojik metot benimsenmiş, çoğunluğu İngilizce olan kaynaklar kullanılmış ve klasik bir Hıristiyan metni olan Hermas'ın Çobanı, tezin daha iyi bir sonuca ulaşması amacıyla örnek olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vizyon, Görüm, Hermas'ın Çobanı, Hıristiyanlık, Dini Tecrübe

ABSTRACT

Name - Surname	Lütfiye Bilici		
Number	21810201034		
Department	Philosophy and Religious Sciences / History Of Religious		
Program	Master's Degree	X	
Supervisor	Prof. Dr. Ahmet Türkan		
Title Of Thesis	Concept of Vision in Christianity and the Example of Hermas' Shepherd		

Vision is a type of revelation in Christianity, used in the sense of a supernatural vision. According to the biblical understanding, a vision is a grace from God and this religious experience can be seen by people other than prophets. Believed to be divinely willed, visions can foretell the future and can be didactic or cautionary about Christianity. Because of this understanding, there are many examples of visions from early Christianity to the present day. Some of the examples of visions seen in history have led to the determination of the theological doctrines of Christianity, some to the institutionalization of churches in different geographies, and some to the political supremacy of Christians in history.

In this thesis, firstly the theological foundations of the understanding of vision in Christianity, then the effects of visions in Christian history in terms of their causes and consequences are discussed. The Shepherd of Hermas, an apostolic text, is analysed in order to understand the phenomenon of vision through a written example.

In the preparation of the thesis, a literature review was carried out, phenomenological method was adopted, mostly English sources were used, and the Shepherd of Hermas,

a classical Christian text, was examined as an example in order to reach a better conclusion of the thesis.

Key words: Vision, Shepherd of Hermas, Christianity, Religious Experience

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
ÖNSÖZ	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	4
HIRİSTİYANLIK'TA VİZYON (GÖRÜM) İNANCI	4
1.1. Vizyon Kavramının Lügat Ve Terim Anlamı	4
1.2. Vizyon Kavramının Pozitif Bilimlerde Karşılığı.....	6
1.3. Kitab-ı Mukaddes'te Geçen Vizyonların Mahiyeti.....	8
1.3.1. Eski Ahit'te Vizyon.....	9
1.3.2. Yeni Ahit'te Vizyon	12
1.4. Vizyon Kavramının Hıristiyan Teolojisindeki Yeri	19
1.4.1. Havarisel Babalar Döneminde Vizyon (I-II. Yüzyıllar)	20
1.4.2. Kilise Babaları Döneminde Vizyon (II-IV Yüzyıllar)	21
1.4.2.1. Origene Öğretisinde Vizyon	21
1.4.2.2. Tertullien Öğretisinde Vizyon.....	22
1.4.2.3. Nissalı Gregor Öğretisinde Vizyon.....	23
1.4.2.4. Aziz Jerome Öğretisinde Vizyon	24
1.4.2.5. Aziz Augustin Öğretisinde Vizyon	25
1.4.2.6. Papa I. Gregor'un Öğretisinde Vizyon	27
1.4.3. Papalık Döneminde Vizyon (IV. Yüzyıldan Günümüze).....	29
1.4.3.1. Bingenli Hildegard Öğretisinde Vizyon	30
1.4.3.2. Assisili Francis Öğretisinde Vizyon	34
1.4.3.3. Bonaventura Öğretisinde Vizyon.....	36
1.4.3.4. Thomas Aquinas Öğretisinde Vizyon	37
1.5. Hıristiyanlıkta Muteber Vizyon Ayırımı	39

1.5.1.	Vizyonlar Hakkında Kilisenin Resmi Ayrımı	40
1.5.2.	Vizyonlar Hakkında Niteliksel Ayrım	42
1.6.	Vizyon Hadiselerinin Hıristiyanlık Tarihindeki Etkileri.....	44
1.6.1.	Pavlus'un Şam Vizyonunun Hıristiyanlık Tarihine Etkisi.....	45
1.6.2.	Vizyonlarının Kilise İmarına Etkisi	48
1.6.2.1.	Türkiye'de Meryem Ana Evi Kilisesi	49
1.6.2.2.	Meksika'da Guadalupe Meryem Ana Bazilikası	51
1.6.2.3.	Fransa'da Lourdesli Laydi Mabedi.....	52
1.6.2.4.	Portekiz'de Fatıma Mabedi.....	54
1.6.3.	Vizyonunun Hıristiyan Siyasi Tarihine Etkisi	55
1.6.3.1.	I. Konstantin'in Vizyonu	56
1.6.3.2.	Haçlı Seferlerinde Vizyon Hadiseleri	59
1.6.4.	Vizyon Edebiyatının Hıristiyan Literatürüne Etkisi	60
2.	BÖLÜM.....	65
HERMAS'IN ÇOBANI METNİNDE VİZYON KAVRAMI		65
2.1.	Hermas'ın Hayatı ve Kişiliği	65
2.2.	Hermas'ın Çobanı Eserine Dair	72
2.2.1.	Eserin Tarihlendirilmesi	73
2.2.2.	Eserin Oluşumu.....	74
2.2.3.	Eserin Türü.....	77
2.3.	Hermas'ın Çobanı'nda Hıristiyan Teolojisi	78
2.3.1.	Tövbe ve Vaftiz Öğretisi	79
2.3.2.	Kristolojisi	81
2.3.3.	Angelolojisi.....	82
2.3.4.	Etik.....	83
2.4.	Hermas'ın Çobanı'nın Hıristiyan Bibliyolojisindeki Değeri.....	84
2.5.	Hermas'ın Çobanı'nın Muhtevası.....	85
2.5.1.	Birinci Bölüm: Vizyonlar	87
2.5.2.	İkinci Bölüm: Emirler	90
2.5.3.	Üçüncü Bölüm: Meseller	91
2.6.	Hermas'ın Çobanındaki Vizyonların Anlamı	93

2.6.1.	Gençleşen Yaşlı Kadın Vizyonu	93
2.6.2.	Kulenin İnşası Vizyonu.....	97
2.6.3.	Dev Ejderha Vizyonu.....	102
SONUÇ.....		105
KAYNAKÇA.....		107
EKLER KAYNAKÇASI		118

KISALTMALAR

M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
ed.	: Editör
çev.	: Çevirmen

ÖNSÖZ

Vizyon Hıristiyanlıkta doğaüstü görüm hadisesidir. Tanrı'nın iradesiyle kuluna vermiş olduğu mesajlardır. Kitab-ı Mukaddes'in vermiş olduğu yetki ile peygamberlerin dışında sıradan insanlar da vizyon geçirebilir. Bu sebeple Hıristiyanlık tarihinde vizyon geçirip, Tanrı'dan dini bir mesaj aldığını iddia eden pek çok kişi olmuştur. Aynı zamanda vizyonlar, Hıristiyanlığın doğuşundan itibaren günümüze kadar çok sayıda tarihi olaya da sebebiyet vermiştir.

Hıristiyanlıkta vizyon anlayışının doğru idrak edilmesi, tarihi pek çok hadiseyi daha iyi kavramamızı sağlar. Bu sebeple hem vizyonun ne olduğu doğru bilinmeli hem de tarihi etkilerinin neler olduğu önemsenmelidir. Bu sebeple çalışmamız vizyon teolojisi ve tarihe etkileri hakkındadır. Çalışmamızda Hıristiyanlıkta, vizyonun nasıl bir olgu olduğunu anlamak için vizyonlarıyla meşhur olan apostolik külliyat içerisindeki Hermas'ın Çobanı incelenmiştir. Türkiye'de Dinler Tarihi alanında Hıristiyanlıkta vizyon anlayışı hakkında ve Hermas'ın Çobanı metni hakkında yeterli kaynak bulunmamaktadır. Neredeyse tamamı İngilizce kaynaklar kullanılarak hazırlanan bu çalışma ile literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Tezimi hazırlamamda yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım ve öğretmenim Prof. Dr. Ahmet Türkan'a teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Vizyon, soyut şeylerin fiziki koşullarla görülmesi hadisesidir. Hıristiyanlığa Yahudi ve Mistik kaynaklardan geçmiştir. Çok sayıda vizyon örneğinin bulunduğu Kitabı-ı Mukaddes, Hıristiyanlıkta vizyon anlayışının temellerini oluşturmaktadır. Bu anlayışa göre vizyon Tanrı'nın bir inayetidir ve peygamberler dışında sıradan insanlar tarafından da tecrübe edilebilir. Vizyonlar Tanrı'nın iradesiyle gönderilen geleceğe yönelik haberler, şimdiye yönelik uyarılar ve Hıristiyanlıkla ilgili öğretiler taşıyan mesajlardır. Hıristiyanlık tarihinde bazı vizyonlar, Hıristiyanlığın Mesih, teslis gibi önemli öğretilerinin belirleyicisi olmuş; bazıları Hıristiyanlığın yayılması ve siyasi güç kazanması gibi kritik sonuçlar doğurmuş; bazıları Kilise'nin nüfusunu arttıramadığı bölgelerde kurumsallaşmasına vesile olmuştur. Hıristiyanlıktaki vizyon anlayışı hakkında yapılan araştırmalar göz önünde bulundurulduğunda, vizyonların tarihindeki derin etkilerinin sebep ve sonuçları daha iyi anlaşılabilir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hazırlanan bu tez çalışmasında vizyonları taşıdıkları önem ve sebep oldukları hadiseler nispetinde, vizyon anlayışının Hıristiyanlık içerisinde doğru kavranması amaçlanmaktadır. Vizyon anlayışının teolojik alt yapısına dair yapılan incelemelerin ardından, vizyonun Hıristiyanlıktaki etkileri daha iyi anlaşılabilmesi için, bu tez çalışması dinler tarihi literatüründe önem arz etmektedir. Bu sebeple tez çalışmasının birinci bölümünde vizyon hakkında ulaşılabilen teolojik yorumlar derlenmiş ve ardından vizyonların aktif rol oynadığı tarihi hadiselerden bazı önemli örneklere yer verilmiştir. Vizyonlar yönünden çok zengin ve apostolik bir metin olan Hermas'ın Çobanı ise vizyon metinlerinin yapısının daha iyi anlaşılması amacıyla çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı olarak incelenmiştir.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamızda vizyon anlayışının Hıristiyan teolojisindeki yerini anlamak için başvurduğumuz kaynaklar, Havarisel Babaların, Kilise Babalarının ve Kilise Doktorlarının görüşleriyle sınırlandırılmıştır. Vizyonların Hıristiyanlık tarihindeki

etkilerini incelediğimiz tarihsel örnekler, Hıristiyanlık tarihinde mühim görülen hadiseler arasından seçilerek sınırlandırılmıştır. Hermas'ın Çobanı metninin yazarı, konusu, Hıristiyan bibliyografisindeki değeri ve teolojisine ikinci bölümde ayrı başlıklar altında yer verilmiş ancak metnin muhtevasının incelendiği kısım, vizyon anlatımlarına odaklanılarak sınırlandırılmıştır.

4. Araştırmanın Kaynakları

Bu tez çalışmasında sıklıkla istifade edilen kaynaklar; Mehmet Aydın'ın çevirmiş olduğu Fulbert Cayre'nin *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri* kitabı, J. Stefan Russell'in *English Dream Vision* kitabı ve Bart Ehrman'ın editörlüğünü yaptığı *The Apostolic Fathers* kitabıdır. Türkiye'de dinler tarihi çalışmaları arasında vizyon hakkında müstakil bir eser bulunmadığından, vizyon hakkında bilgilere ulaşmak için büyük orada İngilizce kaynaklara başvurulmuştur. Bu tez hazırlanırken kullanılan kaynaklar; klasik eserler, araştırma eserleri, doktora ve yüksek lisans tezleri, makaleler, ansiklopediler, sözlükler ve internet sitelerinden ibarettir.

1. BÖLÜM

HIRİSTİYANLIK'TA VİZYON (GÖRÜM) İNANCI

1.1. Vizyon Kavramının Lügat Ve Terim Anlamı

Vizyon, geçmişten günümüze değin çoğu toplumda mistik gelenek olarak tanınan ve ritüel olarak uygulanan bir trans hali ve aynı zamanda insanın görme ve işitme duyularıyla soyut şeyleri algıladığı bir dini tecrübedir.¹ Vizyonun dini tecrübe oluşu, yapısı gereği onun derin psikolojik bir tesir altında, kul ve Tanrı arasında veya birey ve yüce bir güç arasında irtibat sağlıyor olmasından kaynaklanır.² Vizyon esnasında Tanrı veya yüce güç ile ontolojik anlamda irtibat kurulmaz, o yalnızca dini bir erdemle tecrübe edilir. Bu durum, Tanrı'nın kuluna karşı kendisini ihsan etmesi ve hikmetini açığa çıkartması olarak tarif edilebilir.³ Tanrı ile kul arasında irtibat oluşturması hasebiyle, dini tecrübenin yanı sıra vizyon, Hıristiyan geleneğinde kabul görmüş bir vahiy çeşididir.⁴ Bu sebeple vizyonun vahiy ve dini tecrübe olmak üzere iki ayrı terim anlamının olduğu söylenebilir.

Milattan sonra 1290'lı yıllarda "mental görüm, doğüstü görüm" anlamlarıyla İngilizceye kazandırılan "vision" kelimesinin kökeni, "görüş" anlamlarına gelen Fransızca "visiun" veya Latince "vīsio" kelimelerine dayandırılmaktadır.⁵ Hıristiyanlıkta vizyon kelimesini ilk kez "supernatural" yani "doğüstü" anlamıyla 13. yüzyılda İtalyan teolog Thomas Aquinas (ö. 1274) kullanmıştır.⁶

Dördüncü yüzyıla kadar Kitab-ı Mukaddes'in çeşitli bölümleri, farklı kişiler tarafından Grekçe aslından Latinceye tercüme edilmişti. Dördüncü yüzyılda ise Aziz Jerome (ö. M.S. 420), Kitab-ı Mukaddes'in çeşitli Latince versiyonlarını derleyip düzenlemiştir. Bu revizyon Kitab-ı Mukaddes'in tek yetkili Latince tercümesi olarak Vulgate ismiyle

---

¹ Felicitas D. Goodman, "Visions", *Encyclopedia Of Religion*, ed. Mircea Eliade, (New York, Macmillan Publishing Company, 1987) 15/282-283.

² Hakan Hemşinli, "Dini Tecrübenin Nesnellği Üzerine", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2010), 121-122.

³ Karl Vladimir Truhlar, "Visions", *Encyclopedia Of Theology*, ed. Karl Rahner, (New York: The Crossroad Publishing Company, 1975) 1806-1807.

⁴ Şinasi Gündüz, *Din Ve İnanç Sözlüğü*, (İstanbul: Vadi Yayınları, 2022), "Vahiy", 495.

⁵ *Oxford English Dictionary*, "Visions" (20.11.2023)

⁶ Goodman, "Visions", 15/282.

anılmıştır.⁷ Günümüze ulaşan en eski Grekçe el yazması Kitab-ı Mukaddes olan Codex Sinaiticus'ta⁸ “doğüstü görüm” hadiselerini ifade etmek için kullanılan “ὄραμα” kelimesinin⁹, Latince Vulgate'nin en iyi korunmuş el yazması olan Codex Amiatinus'da “görüş” anlamına gelen “visio” kelimesiyle tercüme edilmiş olduğu görülür.¹⁰ 1380 yılında John Wycliffe (ö. 1384) Kitab-ı Mukaddes'i Latince Vulgate versiyonundan İngilizceye tercüme etmiştir.¹¹ Bu İngilizce Kitab-ı Mukaddes'te doğüstü görüm hadiselerini anlatan Latince “visio” kelimesi, “vision” şeklini alarak tercümede kullanılmıştır.¹² 1665'te Ali Ufki Bey Kitab-ı Mukaddes'i ilk kez Türkçeye tercüme etmiş ve Osmanlı Türkçesi ile kaleme almıştır.¹³ Kitab-ı Mukaddes'deki “vision” kelimesini “rüya”¹⁴ olarak tercüme eden Ali Ufki Bey'in tercümesinde kullandığı kaynağın Latince ya da Fransızca Kitab-ı Mukaddes olduğu düşünülmektedir.¹⁵ Kitab-ı Mukaddes şirketinin dönemlere göre güncellenen Türkçe tercümelerinin hepsinde, Ali Ufki Bey'in tercümesi esas alınmış ve Kitab-ı Mukaddes tercümelerinin 1666, 1878, 1886, 1941 ve 2001 yılları arasındaki yayınlarının Türkçesinde değişikliğe gidilmiştir.¹⁶ 2001 yılında güncellenen ve halen güncelliğini koruyan Türkçe tercüme Kutsal Kitap'ta, daha önce “rüya, rüyet” olarak tercüme edilen “vision” kelimesi ilk kez “görüm” kelimesi ile tercüme edilmiştir.¹⁷ Ancak ne

---

⁷ H.A.G. Houghton, *The Latin New Testament*, (Oxford: Oxford University Press, 2016) 31.

⁸ Sina El Yazması olarak da bilinen Kitab-ı Mukaddesin en eski tam kopyası, Codex Sinaiticus Projesi kapsamında dijital ortamda bir araya getirilmiş ve el yazma eser web arşivi olarak www.codexsinaiticus.org adresinde erişime açılmıştır. Bkz. Library Of Congress (LOC), “Codex Sinaiticus”, (Erişim: 12.12.2023)

⁹ Codex Sinaiticus, (Erişim: 12.12.2023), Elç.16:9.

¹⁰ *Codex Amiatinus*, (Florence: Medicea Laurenziana Library, Illuminated Manuscripts from Europe, 2021668243) Elç.16:9

¹¹ Rabia Yüksel, *Hıristiyanlığın Tarihi Süreçlerinde Kutsal Kitap Tercümeleri*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 40.

¹² John Wycliffe, *Earlier Version Wycliffe New Testament*, (Manchester: The John Rylands Library, Middle English Manuscripts, R4995) 183. Elç.16:9.

¹³ Orijinal el yazması nüshası Leiden Üniversitesinde bulunan Ali Ufki Bey'in tercüme ettiği Kitab-ı Mukaddes'in taranmış hali www.osmanlicakelam.net adresinde yayınlanmaktadır.

¹⁴ Ali Ufki Bey, *Kitab-ı Mukaddes*, (Hollanda: Leiden Üniversitesi, Warner Koleksiyonu, Cod. Or. 390a-e) Luk 1:22.

¹⁵ Salih Çınpolat, “Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe'ye Çeviri Süreci ve Ali Ufki Bey'in Çevirisinin Önemi”, *Dini Araştırmalar* 23/59 (Aralık 2020) 438.

¹⁶ Salih Çınpolat “17. Yüzyıldan Günümüze Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe Çevirilerindeki Değişim ve Başlıca Farklılıkla” , *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (2022) 14.

¹⁷ *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil*. (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2001)

“vizyon” ne “görüm” kelimesi, TDK’nın Türkçe Sözlüğünde Kitab-ı Mukaddes’teki vizyon kavramının anlamını karşılayacak şekilde yer almamaktadır.

1.2.Vizyon Kavramının Pozitif Bilimlerde Karşılığı

Hıristiyanlık tarihinde vizyon geleneği, pek çok doğüstü unsurla birlikte yirminci yüzyıla kadar tartışmasız bir dini tecrübe olarak süregelmiştir. Ancak psikanalitik ve fizyolojik çalışmaların rüya ve vizyonların psikolojik ve bilişsel etmenlerden kaynaklandığı iddia etmesiyle birlikte, vizyon eski popülaritesini yitirmiştir.¹⁸ Psikoloji, insanın davranışlarını, duygularını, zihinsel süreçlerini bilimsel metotlarla inceleyen bir pozitif bilimdir. O, metodolojisi bakımından vizyonun dini geçerliği ile ilgilenmez. Ancak vizyonun öznesi insandır ve insanın duygu ve davranışlarında çok derin bir etki bırakır. Bu sebeple vizyon geçiren insanın zihinsel ve davranışsal süreçleri, psikolojinin çalışma sahasına girer.¹⁹

Vizyon fiziki bir ortamda gerçekleşen metafizik bir hadisedir. Onun bu olağandışı yapısı, pozitivist bilimlerde trans halinde olan kişinin algıladığı görüntü veya sesin gerçekliği hakkında şüpheyle karşılanmasına sebep olmuştur. Onu algılayandan bağımsız olarak vizyon, metafiziksel yönüyle gerçekliği deneyle kanıtlanamayan, yani bilimsel anlamda *a priori* bilgi kategorisindedir. Bu ön koşulla psikoloji perspektifinde vizyonun kaynağına dair iki temel ihtimal vardır. İlki; vizyon geçirdiğini söyleyen kişinin iddiasının sahte oluşudur. İkinci ihtimal ise vizyonda algılanan şey halüsinasyondan veya yanılgıdan ibarettir. Bu ihtimaller kapsamında psikoloji biliminde vizyon, gerçekte var olmayan imgelerin görülmesi yani halüsinasyon veya sanrıdan ibarettir.²⁰ Halüsinasyonlarda görülen imgelerin ortaya çıkış sebebine dair psikolojik yaklaşımlar arasında farklı yorumlar geliştirilmiştir. Psikanaliz yaklaşımında imgelerin ortaya çıkış sebebi, bireyin nevrotik çatışmalarının dışa vurumudur. Bilişsel yaklaşıma göre halüsinasyonların sebebi, sağlıklı zihinsel işleyişte aksaklıkların

---

¹⁸ John T. Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority*, (Florida: THE Florida State University, College Arts And Sciences, Doktora Tezi, 2013), 1.

¹⁹ İsmail Seçer(ed.), *Güncel Bakış Açısıyla Psikolojiye Giriş* (Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2023), 1.

²⁰ Mircea Eliade, “Visions”, *Encyclopedia Of Religion*, 282.

yaşanmasıdır. Jung'ın psikolojik yaklaşımına göre imgelerin ortaya çıkış sebebi kişinin arketipleridir.²¹

Halüsinasyonların dini bir muhtevası varsa buna Eski ve Yeni Ahit literatüründe vizyon ismi verilmiştir. Dinler Tarihcisi Mircea Eliade, vizyon hadisesine modern pozitif bilimlerde halüsinasyon denilmesini eleştirmiştir. Çünkü vizyon geçirdiğini söyleyen kişi klinik olarak hastadır ve görmüş olduğu bu sanrılar ise mental sağlığının yerinde olmadığına bir göstergesidir.²² Ancak psikoloji alanında yapılan çalışmalarda, ilahi ve dünyevi konulu halüsinasyonların özellikleri ve kişiler üzerinde bıraktığı etkiler kıyaslanmıştır. Örneğin UFO görüldüğü iddialarına yer veren paranormal deneyimin raporları ile vizyon geçirildiği iddialarına yer veren dini bir tecrübenin raporları incelenmiş ve benzer öncüllere, özelliklere ve etkilere sahip olduğunu ortaya konmuştur.²³

Vizyona karşı daha ılımlı yaklaşan parapsikolojiye ait psişik literatürde ise görme hadisesinin iki şekilde gerçekleştiği anlatılmıştır; oküler ve içsel manevi görüş. Oküler görüş, var olan belirli bir cismin mekanda optik fizik yasalarına uygun bir şekilde algılanmasıdır. Ancak içsel manevi görüş, oküler görüşün aksine fizik yasalarından ve algılanan şeyin fiziksel mevcudiyetinden bağımsızdır. Manevi görüş iki farklı şekilde gerçekleşir. İlki hafızada daha önce var olan imgelerin hayalinin, uyanırken rüya görmeye benzer şekilde canlanmasıdır. Hayallerin kendiliğinden ortaya çıktığı ve insanı çok derinden etkilediği ikinci manevi görüş türü ise halüsinasyonlardır. Halüsinasyon gören kişi oküler görüşün özellikleri olan mekan, nesne ve optik yasaların tamamına uygun bir görüş yaşadığını zanneder. Parapsikolojinin halüsinasyonlar üzerinde deneysel yöntemlerde yaptığı bilimsel çalışmalar bunun yalnızca zandan ibaret olmadığını göstermiştir. Deneysel olarak doğrulanmış bazı halüsinasyonların nesneliliği kabul edilmiştir.²⁴

---

²¹ Nicholas Grant Boevig, "Visions", *Encyclopedia Of Psychology And Religion*, ed. David A. Leeming, Kahryn Madden, Stanton Marlan (New York, Springer Science Business Media, 2010) 8/951.

²² Mircea Eliade, "Visions", *Encyclopedia Of Religion*, 282.

²³ Raymond F. Ploutzian (ed.), Crystal L. Park (ed.), *Handbook Of The Psychology of Religion And Spirituality*, (New York: A Division of Guilford Publications, 2005), 353.

²⁴ Nandor Fodor, "Vision", *Encyclopedia Of Psychic Science*, ed. Nandor Fodor, (Puerto Rico: University Books Inc, 1974), 401-402.

1.3. Kitab-ı Mukaddes'te Geçen Vizyonların Mahiyeti

Kitabı mukaddes, Eski Ahit ve Yeni Ahit'ten müteşekkildir. Eski Ahit Yahudilerin apokrif olarak saydığı ancak Hıristiyan konsillerince güvenilir olduğu kabul edilmiş, MÖ. 285 tarihinde Grekçeye tercüme edilen 39 Yahudi kutsal metninin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. İsminden de anlaşılacağı gibi Eski Ahit, Tanrı'nın insanlığın kurtuluşu için Musa ile yapmış olduğu ancak Yeni Ahit ile geçersiz olan bir sözleşmedir. Kurtuluş için Tanrı, oğlu İsa'yı yeryüzüne göndermiş ve onunla tüm insanlığa müjde olacak bir yeni ahit yapmıştır. İsa'nın vahyettiği ve resullerin (havariler) sözlü veyazılı olarak toplumlara aktardığı bu rivayetler Kutsal Ruhun da yardımıyla daha sonra Yeni Ahit ismiyle derlenmiş.²⁵

Kitab-ı Mukaddes'te vizyon, vahiy türlerinden birisidir. Çölde Sayım *metninde* “*Eğer aranızda bir peygamber varsa, ben Rab görümde kendimi ona tanıtır, onunla düşte konuşurum*” şeklinde geçen ayette, Tanrı'nın vizyon aracılığıyla insanlarla iletişim kurduğu ifade edilmiştir.²⁶ Vizyonda müşahede edilecek görüntü veya ses, Tanrı'dan gelen ilahi bir mesajdır ve bu mesaja muhatap olup vizyon geçirecek kişiyi Tanrı seçer. Eski ve Yeni Ahit dahil olmak üzere Kitab-ı Mukaddes'in tamamında bu vahiy biçimine rastlanmaktadır.²⁷

Türkçe Kutsal Kitap Dizini'ne baktığımızda, Kitab-ı Mukaddes'in 2001 tercümesinden itibaren vizyon hadiselerinin tarifinde kullanılan “görüm” kelimesinin, 113 kez geçtiğini görürüz. Görüm kelimesi 97 kez Eski Ahit'te, 16 kez Yeni Ahit'te geçmektedir. İçerisinde en fazla vizyon hadisesinin bulunduğu bölümler ise görüm kelimesinin 31 kez geçtiği Daniel kitabı ile 23 kez geçtiği Hezekiel kitabıdır. Yeni Ahit'te ise en fazla vizyon hadisesi, görüm kelimesinin 12 kez geçtiği Elçilerin İşleri kitabındadır.²⁸ Bu verilerin dışında İngilizce bir Kutsal Kitap dizini olan “Analytical

---

²⁵ Mehmet Alparslan Küçük, *Kutsal Kitap Anlayışı* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2009), 87.

²⁶ Çölde Sayım 12:6.

²⁷ Muhammet Tarakçı, “Vahiy”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Erişim 11 Ocak 2024).

²⁸ *Kutsal Kitap Dizini* (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yeni Yaşam Yayınları, 2004), 842-843.

Concordance to the Bible” isimli eserde, “vision” kelimesi 100 kez geçmektedir.²⁹ Türkçe dizin ile İngilizce dizin arasındaki sayıların eşit olmayışının sebebi, tercüme esnasında oluşmuş farklılıklardan kaynaklanabilir.

Kitab-ı Mukaddes’te geçen vizyonlar, konuları itibariyle beş grubu ayrılmıştır.³⁰ Vizyon hadiselerinin birinci grubu, tahtında oturan Tanrı ya da yüce bir konseyin görüldüğü vizyonlardır.³¹ İkinci grup, dünya da ya da ilahi alemde gerçekleşmiş veya gerçekleşecek olan hadiselerin görüldüğü vizyonlardır.³² Üçüncü grup, kelime oyunları ile anlatılan sembolik mesajları içeren vahiylerin olduğu vizyonlardır.³³ Dördüncü grup, görülen nesnelerin gerçekte karşılığı olan bir varlığı temsil ettiği vizyonlardır.³⁴ Beşinci grup vizyonlar ise yukarıdaki özelliklerden ikisi ya da daha fazlasını içeren vizyonlardır.³⁵

Kitab-ı Mukaddes’te geçen vizyonlar konular itibariyle farklı da olsa, hepsinin bir takım benzer özellikleri vardır. Genellikle vizyonların, onu gören kişi tarafından birinci ağızdan anlatılmaları, vizyonun gerçekleştiği zamanın ve ortamın tarifi ve vizyon geçirenin görüm esnasında yaşadığı duygu durumu ile sonrasında vermiş olduğu tepkiler Kitab-ı Mukaddes’te geçen vizyonların ortak öğeleridir.³⁶ Örneğin vizyon görenin yaşadığı korku ve titreme halinin anlatımı Eski ve Yeni Ahit’te değişmeyen bir durumdur. Bu vurgu, vizyonun ağır ve mukaddes bir yapısı olduğu izlenimi veren ilahi bir referans olmaktadır.³⁷

1.3.1. Eski Ahit’te Vizyon

---

²⁹ Robert Young, *Analytical Concordance To The Bible* (New York: Funk & Wagnalls Corporation, 1881), 1026-1027.

³⁰ Adela Y. Colins, *Harper's Bible Dictionary*, Poul J. Achtemeier (ed.), (San Francisco: Society of Biblical Literature , 1985), “Visions” , 1114-1115.

³¹ Çık 24: 9-11, 1Kr. 22: 19-23, Hez 1: 1-3

³² 1Kr 22:17, Amo 7:1-3, Yer 4:23-26

³³ Yer 1:11-12, Hez 37:1-14, Zek 2:5-9

³⁴ Dan 8: 1-2, Va 12,13,17, Zek 1:18-21

³⁵ Dan 7 , Lev 2:5 ,

³⁶ Colins, *Harper's Bible Dictionary*, 1115.

³⁷ John T. Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority*, 60.

Vizyonun, kanonik literatürde geçmeden önce ilkel olarak isimlendirilen dönemlerdeki toplumların inanç sisteminde de var olduğu bilinmektedir. Vizyonun geçmişten günümüze değin, dünyanın farklı bölgelerinde gözlemlenebilir oluşu, onun bilinçli olarak icat edilmemiş olduğunu gösterir. Çünkü ilkel insan doğası gereği varoluşunun sırrını keşfetmek için analitik düşünceyi değil bir zihin faaliyeti olan imgelemeyi kullanmıştır. Onlar için vahiy, bir takım özel eğitim ve ritüel hazırlıklarından sonra deneyimlenen vizyonlardır. Bir takım Şamanik ritüellerin ardından görülen vizyonların içeriği geleceğe yönelik kehanetlerden müteşekkildir.³⁸ Tanrının neyi gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceğine dair kahinlerin gördüğü kehanetler eğer gerçekleşirse buna vizyon adı verilmiştir.³⁹ Kehanet vizyonları her ne kadar ilkel dönemlerde görülse de, Kitab-ı Mukaddes'in vahiy anlayışının temel kodlarında onun izlerine rastlanır. Bu veraset durumu doğrudan Eski Ahit metinlerinden I. Samuel 10:5-7'de anlatılmaktadır:

“Kente girince, önlerinde çenk, tef, kaval ve lir çalanlarla birlikte peygamberlik ederek tapınma yerinden inen bir peygamber topluluğuyla karşılaşacaksın. Rab'bin Ruhu senin üzerine güçlü bir biçimde inecek. Onlarla birlikte peygamberlikte bulunacak ve başka bir kişiliğe bürüneceksin. Bu belirtiler gerçekleştiğinde, duruma göre gerekeni yap. Çünkü Tanrı seninledir.”⁴⁰

Eski Ahit, tüm insanlığın kurtarıcısı olacak Mesih'in geleceğini önceden bildirmesi sebebiyle Hıristiyanlar nezdinde önemsenmiş ve Kitab-ı Mukaddes içerisinde dahil edilmiştir.⁴¹ Mesih'in gelişi ve buna benzer gelecekte bilgi veren kehanetler genel olarak Kitab-ı Mukaddes içerisinde vizyonlarla desteklenmektedir.⁴² Örneğin Eski Ahit'in Hezekiel bölümünde anlatıldığına göre peygamber Hezekiel, Kudüs'ün

---

³⁸ Keith Ward, *Religion and Revelation: A Theology of Revelation in the World's Religions*, (New York: Oxford University Press, 1994), 88.

³⁹ Russell, J. Stefan, *English Dream Vision*, (Columbus: Ohio State University Press, 1988), 62-63.

⁴⁰ I. Samuel 10:5-7

⁴¹ Nuh Yılmaz, “Tertullian'ın Kutsal Kitap Anlayışı”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (Aralık 2017), 130.

⁴² Muhammet Tarakçı, “Tanah'ta Vahiy Anlayışı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (Ocak 2002), 218.

yıkımını vizyonla görmüş,⁴³ akabinde Babil Sürgünü yaşamış ve Kudüs yerle bir olmuştur.⁴⁴

Eski ahitte kehanet vizyonları sayıca fazla olduğu gibi aynı zamanda bu kehanetler bazen birbiriyle çelişir vaziyettedir. Eski Ahit'te geçen İsrail peygamberlerinin trans haline girip vizyonlarla Tanrı'dan haber beklediklerini ve kehanetleriyle birbirlerini yalanladıklarını görürüz.⁴⁵ Tanah yorumcuları, birbirleriyle çelişkili vizyonlar gören peygamberlerden yalnızca birisinin Tanrı tarafından gösterilen bir vizyonla aydınlandığını, diğerinin ise Şeytan tarafından aldatıldığını düşünmektedir. Bu noktada vizyonların nitelikleri peygamberlerin sahtekâr olup olmadığını belirleyen bir unsurdur. Peygamberlerin sahtekâr olmadığına karar vermek için vizyonunun niteliğine bakılmaktadır.⁴⁶

Vizyon Eski Ahit'e göre vahyin bir çeşitidir. Buna göre Eski Ahit'te vahiyler, Tanrı'nın kulu ile iletişime geçme şekillerine göre farklı türlere ayrılmıştır. Teofani türündeki vahiy, Tanrı Yahve'nin doğrudan tecelli edip kuluyla vasıtasız konuştuğu vahiy türüdür. Eski Ahit'in Çölde Sayım 12:8'da bu vahiy türünün yalnızca Tanrı'nın Musa ile yüz yüze konuşması esnasında gerçekleşebileceği ve vahiyler arasında en özel olan tür olduğu anlatılmaktadır. Eski Ahit'teki bir diğer vahiy türünün rüyalar ve vizyonlar olduğu Tanrı tarafından belirlenmiştir:

*Rab onlara seslendi: "Sözlerime kulak verin. Eğer aranızda bir peygamber varsa, ben Rab görümde (vizyonda) kendimi ona tanıtır, onunla düşte konuşurum..."*⁴⁷

Diğer türler ise; Eski Ahit'te, "Tanrı'nın ruhu ve eli" tabirlerinin geçtiği vahiyler, Tanrı'nın meleğinin bildirdiği vahiyler ve son olarak da peygamberlerin "Tanrı'nın kelamı şöyledir" şeklinde bir girişle anlattığı vahiylerdir.⁴⁸

---

⁴³ Hezekiel 4:1-3

⁴⁴ Ahmet Türkan (ed.), Kudüs Din Toplum Siyaset (İstanbul: GRTC Küresel Araştırma Düşünce Merkezi, 2020), 24.

⁴⁵ Yeremya 28: 1-17

⁴⁶ Ward, Religion and Revelation, 88-89.

⁴⁷ Çölde Sayım 12:6.

⁴⁸ Mustafa Sinanoğlu, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995), 61-66.

Eski Ahit'teki vizyonların anlatım içeriği, şekli yapıları ve ifade edildiği kavramları her örnekte benzer değildir. Vizyon anlatımlarının içeriğinde beş temel konu vardır. Bunlar sırasıyla sistematik ve determinist yorumlar, iyi ile kötünün çatıştığı anlatılar, dünyanın sonuna yaklaşıldığı vurgusu, Mesih beklentisi ve ölümden sonraki yaşam arzusudur.⁴⁹ Yapıları itibariyle bazı vizyonlarda görsel tasvirler yoğundur. Görsel vizyonlar (pictorial vision) olarak sınıflandırılan bu vizyonlarda müşahede edilen figürlerin, manzaraların ayrıntılı tasviri yapılmaktadır. Dramatik vizyonlar (dramatic vision) olarak sınıflandırılan diğer yapıdaki vizyonlarda ise görüm esnasında gerçekleşen diyalogların anlatımı baskındır.⁵⁰

Tanah'ta vizyon hadiselerini anlatırken kullanılan dört farklı kelime vardır. Bunlardan מַחְזוֹן (marah) 21 kez, חֶזוֹן (khazon) 57 kez, רוּחַ (roeh) 2 kez, מַחְזָה (makhazeh) 3 kez geçmektedir. Bu kelimeler eş anlamlı olup hepsinin karşılığı vizyon, yani görümdür. Zira Eski Ahit'in Latince tercümesinde yukarıda geçen eş anlamlı farklı kelimelerin her birisi, visio/vision olarak tercüme edilmiştir.⁵¹

1.3.2. Yeni Ahit'te Vizyon

Yeni Ahit vizyon fenomenini, Eski Ahit vizyon geleneğinden miras almıştır ve vizyon örnekleri genel itibariyle, Eski Ahit'teki Daniel'in vizyonlarına benzemektedir.⁵² Eski Ahit'teki vizyonlar gibi Yeni Ahit'teki vizyonlar da nübüvvet geleneğini bildiren, biçimlendiren birer aracı olarak görülmektedir. Ancak Hıristiyan Kristolojisinin sebep olduğu kimi inançlar, Yeni Ahit vizyonlarında da bazı değişiklikler getirmiştir. Yeni Ahit'e göre İsa ile bitmeyen, bilakis yeniden başlayan peygamberlik müessesinde görevler, elçilere vizyonlar vasıtasıyla ilan edilmiştir. Havari ve peygamberlerin görev tayinleri, tecrübe ettikleri vizyonlarda İsa Mesih'le⁵³ ya da Kutsal Ruh'la⁵⁴ kurdukları

---

⁴⁹ John T. Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority*, 21.

⁵⁰ Sinanoğlu, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet*, 57-58.

⁵¹ Robert Young, *Analytical Concordance To The Bible* (New York: Funk & Wagnalls Corporation, 1881), 1026-1027.

⁵² Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority*, 56.

⁵³ Elçilerin İşleri, 9:3-6.

⁵⁴ Elçilerin İşleri, 10: 13-20.

diyaloglarda veyahut onların yönlendirdiği görüşlerle⁵⁵ bildirilmiştir. Bu durum, Tanrının sembolize edildiği ve Tanrı'nın meleğinin görüldüğü, daha genel ifade ile Tanrının kudretiyle gerçekleşen Eski Ahit'teki vizyon geleneğinde bir yeniliktir. İsa'nın dirilişinin ardından gelen bu değişiklik, Hıristiyanlıkta tebliğinin belirleyici otoritesinin İsa Mesih'te olduğunu göstermektedir.⁵⁶ Çünkü İsa Tanrı'nın yeryüzündeki faal Kelamı, yani varoluşu itibarıyla bizzat vahyin kendisidir.⁵⁷

Kitab-ı Mukaddes'in Yeni Ahit bölümündeki vizyon hadiseleri, Eski Ahit'te oranla çok daha azdır. Yeni Ahit'te "görüm" kelimesiyle tarif edilen vizyon hadiseleri 16 kez geçmektedir. Burada geçen vizyonların anlatıldığı kitapları ve o vizyonları tecrübe eden kişileri sırasıyla listelemek mümkündür:

Yeni Ahit'in ilk vizyonu, Luka İncilinde geçen Zekeriya'nın görümüdür.⁵⁸ Zekeriya bu görümünde bir meleğin ona gelip bir oğul sahibi olacağını öğrenmiştir.⁵⁹ Yeni Ahit'te geçen ikinci vizyon ise yine Luka İncilindedir.⁶⁰ Burada vizyonu tecrübe edenler, aralarında Mezdelli Meryem'in de bulunduğu ancak sayıları her İncil'de farklı ifade edilen bir grup kadının, İsa'nın mezarını görmeye gittiklerinde Tanrının meleği bir görümde onlara İsa'nın dirildiğini bildirmiştir. İsa'nın mezarı başında dirilişi haberini alan kadınların bahsi dört İncil'de de geçmektedir. İncillerin hepsinde farklı detayları bulunan bu kıssada,⁶¹ kadınların vizyon geçirdiğini yazan tek metin Luka'dır. Dahası görüm kelimesi Luka dışında diğer İncillerde de geçmemektedir.

Vizyonun 12 kez geçtiği ve Yeni Ahit'te en yoğun işlendiği yer Elçilerin İşleri bölümüdür. Görümün Yeni Ahit'te üçüncü, Elçilerin İşleri'nde ilk defa geçtiği pasajda, Petrus⁶²; Pentikost gününde Kutsal Ruh'un inayetini tecrübe eden imanlılarla alay eden Yahudilere karşı, Eski Ahit peygamberi Yoel'in sözlerini referans göstererek⁶³,

---

⁵⁵ Elçilerin İşleri, 16:9.

⁵⁶ Sinanoğlu, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet*, 181-182.

⁵⁷ Mahmut Asad Seydişehri, "Allah'ın Kelamı ve Allah'ın Kelimesi İkileminde Hz İsa", Muhammet Tarakçı (sad.), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (Ocak 1998), 739.

⁵⁸ Zekeriya Luka 1: 5'te kahin olarak geçmekte olup Vaftizci Yahya'nın babasıdır.

⁵⁹ Luka 1:11-22.

⁶⁰ Luka 24:20.

⁶¹ Zafer Duygu, *İsa Pavlus İnciller*, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2018), 373-374.

⁶² İsa'nın, ilk ve baş havarisidir. Petrus hakkında detaylı bilgi için bkz: Osman Eraslan, *Havari Petrus Ve Hıristiyanlıktaki Yeri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 99.

⁶³ Yoel 2: 28.

Tanrı'nın “*Son günlerde, bütün insanların üzerine Ruhumu dökceğim. Oğullarınız ve kızlarınız peygamberlikte bulunacaklar. Gençleriniz görümler, yaşlılarınız rüyalar görecek*” dediğini Yahudilere hatırlatır.⁶⁴ Petrus'un topluluğa karşı yaptığı bu konuşması, İsa'nın dirilişinden sonra toplumda vizyon geçirmek gibi olağanüstü hallerin yaygınlık kazanacağı mesajını vermektedir.⁶⁵

Yeni Ahit'in dördüncü ve beşinci vizyonu, Elçilerin İşleri kitabındaki İsa'nın öğrencisi Hananya'nın ve ulusların havarisi Pavlus'un (Saul) görümüdür. Bu iki vizyon da aşağıda “Pavlus'un Şam Vizyonunun Hıristiyanlık Tarihine Etkisi” bölümünde daha detaylı anlatılacak olan Pavlus'un Şam Vizyonu hakkındadır. Pavlus vizyonunda görkemli bir atmosferde İsa'yı görmüştür ve ardından gözleri görmez olmuştur.⁶⁶ Kıssanın devamında İsa, Hananya'ya bir vizyonda görünüp, Pavlus'un yanına gidip görmeyen gözlerini Kutsal Ruh'un gücüyle açmasını istemiştir.⁶⁷ Bu iki vizyon, Yeni Ahit'in ilk İsa görümleridir. İsa'nın dirilişine kadar Kitab-ı Mukaddes'te görülen tüm vizyonlarda muhatap olunan Rab iken, bundan sonraki vizyonlarda İsa ya da Kutsal Ruh ile muhatap olunmuştur. Yine İsa'nın dirilişinin ardından tecrübe edilen vizyonlarda, görüm esnasında vizyonerin “Rab” diye hitap ettiği kişinin aslında İsa olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun sebebi, (yukarıda da değinildiği gibi) Tanrının Kelamı olarak vahiy otoritesinin artık İsa'da olmasıdır.

Yeni Ahit'te geçen altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu görüm kelimeleri ise, Petrus ve dindar bir yüzbaşı olan Kornelius arasında geçen bir kıssada bulunmaktadır. Elçilerin İşleri'nde geçen bu kıssada önce Kornelius, parlak giysili bir adam olarak tanımladığı bir meleğin ona görünüp, Yafa'daki Petrus'u kendi bulunduğu Sezariye'ye çağırmasını istediğini anlatmıştır.⁶⁸ Kıssanın devamında ise Petrus'un Kutsal Ruhu gördüğü vizyondan bahsedilmektedir. Bu vizyonda Kutsal Ruh, Petrus'a, Yahudi yasasında yenmeyen hayvanların aksine,⁶⁹ artık dört ayaklı hayvanların, kuşların ve

---

⁶⁴ Elçilerin İşleri 2:16-17.

⁶⁵ Duygu, İsa Pavlus İnciller, 317-318.

⁶⁶ Elçilerin İşleri 9:3-6. Pavlus'un tecrübe ettiği şeyin vizyon olduğu Elçilerin İşleri 9:12'de Hananya'ya görmüş olduğu vizyonda bildirilmiştir.

⁶⁷ Elçilerin İşleri 9: 10-18.

⁶⁸ Elçilerin İşleri 10: 3-6.

⁶⁹ Leviler 11'de Yahudiler için yenilebilen ve yenilemeyen hayvanlar sayılmıştır.

sürüngenlerin her türlüünü yiyebileceğini bildirmiştir.⁷⁰ İsa'nın daha önce “*Ağızdan giren hiçbir şey insanı kirletmez.*”⁷¹ diyerek Yahudi yasasındaki yeme içme adabına yönelik bildirdiği değişiklik, Petrus'a bu görünümünde Kutsal Ruh tarafından hatırlatılmıştır. Kıssanın devamında Petrus, Sezariye'ye gitmiş ve orada yüzbaşı Kornelius'un toparlamış olduğu kalabalığa İsa'nın mesajının evrenselliğini, haram yiyeceklerin olmadığını ve görmüş olduğu vizyonu anlatmıştır.

Yeni Ahit'te geçen onuncu görünüm kelimesi, Petrus'un Tanrı tarafından gönderilen bir meleğin fiziki yardımını vizyon sanmasından ibarettir.⁷² On birinci ve on ikinci vizyon ise Tanrı'nın mesajını yaymak için ulusları gezmekte olan Pavlus'a, sıradaki gitmesi gereken memleketin Makedonya olduğunu bildiren bir görümdür.⁷³ On üçüncü vizyonda ise Tanrı'nın mesajını yaymak üzere Korint'te bulunan Pavlus'a, Yahudiler tarafından hoş karşılanmamasından ve baskı görmesinden dolayı, bir gece tecrübe ettiği vizyonda; her koşulda İsa'yı anlatmaktan çekinmemesi ve Tanrı aracılığıyla korunacağı bildirilmiştir.⁷⁴ On dördüncü ve Elçilerin işlerinde geçen son görünüm kelimesi Pavlus'un Kral Agrippa karşısında sorguya çekilirken Şam Vizyonunu anlatması esnasında geçmektedir.⁷⁵

Yeni Ahit'in on beşinci görünüm kelimesi 2. Korintliler'de yer almaktadır. Pavlus daha önce Korint'e hem bizzat gidip İsa'nın mesajını anlatmış hem de mektup göndermişti. Ancak Korintliler, İsa'nın mesajına uymamış hatta bir grup sahte Yahudi elçi tarafından İsa ve Pavlus'a yönelik karalama faaliyetleri yürütülmüştür. Bunun üzerine Pavlus, kendisinden epeyce bahsettiği ikinci bir mektubu daha Korintlilere Titus elçiliğinde göndermiştir.⁷⁶ Bu mektupta övünçle bir vizyondan bahseder:

“Yararlı olmasa da övünmek gereklidir. Şimdi görümlere ve Rab'bin vahiylerine geleyim. On dört yıl önce alınıp üçüncü göğe götürülmüş bir Mesih izleyicisi tanıyorum. Bu, bedensel olarak mı, yoksa beden dışında

---

⁷⁰ Elçilerin İşleri 10: 11-16.

⁷¹ Matta 15: 10-20.

⁷² Elçilerin İşleri 12: 7-11.

⁷³ Elçilerin İşleri 16: 9-10.

⁷⁴ Elçilerin İşleri 18: 5-9.

⁷⁵ Elçilerin İşleri 26: 12-19.

⁷⁶ Kutsal Kitap, Pavlus'tan Korntlilere İkinci Mektup Giriş, (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2016), 1235.

mı oldu, bilmiyorum, Tanrı bilir. Evet, bu adamın cennete götürüldüğünü biliyorum; bu, bedensel olarak mı, yoksa bedenden ayrı mı oldu, bilmiyorum, Tanrı bilir. Orada, dille anlatılamaz, insanın söylemesi yasak olan sözler işitti. Böyle biriyle övüneceğim.”⁷⁷

Pavlus’un burada, cennete yükseltip İsa Mesih’i gören ve bir takım gizli mesajlar alan bir kimseden övgüyle bahseder. Ancak övgüye dair kullandığı çekimser ifadelerden de anlaşılacağı gibi burada bahsettiği kişinin kendisi olduğu düşünülmektedir.⁷⁸

Yeni Ahit’in son görün kelimesiyse neredeyse tamamı Yuhanna’nın vizyonlarından oluşan Vahiy kitabında geçmektedir. Buradaki vizyonlar, anlamı kapalı sembolik bir üslup içerirken, apokaliptik mesajlar vermektedir. Görümlerdeki bu simgesel öğelerin çoğunun, Hıristiyan vahiy yorum geleneğinde dahi anlaşılabilir oluşu, Kutsal Kitap’ın Vahiy Giriş sayfasında itiraf edilmektedir.⁷⁹ Vahiy kitabı giriş, sekiz bölümlük vizyon hikayesi ve sonuç kısımlarından müteşekkildir.

Vahiy kitabındaki vizyonun ilk bölümünde Kutsal Ruh, Yuhanna’ya görecektiği olduğu vizyonları yazıp Yedi Kiliseye göndermesini emretmiş ve hangi kiliseye hangi mesajın iletileceğini tek tek izah etmiştir.⁸⁰ Vizyonun ikinci bölümünde ise Yuhanna, gökyüzündeki cennette kurulan bir kürsüde yer alan yedi mühürlü tomarın bir kuzu tarafından okunduğunu görür. Tomardaki mühürler açıldıkça simgesel bir olayın anlatıldığı bu bölüm, özünde Tanrı’ya uyanların kurtulacağı mesajını vermektedir.⁸¹ Vizyonun üçüncü bölümünde yedi melek, yedi farklı borozan çalmaktadır. İlk altı borozan çaldığında yer yüzünde türlü felaketlerin geldiği ancak yedinci meleğin çaldığı borozanla ise Tanrı’nın yeryüzünde isyan edenleri cezalandırıp iman edenleri ödüllendireceği hesap zamanının geldiği bildirilmiştir.⁸² Vizyonun dördüncü bölümünde ise çok sayıda simgesel anlatının içerisinde Tanrı’nın yeryüzüne

---

⁷⁷ 2. Korintliler 12:1-5.

⁷⁸ Açıklamalı Kutsal Kitap, (Erişim: 10 Şubat 2024) 2. Korintliler 12:2.

⁷⁹ Kutsal Kitap, Vahiy Giriş, 1331.

⁸⁰ Vahiy 1:10-3:22.

⁸¹ Vahiy 4:1-8:1.

⁸² Vahiy 8:2-11:18.

göndereceği gazabı ve şeytanın Tanrıya karşı direnişi anlatılmaktadır.⁸³ Vizyonun beşinci bölümünde Tanrı'nın son vurucu yedi kase gazabı, yedi melek tarafından yer yüzüne dökülür. Bunun ardından yeryüzündeki bütün kötülüklerin kaynağı olan Babil'in yıkılışı anlatılmaktadır.⁸⁴ Vizyonun altıncı bölümünde Yuhanna Babil'e götürülmüş, orada Babil'in gazaba uğrama sebeplerine ve Tanrı'nın yargısının sonuçlarına şahit olmuştur.⁸⁵ Vizyonun yedinci bölümünde Babil'in cezalandırılmasından ötürü gökyüzünde kutlamalar yapılmakta ve şeytan bir daha kimseyi yoldan çıkartmasın diye zindana atılmaktadır.⁸⁶ Yuhannanın vizyonun sekizinci ve son bölümünde hesap gününün sona ermesinin ardından göksel Kudüs'ün yer yüzüne indirilip, sonsuz ve sorunsuz cennet hayatının başlangıcı anlatılmaktadır.⁸⁷ Vahiy kitabındaki bu uzun vizyon anlatısı, bünyesindeki tüm sembolik objeler, olaylar ve mesajlarla özellikle Eski Ahit'in Daniel kitabındaki vizyonlara benzetilmektedir. Daniel'in vizyonları eskatolojik niteliğiyle öncelikli olarak Yuhanna'nın vizyonunu, ardından Hıristiyan vizyon geleneğini büyük oranda etkilemiştir.⁸⁸

Vahiy kitabı, içindeki vizyonların eskatolojik anlatımlar içermesi sebebiyle apokaliptik metin kategorisinde değerlendirilmiştir. Ancak kıyamet anlatıları içerisinde, insanların ölmeden önce dünya da yapması ve yapmaması gerekenlerin öğütlendiği de görülmektedir. Bu öğütler, Hıristiyanların kıyamet öncesinde uyması için söylenmiştir. Bu sebeple Vahiy kitabındaki vizyonların yalnızca eskatolojik nitelikte olduğu düşünülmemelidir.⁸⁹ Vahiy kitabındaki görümün yalnızca kıyamet vizyonu olmadığının bir diğer örneği de, vizyonda anlatılan canavar kıssasıdır.⁹⁰ İnsanları heykele tapmaya zorlayan canavardan kastın, dönemin Hıristiyanlarına benzer uygulamalar yapmasıyla dikkat çeken diktatör Roma İmparatoru Domitius (ö. M.S. 96) olduğunu düşünülmektedir.⁹¹ Bu durumda eskatolojik gibi görünse dahi Vahiy

---

⁸³ Vahiy 11:19-14:20.

⁸⁴ Vahiy 15:1-16:17.

⁸⁵ Vahiy 16:18-18:24.

⁸⁶ Vahiy 19:1-21:4.

⁸⁷ Vahiy 21:5-22:5.

⁸⁸ Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority*, 42.

⁸⁹ Kenneth A. Strand, "The Eight Basic Visions In The Book Of Revelation", *Andrews University Seminary Studies*, 25/1 (İlk Bahar 1987), 109.

⁹⁰ Vahiy 13:15.

⁹¹ Bilal Patacı, *Yuhanna İncili'nde Sembolizm Ve Kristoloji: İsa Tasvirinin Bağlamı ve İnşası*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 314.

kitabındaki vizyonların tarihsel olduğunu ve görüldüğü dönemden bağımsız olmadığını söyleyebilir.

Yeni Ahit'in 2. Korintliler ve Vahiy kitabındaki vizyonlarda benzer öğeler vardır. 2. Korintliler'de Pavlus vizyonunda cennette Mesih'i izleyen bir adam (kendisi olduğu düşünülmektedir) anlatılmaktadır. Vahiy kitabında Yuhanna'nın vizyonunda ise cennette kurulan yargı ortamı anlatılmaktadır. Cennette dair bir müşahedenin yer aldığı vizyonların ilk örneği ise Hanok'un vizyonudur. Hanok'un Kitabı, 1. İznik Konsili'nde apokrif olduğu gerekçesiyle Kutsal Kitaptan çıkartılıncaya kadar (M.Ö. 325), cennet tasvirleri, yargı zamanı, Tanrının tahtının derin tasvirleri gibi konularda, erken Hıristiyanlık dönemi vizyonlarını etkilemiştir.⁹²

Yeni Ahit'te "görüm" kelimesiyle tarif edilmemiş başka vizyon hadiseleri de vardır. İsa'nın dirilişinin ardından havarilere ve diğer insanlara görüldüğü her Yeni Ahit anlatısı, teknik olarak vizyon olmalıdır. Ancak biz çalışmamızda vizyon olduğuna dair şüphe barındırmaması sebebiyle, Yeni Ahit'te anlatılırken "görüm" tanımlamasının, anlatının içerisinde yer aldığı hadiseleri incelemeyi tercih ettik.

Yeni Ahit'te görüm olarak tanımlanmamış ancak İsa'nın dirilişinin ardından havarilerine görüldüğü anlatılardan birisindeki vizyon çok dikkat çekicidir. Bu sebeple metin içerisinde bu örneğe de yer vermek faydalı olacaktır. İsa dirilişinin ardından imanlarını güçlendirmek ve dirilmiş olduğuna şahit kılmak için öğrencilerine görünmüştür.⁹³ İsa'nın öğrencilerine görüldüğü esnada orada bulunmayan Thomas, arkadaşlarının yaşadığını bu vizyona inanmamış ve "*O'nun ellerinde çivilerin izini görmedikçe, çivilerin izine parmağımla dokunmadıkça ve elimi böğrüne sokmadıkça inanmam.*" demiştir. Bunun üzerine İsa tekrar yanlarına gelmiş ve Thomas'a "*ellerini uzat*" diyerek yaralarına dokundurtmuştur. Thomas hayretle İsa'ya "*Tanrım!*" deyince, İsa "*Beni gördüğün için mi iman ettin? Görmeden iman edenlere ne mutlu!*" demiştir.⁹⁴

---

⁹² Mibo Masahiro, "A Study on Macrobius's Dream Theory and Features of Apocalypse", *Japon Institute For Comprehensive Cultural Studies* 11 (Kasım 2019), 8.

⁹³ Matta 28: 16-20, Markus 16: 14-18, Luka 24: 36-49, Yuhanna 20: 19-23.

⁹⁴ Yuhanna 20: 24-29.

Şekil 1 : Yuhanna İncilinde geçen Thomas'ın İsa'nın dirilişinden şüphe duyması üzerine görmüş olduğu vizyonu tasvir eden bir Orta Çağ yağlı boya eseri.

1.4.Vizyon Kavramının Hıristiyan Teolojisindeki Yeri

Yunanca *Theos* ve *logos* kelimelerinin birleşiminden oluşan teoloji, Tanrının bilimi, öğretisi anlamlarına gelmektedir. Türkçede “ilahiyat” olarak da isimlendirilen teoloji, akıl ve bilgi ışığında dini gerçeğe ulaşmaya çalışan bir bilim dalıdır. Hıristiyan teolojisi ise, ilahi bilgiye ulaşmak için Hıristiyan inancını derinlemesine inceler. Bilmek inanmanın doğal bir ihtiyacı olduğu için Hıristiyan teolojisi entelektüel anlamda ilahi vahyin daha iyi anlaşılmasında yardımcı olur.⁹⁶ Kitab-ı Mukaddes'ten de örneklerini gördüğümüz üzere, vizyon Hıristiyanlıkta inanılan vahiy türlerinden birisidir. Bu sebeple vizyon, Hıristiyan teolojisi içerisinde anlaşılması gereken ve çeşitli dönemlerde Hıristiyan ilahiyatçılarının hakkında araştırmalar yaptığı konulardan birisi olmuştur.

Vizyona dair Hıristiyan teolojisinin ilk değerlendirmelerini ele alacak olursak Hıristiyanlığın Kilise Babaları döneminden başlamak gerekir. *Antikite* denilen Havarisel Baba ve Kilise Babaları dönemi, Hıristiyanlığın teşekkül ettiği ilk sekiz asırlık dönemdir. Henüz Katolik ve Ortodoks ayrımlarının yaşanmadığı bu dönemin

⁹⁵ Caravaggio, *The Incredulity of Saint Thomas*, (Yağlı boya, 1601, Postdam: Picture Gallery Sanssouci, Prussian Palaces and Gardens Foundation Berlin-Brandenburg) No: GK 5438.

⁹⁶ Charles Belmonte (ed.), *Faith Seeking Understand*, (Manila: Studium Theologiae Foundation Inc. , 2006) 9-10.

yazarlarının Hıristiyan inanç esaslarına dair yorumları her dönemde saygıyla kabul görmüştür. Kilise Babalarının her bir öğretisi, sonraki dönem ilahiyatçıların yalnızca referans gösterdiği birer dogmaya dönüşmüştür.⁹⁷ O nedenle çoğu önemli Kilise Babasının tecrübe ettiği vizyonlar ve vizyona dair analizleri bugünkü Hıristiyanların vizyon anlayışına yön vermektedir. Bu başlık altında bazı önemli Kilise Babalarının ve Kilise doktoru denilen sonraki dönem Hıristiyan ilahiyatçıların vizyonlarına ve vizyon hakkındaki görüşlerine yer verilecektir.

1.4.1. Havarisel Babalar Döneminde Vizyon (I-II. Yüzyıllar)

‘Yeni Ahit’te Vizyon’ başlıklı bölümde havarilerin vizyonlarına yer verilmişti. Tarihsel bir sıralamayla gidildiğinde, vizyon geleneğinin Havarilerin ardından Havarisel Babalar tarafından da devam ettirildiğini görülebilir. Havarisel Babalar arasında vizyonu ile en meşhuru “Hermas’ın Çobanı” metni ile Hermas’tır. Hermas ve vizyonlarından müteşekkil olan Hermas’ın Çobanı metni tezimizin ikinci bölümünde detaylı bir şekilde incelenecektir.

Havarisel Babalardan bir diğeri olan Aziz Polycarp’ın (ö. 155) vizyonu da Hıristiyanlık tarihinde dikkat çeken örneklerdendir. Aziz Polycarp Havariler döneminin son şahididir ve bizzat Yuhanna tarafından piskopos tayin edilmiştir. Döneminin otoritesi kabul edilen Polycarp, Roma yönetimi tarafından yakılarak şehit edilmiştir.⁹⁸ Polycarp hayattayken, kendisinin ihanete uğrayıp yakıldığını gördüğü bir vizyon anlatmıştır. Bu sebeple “diri diri yakılacağım” sözleriyle kendisine yaklaşan ihaneti bildirmiş ve şehit olmayı beklemiştir. Onun bu mukavemetli duruşu, Mesih ile benzer bir kaderi paylaştığını düşündüğü içindir.⁹⁹

---

⁹⁷ Mehmet Aydın, “Kilise Babaları ve Hıristiyan İnanç Esasları”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Dergisi* 16/31, (Şubat 2021), 11.

⁹⁸ Fulbert Cayre, *Kilise Babaları’nın Tarihi ve Doktrinleri*, çev. Mehmet Aydın, (Konya: Literatürk Academia, 2021), 81-82.

⁹⁹ Brian Ephrem Fitzgerald, *Saint Polycarp: Bishop, Martyr, and Teacher of Apostolic Tradition*, (Pensilvanya: St. Philip’s Antiochian Orthodox Church Press, 2006), 22.

1.4.2. Kilise Babaları Döneminde Vizyon (II-IV Yüzyıllar)

Havarisel Babalardan sonra gelen, Hıristiyan bilginlerine Kilise Babaları denilmektedir. Onlar, dönemin heretik akımlarıyla ve siyasi baskılarıyla mücadele ederek Hıristiyanlığın yayılıp gelişmesinde katkı sağlamışlardır. Papalık tarafından sonradan bu unvanı kazanan kişiler, Hıristiyanlığın daha iyi anlaşılması için çokça eser vermiş dönemin piskoposları, kilise şefleri ve öğretileriyle otorite olmuş kişiler arasından seçilmiştir.¹⁰⁰ Bu başlık altında Kilise Babaları sırasıyla incelenmiş ve vizyonla ilgili tecrübesi olan veya vizyonu teorik olarak eserlerinde inceleyen Kilise Babalarının vizyona dair katkılarıyla, Hıristiyanlık teolojisinde vizyonun ne demek olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Örneğin Lyonlu İrenaios ya da St. İrenee (ö. 202) diye bilinen Kilise Babası, St. Polycarp'tan ders almış, üçüncü nesil Hıristiyanlar arasında yer alan bir piskopostur.¹⁰¹ Ona göre dünya da yaşarken görülen vizyonlar, kişinin gelecekte ya da ölümünden sonra göreceği şeye karşı kişiyi aşamalı olarak hazırlayan bir dini tecrübedir.¹⁰²

1.4.2.1.Origene Öğretisinde Vizyon

Önemli Kilise Babalarından olan Origene (ö. 201), genç yaşından itibaren ilk Hıristiyan okullarında ders vermeye başlamış ve ömrü boyunca Hıristiyan ilahiyatı üzerinde çalışmıştır. Hıristiyan öğretileri hakkında pek çok eser kaleme alan Orinege'in en önemli eseri, dönemin Yahudi ve Putperestlerinin Hıristiyanlığa yönelik eleştirilerine karşılık Hıristiyanlığı savunduğu apolojik bir tür olan '*Contra Celsum*'dur.¹⁰³ Bu kitabın bir kısmında Hıristiyanlıktaki vizyon hadiseleri hakkında yapılan eleştirilere yönelik bir savunma yer almaktadır. Origene vizyon geçirmenin mümkün olamayacağı yönünde eleştiriler duymuş olmalı ki, vizyonun mümkünatı hakkında bazı yorumlarda bulunmuştur. Vizyon taktir-i ilahi neticesiyle gerçekleşen bir dini tecrübe olduğu için, inanların vizyonun gerçekliğinden şüphe duymaması

---

¹⁰⁰ Aydın, "Kilise Babaları ve Hıristiyan İnanç Esasları, 11-12.

¹⁰¹ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 154.

¹⁰² Brian J. Arnold, "To Behold Its Own Delight: The Betific Visions In Irenaeus Of Lyon", *Emanuel University Perichoresis* 17/2 (2019), 29.

¹⁰³ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 203-205.

gerektiğini söyleyen Origene, inanmayanlar içinse vizyonun gerçekliği hakkında “kişinin zihninin uyurken izlenimler gördüğü dikkate alındığında, uyanırken de aynı zihnin izlenimler görmesi mantıksız karşılanmaz.” şeklinde bir savunma yapmıştır. Yine Origene, putperestlikten Hıristiyanlığa geçenlerin din değiştirme nedenleri arasında vizyon geçirmenin çok yaygın olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴

Origene, Yuhanna İncilinde geçen Thomas’ın İsa’nın dirilişinden kuşku duyması üzerine İsa’nın vizyonunu görmesi ile iman ettiği için İsa’nın Thomas’a “*Beni gördüğün için mi iman ettin? Görmeden iman edenlere ne mutlu!*”¹⁰⁵ demesini ise şöyle yorumlamıştır. Vizyon geçirdikten sonra iman etmek zayıflık değildir. Çünkü Yeremya zamanında İsrailoğullarının görmüş olduklarına rağmen görmemiş gibi iman etmemeleri hadisesi karşısında İsa, öğrencilerine “*Ama ne mutlu size ki, gözleriniz görüyor, kulaklarınız işitiyor!*” demiştir.¹⁰⁶ İsa’nın bu sözü sebebiyle Origene, Thomas’ın kuşkusunun vizyonun ardından imana dönüşmesini kusurlu görmemiştir ve “*Vizyon görülerek tamamlanan iman, aynadan yansıyanı görerek iman etmekten çok daha üstündür*” demiştir.¹⁰⁷

1.4.2.2. Tertullien Öğretisinde Vizyon

Kartaca’da putperest bir ailenin içerisinden çıkıp Latin Afrika Kilisesi’nde Hıristiyan olan Tertullien (ö. 225) önemli Kilise Babalarındandır. Hayatı boyunca rahip ya da piskopos olmayan Tertullian, hukuk mesleğini icra ederken Hıristiyan ilahiyatı hakkında çok sayıda eser kaleme alan bir yazardır.¹⁰⁸ Tertullian’ın yarı Montanist bir inanca sahip olduğu dönemde, tartışma türünde kaleme aldığı ‘*De Anima*’ isimli eserinde ruhun tabiatını incelemektedir.¹⁰⁹ Bu eserin 45 - 49 arasındaki bölümlerinde

---

¹⁰⁴ Alexander Roberts (ed.), *Fathers Of The Third Century*, (Peabody, Massachusetts, USA: Hendrickson Publishers, 1995), IV/415-417. Bu kaynakta Origene’nin ‘*Contro Celsus*’ isimli eserinin İngilizce tercümesi yer almaktadır. Orijinal eserde alıntı yapılan bölüm ise şöyledir: Origene, *Contro Celsus*, I. Kitap, XLVIII. Bölüm.

¹⁰⁵ Yuhanna 20: 29.

¹⁰⁶ Matta 13: 13-16.

¹⁰⁷ Robert Louis Wilken, *The Spirit of Early Christian Thought: Seeking the Face of God* (New Haven: Yale University Press, 2003), 179.

¹⁰⁸ Cayre, *Kilise Babaları’nın Tarihi ve Doktrinleri*, 241-242.

¹⁰⁹ Cayre, *Kilise Babaları’nın Tarihi ve Doktrinleri*, 250.

rüyalar ve vizyonlar incelenmektedir. Tertullian rüya ve vizyonları kaynağına göre dört sınıfa ayırmıştır. Bunlar sırasıyla şeytani olanlar, Tanrı'nın gösterdikleri, ruh hali sonucunda görülenler ve bilinçdışının oluşturduklarıdır. Tertullian'a göre Tanrı tarafından gösterilen görümler, tarihi bir gerçekliktir çoğu medeniyetin tarihinde doğruluğu onaylanmış gözlemlenebilen vakalardır.¹¹⁰ Geçmişte bazı anlamlı rüyalar görmek için birtakım perhizlerin yapıldığı ve oruç tutulduğu (Pisagor ve öğrencilerinde olduğu gibi) anlatılmıştır. Tertullian'a göre perhiz ve oruç ruhu yüceltmek amacıyla değil de vizyon geçirmek amacıyla yapılıyorsa, bu eylemlerin neticesinde tecrübe edilen görümün ilahi bir vizyon olduğu tartışmalıdır.¹¹¹

1.4.2.3. Nissalı Gregor Öğretisinde Vizyon

'Ortodoksluğun direği' olarak bilinen Kilise Babası Nissalı Gregor (ö. 395) çeşitli yerlerde piskoposluk, konsil üyeliği ve saray hatipliği mesleklerini icra etmiştir.¹¹² Nissalı Gregor'un vizyon hakkındaki görüşleri, daha çok Tanrı'nın anlaşılabilirliği üzerine yoğunlaşmaktadır. Ona göre Tanrı'nın bilinmesi ve Tanrı'ya yaklaşılması kulun dini kapasitesine bağlıdır. Kişi dünyalık tutkularından uzaklaştığı ölçüde ruhunu temiz tutarken nihayetinde Tanrı'ya yakınlaşmak üzere bir vizyonla aydınlanır. Ancak her ne kadar düşünsel ve vahiyssel bilgi türüyle Tanrı'ya dair bilgi edinilirse edinilsin, tüm bu bilgiler kişiyi Tanrı'nın bilinmezliğine götürecektir. Nissalı Gregor bu durumda 'Tanrı'nın özünde anlaşılamadığı için Tanrı olduğunu' fikrinden hareketle, gerçek vizyonun/görümün aslında görmemek olduğunu düşünmektedir.¹¹³ Yine Nissalı Gregor *De Vita Moysis* isimli eserinde Musa'nın vizyonlarını incelerken, Hıristiyanlıkta vizyonları kimlerin görebileceği konusuna değinmiştir. O bu eserinde vizyon her ne kadar Tevradi bir gelenek de olsa, İsa'ya inanmayarak yanlıştta ısrarcı

---

¹¹⁰ Tertullian, "De Anima", XLVII. Bölüm. Bu eserin Peter Holmes tarafından İngilizceye tercüme edildiği nüshası, dijital olarak <https://www.tertullian.org/> sitesinde yayınlanmaktadır. The Tertullian Project, "A Treatise on the Soul", (Erişim: 07 Mart 2024.)

¹¹¹ Tertullian, "De Anima", XLVIII. Bölüm.

¹¹² Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 471-472.

¹¹³ Liviu Petcu, "ΘΕΩΡΙΑ: The Vision Of God In The Teaching Of St Gregory Of Nyssa", *International Journal of Communication Research* 5/2 (Nisan-Haziran 2015), 85.

olan Yahudilere ve putperestlere Tanrı'nın bir inayeti olan vizyonun bahsedilmeyeceğinden bahseder.¹¹⁴

1.4.2.4. Aziz Jerome Öğretisinde Vizyon

Kireneli Sinesios ya da Aziz Jerome (ö. 414) olarak da bilinmekte olan Kilise Babası, tecrübe ettiği vizyonla dikkat çeken bir ilahiyatçıdır. Çocukluğundan beri ilahiyat, felsefe ve edebiyat dersleri alarak kendisini geliştirmiştir. Hayatında kendisini keşiflik ve aşırılığa kaçan züht yaşamına adanmış bir dönem olmuştur.¹¹⁵ Bu dönemde geçirdiği vizyon ile hayatının değiştiğini Aziz Jerome muhtelif zamanlarda yazdığı mektuplarında anlatmaktadır. Eserde anlattığına göre Aziz Jerome gençliğinde Cicero gibi Latin yazarları okuduğu için çok vicdan azabı çekmektedir. Bu suçluluk hissiyle günlerce oruç tutarak kendini cezalandırmaktadır. Perhiz günlerinde aşırı zayıflamış ve hastalanmıştır. Bedeninin dahi soğuduğu gözlemlendiğinde ölmüş olduğu düşünüldüğünden cenaze hazırlıklarına başlanmıştır. Ancak Aziz Jerome o esnada bir vizyon geçirdiği için kendisinden geçtiğini belirtmiştir. Vizyonunda Tanrı'nın yargı kürsüsüne götürülmüş ve sorguya çekilmiştir. Kendisinin Hıristiyan olduğunu söylediğinde ise ona Hıristiyan olmadığı, Cicero'nun eserlerini alıp okuduğu için Cicerocu olduğu söylenmiş ve dövülerek azap görmesi emredilmiştir. Acı çekerken bir daha kafirlerin kitaplarını okumayacağına yemin eden Jerome'ye merhamet edilmiş ve dünyaya dönmesine izin verilmiştir. Cenaze hazırlıkları yapan kişiler Jerome'nin hayata gözlerini tekrar açtığını düşünmüştür. Ancak Jerome bu tecrübesini ölüm veya uykuda bir rüya hali olmadığını, yalnızca vizyon geçirdiğini iddia etmiştir.¹¹⁶ Onun bu vizyonu Hıristiyan camiada çok etkileyici bulunmuş ve Orta Çağ rönesans sanatçıları için ilham kaynağı olmuştur.

---

¹¹⁴ Gregory Of Nyssa, *The Life Of Moses*, çev. Abraham J. Malherbe, (New York: Paulist Press, 1978), 110.

¹¹⁵ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 603-604.

¹¹⁶ Michael Fuller, "Did St Jerome Have a Near-death Experience?", *The Expository Times* 120/11 (2009), 530.

Şekil 2: Aziz Jerome'nin vizyonun resmedilmiş olduğu bir Orta Çağ yağlı boya tablosu.

1.4.2.5. Aziz Augustin Öğretisinde Vizyon

Aziz Augustin (ö. 430) kilise tarihinin en önemli Hıristiyan ilahiyatçılarından birisidir. Hıristiyanlığın problemleri olan pek çok konuda Augustin'in düşünceleri tartışmalara son veren bir otorite olarak kabul edilmiştir. Hem bilgi donanımı, hem samimi imanı, hem de münzevi yaşam tarzıyla, Kilise Doktoru unvanına layık görülmüştür.¹¹⁸ Bu sebeple Augustin'in vizyon hakkında görüşlerini incelemek, vizyon anlayışının Hıristiyanlıktaki yerini doğru anlaşılması açısından önemlidir.

Augustin, vizyonu tecrübe edip Hıristiyan inancına tam manada teslim olmuş ve bunun ardından vizyonu Tanrı'nın bir inayeti olarak görüp önemsemiştir. Vizyon tecrübesini, Hıristiyan olmadan önceki yaşamından başlayarak iman etme sürecini açıkladığı 'İtiraflar' kitabında anlatmaktadır. Augustin inançsız geçen gençliğinin ardından Hıristiyanlığa yakınlaştığı ancak ciddi sorgulamalar içerisinde boğuştuğu bir dönem

¹¹⁷ Orazio Borgianni, *The Visions of St. Jerome*, (Yağlı Boya, 1600, Fransa: Louvre Museum, Département des Peintures), No. 1983 50.

¹¹⁸ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 731.

geçirmiştir. Bu süreçte Hıristiyanlığa dair sorularının ardı arkası gelmemekte ve bir türlü kesin bir iman ile Hıristiyanlığa inanmamaktadır. Bu durumun onu çok üzdüğü bir anda, yabancı bir çocuk ona gelip Kutsal Kitap'ı oku diye uzatmıştır. Augustin şaşkınlık içerisinde Kutsal Kitap'ı almış ve onu ilk açtığı anda şu kısım gözüne ilişmiştir:

“İsa ona, ‘Eğer eksiksiz olmak istiyorsan, git, varını yoğunu sat, parasını yoksullara ver; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel, beni izle.’ dedi.”¹¹⁹

Bu ayeti okuduğu anda imanını güçlenmiş ve Hıristiyanlıkta kararlı olmaya niyetlenmiştir. Yaşadığını tecrubeyi ise Tanrı'nın inayetiyle gelen bir vizyon olarak değerlendirmektedir.¹²⁰ Vizyona dair pratikte edindiği bu tecrübeye, daha sonra Kutsal Kitap'tan edindiği teorik bilgileri de dahil etmiş ve vizyon hakkında daha sıhhatli yorumlar yapabilmıştır.

Şekil 3 : Augustin'in geçirmiş olduğu vizyonun resmedildiği bir Orta Çağ yağlıboya tablosu.¹²¹

Örneğin Augustin kendi dini tecrübesinden de hareketle, Hıristiyan teolojisinin önemle tartıştığı Tanrı'nın İnayeti konusu kapsamında vizyonu ele almıştır. İnayet konusunu işlediği *De Gratia et Libero Arbitrio* isimli eserinde, kişinin vaftizle Asli Günahı silinmiş olsa dahi, içinde günah işleme potansiyeli yok olmadığını ve kişinin bu zayıf

¹¹⁹ Matta: 19:21.

¹²⁰ ST. Augustinus, *İtirafılar*, çev. Çiğdem Dürüşken, (İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım, 2022) 328-331.

¹²¹ Ascanio Luciano, *Capriccio With Visions Of St. Augustine In Ruined Arcade* (Yağlı Boya, 17. Yüzyıl, Kaliforniya, SFO Airport Museum)

karakteriyle Tanrı'nın inayetine muhtaç olduğunu işlemiştir. Augustine göre vizyon, Tanrının kuluna gerçekle aydınlanması, imanını güçlendirmesi ve kulunu kendisine yakınlaşmasını için gönderdiği mistik bir inayettir. Vizyon hayranlıkla ruhu kavrar ve Tanrı'ya karşı sonsuz bir teslimiyet getirerek kişiyi günahlardan alıkoyar.¹²²

Augustin *De Genesi ad Litteram* isimli eserinde vizyonun üç çeşit olduğundan bahsetmektedir. Kitab-ı Mukaddes'de geçen Pavlus'un cennet vizyonunu ele alarak,¹²³ burada Pavlus'un nasıl bir şekilde cenneti gözlemlediğini anlamaya çalışmıştır. Pavlus bu vizyonunu anlatırken bizzat bedeniyle gidip mi yoksa gitmeden mi cenneti gördüğünü bilemediğini ifade etmiştir. Bu konudan hareketle Augustin vizyonun iki şekilde gerçekleştiğini ifade etmiştir; I. bedensel vizyon (cismani vizyon) ve II. ruhsal vizyon (muhayyel vizyon).¹²⁴ Bedensel vizyon iki şekilde gerçekleşir; ilki (I a) gözle görülebilen somut şeyleri, bedensel gözle görülebilmesi, diğeri (I b) gözle görülemeyen soyut şeylerin bedensel gözle görülmesi. Ruhsal vizyon da kendi içerisinde ikiye ayrılır; ilki (II a) zihinde temsili bulunan görüntülerin hayal yoluyla görülmesi, ikincisi (II b) entelektüel akılla doğrudan algılanan görüntülerin ruhsal yolla görülmesidir. Augustin'e göre Pavlus'un cennet vizyonu, gözle görülemeyen somut şeylerin bedensel gözle görülmesi türünde bir vizyon olması muhtemeldir.¹²⁵

1.4.2.6. Papa I. Gregor'un Öğretisinde Vizyon

Yüce Gregor (ö. 604) olarak da bilinen Kilise Babası, 35 yaşında Roma Valisi olmuş ve burada edindiği siyasi avantajlarla 390 yılında Papa olarak seçilmiştir. Yaşamış olduğu dönemde İtalya zor zamanlar geçirmekteydi; Barbarlar tarafından saldırılara maruz kalmış, seller ve salgın hastalıklar yüzünden kıtlık baş göstermişti. Böyle bir dönemde hem kendisinin hem de çevresindeki dindarların çok sayıda mucizevi dini tecrübesi olmuştur. Bu mucizeler arasında vizyon hadiseleri de önemli bir yer

---

¹²² Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 705-708.

¹²³ Korintliler 12: 1-4

¹²⁴ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 669.

¹²⁵ John H. Taylor, "The Text of Augustine's *De Genesi Ad Litteram*", *The University of Chicago Press on behalf of the Medieval Academy of America* 25/1 (Ocak 1950), 89.

tutmaktadır. Papa I. Gregor, İtalya’da yaşamış olan azizlerin anısını onurlandırmak için onların hayatlarını ve mucizelerini anlattığı, *Dialogues* isimli kitabı kaleme almıştır.¹²⁶

Dialogues, hem dönemin vizyon hadiseleri hakkında bilgi vermesi hem de Papa I. Gregor’un vizyon hakkındaki görüşlerini yansıtması sebebiyle çalışmamız için önemlidir. Ancak bugün *Dialogues* isimli eserin, içerisindeki vizyon anlatımlarının çokluğundan kaynaklı “ortaçağ hayalet öyküleri” olarak nitelendirildiğini görmek mümkündür.¹²⁷ Bu eser, azizlerin hayatlarını ve onların olağanüstü vizyonlarını anlatması bakımından Orta Çağın ilklerindedir. Papa I. Gregor, eserinde özellikle muhtelif konulardaki kendi görüşlerini açıklamak için azizlerin vizyonlarına başvurmuştur. *Dialogues* bu özelliği ile kehanet vizyonları, ölümden sonraki yaşam ve hayalet görümleri gibi konuları, Orta Çağ toplumları arasında gündeme getirmiştir.¹²⁸

Papa I. Gregor *Dialogues*’de, görülen her vizyonun ciddiye alınmasının gerekli mi olduğunu sorusunu cevaplamaktadır. Ona göre vizyonlar altı sebepten meydana gelmektedir: Boş bir mideden, dolu bir mideden, yanılsamalardan, düşüncelerin yanılsamalarla etkileşiminden, vahiylerden ve düşüncelerin vahiylerle etkileşiminden. Bu sayılan sebeplerin çokluğundan müsebbip, kişinin geçirdiği vizyonun gerçek olduğuna şüpheyle yaklaşması gerekir. Sadece azizler, kazanmış oldukları dini olgunluk ve maneviyat sayesinde halüsinasyonları vizyonlardan ayırt edebilir.¹²⁹

Vizyon, Papa I. Gregor’un deneyimlemiş olduğu bir tecrübedir. 389 yılında İtalya’da başlayan istilalar, sel felaketi ve veba salgını neticesinde şehirde uzun yıllar sürecek olan kaos hakimdi. Veba sebebiyle Papa II. Peleagus’un da ölmesiyle, yeni Papa I. Gregor seçilmiştir. Papa I. Gregor, İtalya’da yıllarca sürmüş bu felaketlerden kurtuluş için Tanrı’dan yardım dilemek gerektiğine inanıyordu. Bunun için Meryem Ana’ya

---

¹²⁶ Hermigild Dressler (ed.), *The Father Of The Church*, (Washington, The Catholic University Of America Press, 1959), 39/V-VIII.

¹²⁷ “Medieval Ghost Stories” isimli eserin ilk bölümünde Papa I. Gregor’un *Dialogues* isimli eserine yer verilmiştir. Andrew, Joynes, “The ‘Dialogues’ of Gregory the Great.” Chapter. In *Medieval Ghost Stories: An Anthology of Miracles, Marvels and Prodigies*, (Woodbridge: Boydell & Brewer, 2001)8-11.

¹²⁸ Jesse Keskiaho, *Dreams and Visions in the Early Middle Ages*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 12-13.

¹²⁹ Saint Gregory The Great, *The Dialogues*, çev. P. W; Gardner, Edmund Garratt (London: Philip Lee Warner, 1911), 244-245.

adanmış olan Roma'daki Santa Maria Maggiore bazilikasına toplu bir hac töreni düzenledi. Papa Gregor tören alayında insanlara eşlik ederken baş melek Mikail'in bir vizyonunu gördü. Bu vizyonda Mikail, Hadrianus Mozelesi'nin üzerinde kılıcını kınına sokuyordu. Papa I. Gregor, görmüş olduğu bu vizyonunu Tanrı'nın veba salgınına son vereceğinin bir habercisi olarak yorumladı.¹³⁰

Şekil 4: Papa I. Gregor'un Mikail Vizyonu

1.4.3. Papalık Döneminde Vizyon (IV. Yüzyıldan Günümüze)

Hıristiyanlığın erken dönemlerinde Papalık Müessesesi henüz oluşmamışken, beş patriklikten birisi olan Roma Patriği, kurucularının Baş Havari Petrus ile Havari Pavlus olması ve mezarlarının da Roma'da olması sebebiyle kendisini diğer Patriklerden üstün kabul etmiştir. Bu üstünlük diğer Patriklerce de kabul gördüğü için Katolik Patriği kendisini dördüncü yüzyıldan itibaren Hıristiyanların lideri olarak Papa ilan etmiştir.¹³² Kilise Babaları döneminin bitişinin ardından Hıristiyanlık teolojisi hakkında eserler veren ve dinini samimiyetle yaşayan ilahiyatçılara, Papalık tarafından Kilise Doktoru ve Kilise Bilgini unvanları verilmiş ve onların Hıristiyanlığın dini

¹³⁰ Vatican News, "St. Gregory The Great, Pope And Doctor Of The Church" (Erişim: 24 Nisan 2024)

¹³¹ Jacopo Zucchi, The Procession of St. Gregory, (Yağlı Boya, 1573-1575, Vatican, Musei Vaticani, Pinacoteca Vaticana)

¹³² Mahmut Aydın, *Hıristiyanlık Tarih İnanç Ve Uygulama*, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 159-160.

meseleleri hakkındaki doktrinleri evrensel kabul edilmiştir.¹³³ Bu başlık altında Papalık döneminde Kilise Doktoru ve Kilise Bilgini kabul edilmiş bazı önemli ilahiyatçıların vizyon tecrübelerine ve vizyon hakkındaki teolojik yorumlarına yer verilecektir. Bu kişilerin Bingenli Hildegard, Assisili Francis, Boneventura ve Thomas Aquinas ile sınırlandırılmış olmasının sebebi, vizyon tecrübeleri ve vizyon anlayışları bakımından literatüre sağladıkları geniş katkıdır.

1.4.3.1. Bingenli Hildegard Öğretisinde Vizyon

Tecrübe etmiş olduğu çok sayıda vizyonu yazılı ve sözlü bir şekilde halka aktardığı için kendisinden özellikle vizyoner olarak bahsedilen Azize Bingenli Hildegard (ö. 1079), Almanya’da 12. yüzyılda yaşamış önemli bir mistik ve ilahiyatçıdır. 2012 yılında Papa XVI. Benedict’in kabulüyle resmi olarak aziz ve kilise tarihinin dördüncü kadın kilise doktoru ilan edilmiştir. Çocukluk yaşlarında başladığı manastır hayatında, 38 yaşındayken başrahibe olmuş ve ömrünün sonuna kadar manastır yaşamını sürdürmüştür. Hildegard çocukluğundan beri vizyonlar gördüğünü iddia etmiştir ve 43 yaşına geldiğinde sık sık vizyonlar tecrübe ettiği durumunu kilise yönetimine açmıştır. Kilisede kurulan bir komite ile onun geçirmiş olduğu vizyonlar doğrulanmış ve yazıya geçirilmesine karar verilmiştir.¹³⁴

Hildegard’ın yazmış olduğu eserlerin tamamı vizyoner ilahiyat denilen, yani kaynağının yazarın görmüş olduğu vizyonlara dayalı olduğu Hıristiyan literatürü kapsamındadır. Eserleri konuları itibariyle ilahiyat, tıp ile doğa bilimleri ve musiki olarak üçe ayrılmaktadır. İlahiyat alanındaki vizyonlarının anlatıldığı eserlerinin isimleri *Scivias*, *Liber Vitae Meritorum* ve *Liber Divinorum Operum*’dur. Tıp ve doğa bilimleri alanındaki eserlerinin ismi *Physica*, *Cause Et Cure* ve *Liber Subtilitatum Diversarum Naturarum Creaturarum*’dür. Musiki alanındaki bestelenmiş şiirleri ise *The Symphonia* adı altında toparlanmıştır.¹³⁵ Katolik anlayışına göre bu eserler derin

---

¹³³ Aydın, “Kilise Babaları ve Hıristiyan İnanç Esasları”, 12.

¹³⁴ The Editors of Encyclopaedia Britannica. " St. Hildegard", *Encyclopedia Britannica* (Erişim: 27 Nisan 2024).

¹³⁵ Gregory F. LaNave (ed.), *The Father Of The Church*, (Washington, The Catholic University Of America Press, 2018), 18/3-4.

bir mistik tecrübenin sonucunda Tanrının gizemine ışık tutmaktadır. Onun vizyonları diğer bazı aziz ve kilise babalarının vizyonları gibi bireysel konularda değil, evrensel konulardadır. Evrenin yaratılışından nihai kurtuluşa (eskatoloji) kadar olan sürece dair bilgilerin tamamını vizyonları vasıtasıyla öğrenen Hildegard'ın, bu bilgileri eserlerinde İncil'e bağlı kalarak açıklaması kilise için taktir edilesidir.¹³⁶ Hildegard, hiçbir dini muhtevası bulunmayan, bitkiler ve temel gıdalar hakkında yazmış olduğu *Physica* isimli bilimsel içerikli kitabının dahi esin kaynağının ve teorik bilgi kaynağının, görmüş olduğu vizyonlar olduğunu iddia etmektedir.¹³⁷

Çalışmamız için, Hildegard'ın vizyonlarını anlattığı üç büyük eserini detaylı incelemek önemli olacaktır. Bu üç eser, vizyon biçimi ve teolojik mesajları ile birbirine benzediği için Hildegard'ın üçlemesi olarak değerlendirilir. İlk eseri Scivias'ın yazım hikayesi, Hildegard'ın 42 yaşında almış olduğu bir vizyonla başlar; burada ona önceki vizyon tecrübelerini insanlara aktarılması için kayıt altına alması emredilmiştir. Kiliseden gerekli izinler alındıktan sonra yaklaşık 600 metin sayfasını kaplayan Scivias'ın yazımı on yıl sürmüştür. Scivias isminin *know the ways of god*, “Tanrının yollarını bilin” cümlesinin kısaltması olduğu düşünülmektedir. Üç ana bölümden meydana gelen kitabın ilk bölümünde, 6 vizyon ve açıklaması; ikinci bölümünde 7 vizyon ve açıklaması; üçüncü bölümünde ise 13 vizyon ve açıklaması yer almaktadır. Hildegard, vizyonların ardından yaptığı açıklamaları da, semadan gelen bir ses tarafından kendisine söylendiğini ifade etmektedir. Yani kitapta geçen vizyonlar kadar, açıklamalar da ilahi birer mesajdır. Sayısı toplamda 26 olan vizyonların kitapta işleniş sırası, onların görüm sırası değildir. Kitapta metaforik anlamlar öncelendiği için vizyonlar kronolojik olarak işlenmemiştir. Kitabın üç bölümden oluşmasının nedeni teslisin üç unsurudur. Kitabın üç bölümünün de birbirinden farklı teması anlatılan vizyonlarla şekillenmiştir. Birinci bölümün teması asli günah, düşüş ve enkarnasyondur. İkinci bölümün teması teslistir. Üçüncü bölümün teması ise kurtuluştur. Kitabın son sözü ise şöyledir: “*Her kim manevi anlayışın keskin*

---

¹³⁶ The Holy See, “Proclaiming Saint Hildegard of Bingen, professed nun of the Order of Saint Benedict, a Doctor of the Universal Church” (Erişim: 26 Nisan 2022)

¹³⁷ Yurdağül Ertem, *Hildegard Von Bingen'in Physica İsimli Eserinin Tıbbi Bitkiler Bölümünün Bilim Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 32-33.

*kulaklarına sahipse, yansıttığım yakıcı sevgi sözlerinin peşinden koşsun ve onları ruhunun içsel kavrayışına kazınsın.”*¹³⁸ Hildegard eserinde düşüş, teslis ve kurtuluş konularını 26 farklı metaforik içerikli vizyonla işlemekte ve bu vizyonların her biri tasvir edildiği özgün görsellerle desteklemektedir. Bu görseller vizyonların ve metnin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur. Scivias’taki tasvirler arasında en meşhuru *True Trinity in Unity*’dir.¹³⁹

Şekil 5: Scivias'daki Üçlü Birlik tasviri.

Hildegard’ın vizyonlarını aktardığı ikinci kitabı *Liber Vitae Meritorum* için, *Scivias*’da işlenen kurtuluş teorisinin daha derin işlenmiş halidir denilebilir. İsminin anlamı ‘Hayatın Ödüllerinin Kitabı’ olan kitapta yalnızca 6 vizyon işlenmiştir. Bu vizyonların genel özelliği dünya üzerindeki acıların sebebini ve kötülük problemini açıklıyor oluşudur. Kitapta tüm günahlar sırayla açıklanmakta ve bunların karşılığı olan cezalar tanımlanmaktadır. Hildegard bu kitabında, kötü alışkanlıklardan kurtuluş için oruç tutma, çilecilik ve izolasyon gibi ibadetleri tövbenin bir unsuru olarak önermektedir.¹⁴¹

¹³⁸ Sabina Flanagan, “Hildegard of Bingen: A Visionary Life” (London: Taylor and Francis, 1998) 40-42.

¹³⁹ Healthy Hildegard, “Scivias Summary and Images”, (Erişim: 2 Nisan 2024)

¹⁴⁰ Hildegard von Bingen, “True Trinity In Union”, (Yazma Eser, Scivias, 1151, Eibingen: Hildegard Abbey, Benediktinerinnenabtei Sankt Hildegard)

¹⁴¹ Flanagan, “Hildegard of Bingen: A Visionary Life”, 50-51.

Hildegard'ın vizyonlarını anlattığı üçüncü eseri ise *Liber Divinorum Operum*'dur. Yuhanna İncilinin girişindeki “Önce söz vardı”¹⁴² cümlesi üzerine tecrübe ettiği dini bir vizyonun ardından, Kitab-ı Mukaddes'in Yaratılış kitabı ile bağlantı kurularak yazılmaya başlanan eserin tamamlanması on yıl sürmüştür. Kitapta yaratılıştan kurtuluşa kadar olan süreçte mikrokozmos ile makrokozmos arasındaki ilişki ve ilahi dünya düzeni hakkında teolojik bir inceleme yapılmaktadır. İsminin anlamı “İlahi İşler Kitabı” olmasından da anlaşılacağı gibi, Hildegard bu eserinde vizyonundan aldığı ilhamla tüm yaratılanlar üzerindeki Tanrı'nın işleri incelemekte veyaratılma amaçlarını açıklamaktadır. Kitap üç bölümden meydana gelmekte ve on farklı vizyon anlatılmaktadır. Kitabın ilk bölümünde 4 vizyon ve açıklaması; ikinci bölümünde 1 vizyon ve açıklaması; üçüncü bölümünde 5 vizyon ve açıklaması yer alır. Diğer kitaplarda da olduğu gibi bu kitapta da, yalnızca vizyonların değil açıklamalarının da semadan gelen ilahi bir ses tarafından Hildegard'a öğretilmiş olduğu ifade edilmektedir.¹⁴³ Hildegard *Liber Divinorum Operum*'da vizyon geçirmenin mümkünlüğü hakkında şu mesajı vermektedir: İnsan bedeni, dünya daki elementlerin tümünü içerdiği için esasen evrenin bir özetidir. Onun bu donanımı, Tanrı ile doğrudan iletişim kurması yani vizyonlar geçirmesi mümkün kılar.¹⁴⁴ İnsanın bu durumu eserindeki meşhur tasvir “Evrensel İnsan” ile de tasvir edilmektedir.

---

¹⁴² Yuhanna 1:1.

¹⁴³ LaNave, *The Father Of The Church*, 5-7.

¹⁴⁴ The Holy See, “Proclaiming Saint Hildegard of Bingen” (Erişim 26 Nisan 2024).

Şekil 6: Hildegard'ın Evrensel İnsan teorisinin tasviri.

1.4.3.2. Assisili Francis Öğretisinde Vizyon

Hıristiyanlık için önemli figürlerden birisi olan Aziz Assisili Francis'in (ö. 1228) hayatında, geçirmiş olduğu vizyonlar dönüm noktası olmuştur. Fransisken Tarikatı'nı 1209 yılında kurmadan önce, hayatını zevk ve eğlence ile sürdüren Francis'in Hıristiyan oluşu geçirmiş olduğu vizyon sayesinde. Assis'in kırsalındaki harabe bir kiliseye sığınmış olduğu bir vakitte, oradaki bir haçın, kendisinden bulunduğu kiliseyi tamir etmesini söylediği bir ses duymuştur. Burada vizyonun sesli biçimini tecrübe eden Francis, hemen sese itaat etmiş ve tüm varlığını satıp kilisenin imarına kendisini adanmıştır. Bundan sonra hayatında yoksulluğu benimsemiş ve misyonerliği görev edinmiştir. Onun bu yolunu benimseyen takipçileri için Francis, İncil'den birtakım kurallar koymuş ve hazırlamış olduğu belgeyle Papa III. İnnocent'ten, tarikatın resmi oluşumu ve faaliyetleri için onay almıştır. Bu gelişmenin ardından çeşitli yerlerde verdiği vaazlara ve misyonerlik faaliyetlerine devam etmiştir.¹⁴⁶

Vefatından 4 yıl önce, 1224 senesinde Francis ilginç bir vizyon hadisesi daha yaşamıştır. Francis, Meryem'in Göğe Yükseliş Yortusu için Assisi bölgesindeki bir

¹⁴⁵ Hildegard von Bingen, "The Universal Man", (Yazma Eser, Liber Divinorum Operum, 1165, 1165, Lucca: State Library of Lucca)

¹⁴⁶R. Armstrong, "St. Francis Of Assisi", *New Catholic Encyclopaedia*, ed. Berard L. Marthaler, (Washington, Gale Grup, 2003), 5/882-883.

dağa, kırk gün oruç tutma niyetiyle inzivaya çekilmiştir. Aziz Bonaventura'nın anlatımına göre inziva halinde olduğu bir gün gökten haça gerilmiş kanatları olan bir bedeninin kendisine doğru geldiğini görmüştür. Francis o anda, bedensel bir şehitlikle değil, aklının ve kalbinin uyumlu oluşuyla Mesih'e benzetileceğini anlamıştır. Vizyon bittiğinde ise aniden bedeninde ortaya çıkan stigmata denilen yaralar, Francis'in ömrünün sonuna kadar kalıcı olmuştur.¹⁴⁷ Stigmata denilen yaralar, haça ellerinden ve ayaklarından çivilenen Mesih'in bedenine açılan çivi yaraları gibi, Francis'in ellerinde ve ayaklarında görmüş olduğu vizyonun ardından çıkan yaralardır. Bu şekilde gerçekleşen bir vizyonun hangi tür vizyon kategorisine dahil olabileceği araştırmacılar arasında tartışmalı bir konudur. Kilise babası Aziz Augustin'in yapmış olduğu ve üst başlıkta değindiğimiz vizyon kategorilerinden entelektüel vizyon, Francis'in stigmataya sebep olan vizyonuna uymamakta; vizyonun somut işaretleri sebebiyle bedensel vizyon mu yoksa ruhsal vizyon mu olduğu konusu, kafa karıştırmaktadır.¹⁴⁸

Orta Çağ'da Francis'in stigmataları ile tasvir edildiği pek çok görsel eser üretilmiştir. Bu eserler, yazılı kaynaklarla değil de görsel imgelerle dini duygularını besleyen çok sayıda Avrupalının nazarında, mucizeler gösteren Francis'in neredeyse Mesih statüsüne getirilmesine sebep olmuştur.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ The Editors of Encyclopaedia Britannica. " Francis's vision and the stigmata of the Crucified", *Encyclopaedia Britannica* (Erişim: 30 Nisan 2024)

¹⁴⁸ Arnold Davidson, Maggie Fritz-Morkin, "Miracles of Bodily Transformation, or How St. Francis Received the Stigmata." *Critical Inquiry*, 35/3 (2009), 476-475.

¹⁴⁹ Davidson, Fritz Morkin, "Miracles of Bodily Transformation", 458.

Şekil 7 Francis'in Stigmata aldığı vizyon tasviri.

1.4.3.3. Bonaventura Öğretisinde Vizyon

Papalık döneminde düşünceleriyle dikkat çeken isimlerden birisi Aziz Bonaventura'dır (ö. 1274). Bonaventura genç yaşta skolastik düşüncenin babası kabul edilen Halesli İskender'in öğrencisi olmuş veyazdığı eserleriyle skolastik teolojisinin savunucularından birisi haline gelmiştir. Aynı zamanda 17 yıl Fransisken Tarikatının liderliğini yapmış bir din adamıdır. Onun aziz ve kilise doktoru ilan edilmesi ise sonraki Papalık dönemlerine tekabül etmektedir.¹⁵¹ Dolayısıyla Bonaventura'nın vizyon inancına dair düşünceleri önem arz etmektedir.

13. yüzyılda Avrupa'nın teoloji kürsülerine ilk kez seküler alimler dışında Hıristiyan mistik tarikatlarının mensupları da katılmaya başladı. Bu kişiler arasında Fransisken mensubu olan Bonaventura da vardı. Bonaventura, felsefe ve mantık ilimlerinin baskın olduğu teoloji kürsüsünde vahiy ile felsefe arasındaki geleneksel sınırı korumaya çalışmıştır. Ancak Bonaventura için felsefe ile din arasında ve doğa ile din arasında bir köprü kurulmalıdır ve bu köprü metafizik olacaktır.¹⁵² Bu teolojik perspektife sahip olan Bonaventura'ya göre görüş hadisesi üç şekilde gerçekleşir: Corporal (fizyolojik),

¹⁵⁰ Giotto, Scenes from the Life of Saint Francis: 1. Stigmatisation of Saint Francis, (Yağlıboya, 1325, Firenze: Basilica di Santa Croce, Fondo Edifici di Culto)

¹⁵¹ Christopher Rengers, *The 35 Doctors of the Church*, (Kuzey Carolina: TAN Books, 2000),342-344.

¹⁵² John T. Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority*, 114-115.

hayali ve entelektüel görüş. Vizyon ise ilahi bir lütufla gerçekleşen tabiatüstü entelektüel görüştür. Bonaventura, Tanrı'yı idrak etmek ve tabiatı deneyimle keşfetmek için inanç, tefekkür, maneviyat ve vizyondan oluşan dört koşulun gerekli olduğunu söylemiştir.¹⁵³ Ancak teoloji kürsülerinde felsefe ve din arasında Boneventura gibi tarikat üyelerinin kurmuş ve kısmen sınırların korunmuş olduğu bağ, daha sonra popüler vizyon geleneğinde bir kesintiye sebep olacaktı. 14. yüzyıldan itibaren felsefe ve dinin kaynaşmış olması sonucunda teoloji kürsülerinin ilahiyatçı entelektüelleri, vizyon hadiselerine ve vizyon edebiyatına şüpheyile yaklaşılmaya başlamıştır.¹⁵⁴

1.4.3.4. Thomas Aquinas Öğretisinde Vizyon

Thomas Aquinas (ö. 1274) Katolik Kilisesi için önemli bir değerdir. Elit bir ailenin çocuğu olarak Hıristiyanlık öğrenimine başlamış, ardından Dominiken Tarikatına dahil olmuş ve çeşitli Hıristiyan okullarında dersler vermiştir. Ölümünün ardından ise Papalık tarafından 1323'te aziz, 1567'de kilise doktoru ilan edilmiş ayrıca 1880'de ise onun öğretileri Katolik teolojisinin hamisi ve temeli kabul edilmiştir.¹⁵⁵ Thomas Aquinas'ın eserleri ve apolojisi günümüze değin Katolik okullarında okutulan Hıristiyanlığın temel kaynaklarından olmuştur.¹⁵⁶ Thomas Aquinas eserlerinde vizyon hakkında önemli açıklamalarda bulunmuştur. Ancak onun teorik bilgilerinin yanı sıra vizyonu pek çok kez tecrübe etmiş olması da göz ardı edilmemelidir. Bu vizyonlar arasında en önemlisi Thomas'ın ölüm döşegindeyken İsa'nın vizyonunu gördüğü ve onunla konuşmasıdır. Vizyon esnasında, Thomas'ın İsa ile konuşması, o an orada bulunup vizyon hadisesine şahit olan din adamları tarafından yazıya geçirilmiştir.¹⁵⁷

---

¹⁵³ Alexis Bugnolo, "The Beatific Vision Of Christ According To The Doctrine Of St. Bonaventure Of Bagnoregio Handed Down In His Commentaria In Quatuor Libros Sententiarum" *De Medio Aevo* 6/2 (2014), 153-154.

¹⁵⁴ John T. Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority*, 119.

¹⁵⁵ Basil Watkins, *The Book of Saints : A Comprehensive Biographical Dictionary*, (London: Bloomsbury Publishing Plc, 2015), 730.

¹⁵⁶ Muhammet Tarakçı, *Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Saint Thomas Aquinas*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005), 8.

¹⁵⁷ Rengers, *The 35 Doctors of the Church*, 373.

Daha önce de ifade edildiği gibi Mircea Eliade, “*vision*” kelimesini “doğüstü görüm” anlamında kullanan ilk kişinin Thomas Aquinas olduğunu söylemiştir.¹⁵⁸ Thomas, vizyon kavramını daha çok *beatific vision* denilen “kutsayan vizyon” konusunu açıklamak için kullanmıştır. *Beatific vision*, Türkçe tercümesinden de anlaşılacağı üzere, Mesih ile yeniden doğmuş Hıristiyanları kutsayan ve kurtaran bir tecrübedir. Bu vizyonda Tanrı lütfedip kulu ile yüz yüze konuşmaktadır ki bu durum hiç şüphesiz kulun ruhsal ve kişisel olarak kemal hale gelmesine vesile olur.¹⁵⁹ Hıristiyan mistisizminin en değerli ve son mertebesi olan *beatific vision*, Tanrı’nın cemalini görmek, vuslata erişmek ve cehaletten kurtulmaktır.¹⁶⁰ Thomas Aquinas, teolojik çalışmaları içerisinde ele aldığı *beatific vision* hadisesini şu şekilde açıklamıştır. İnsanın bu dünya daki varoluş amacı nihai mutluluğa ulaşmaktır ve mutluluk denilen şey, Tanrı ile hemhal olan ruhun iyiliğidir. Tanrı ile hemhal olmak ise *beatific vision* ile mümkündür. Liyakat gereği kul, kendisini bu dünya da tamamen özgür iradesini kullanarak erdemli davranışlarıyla *beatific vision* için hazırlarsa, gerek bu dünya da gerekse ahiretle bu vizyon türü ona Tanrı tarafından bahşedilecektir. Kitab-ı Mukaddes’te geçen vizyonların bazıları ve azizlerin tecrübe ettiğini vizyonların bazıları buna örnektir.¹⁶¹

Thomas Aquinas’ın, *The Summa Theologica* isimli eserinde farklı vizyon türlerinden bahsedilmektedir. Bunları maddesel vizyon, bedensel vizyon, ruhsal vizyon, hayali vizyon, entelektüel vizyon ve kutsayan vizyon (*beatific vision*) olarak sıralanabilir. Thomas Aquinas, Kitab-ı Mukaddes’teki vizyon hadiselerinin özelliklerini değerlendirmiş ve yukarıda sayılan türlere göre sınıflandırarak nitelendirmiştir. Örneğin Luka İncilinde anlatılan, meleğin Meryem’e gelip İsa’ya hamile olduğunu müjdelediği kıssada¹⁶²; Thomas Aquinas, meleğin Meryem’e nasıl görüldüğünü incelemiştir. Ona göre melek Meryem’e büründüğü başka bir bedenle değil doğal melek formuyla gelmiş olmalıdır, çünkü müjdenin önemi bunu gerektirmiştir.

---

¹⁵⁸ Goodman, “Visions”, 15/282.

¹⁵⁹ Truhlar, “Visions”, 1807.

¹⁶⁰ Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları* (İstanbul: Alfa Yayınlar, 2018), 34-35.

¹⁶¹ Thomas Aquinas, *Catechism Of The Summa Theologica*, (New York: Benziger’s Brothers, 1922), 57-61.

¹⁶² Luka 1: 26-38.

Dolayısıyla Meryem'in görmüş olduğu vizyon, bedensel vizyon değildir; meleğin olduğu gibi görüldüğü büyüleyici etkisi olan entelektüel vizyondur.¹⁶³

Thomas Aquinas'ın incelediği bir başka örnek ise Yeni Ahit'te anlatılan İsa'nın vaftiz olduktan sonra göklerin açılması hadisesidir.¹⁶⁴ Thomas, göklerin açıldığını yalnızca İsa'nın görmesinden ötürü bunun bir entelektüel vizyon olduğunu düşünmüş, eğer gökler herkes için açılmış olsaydı bunun maddesel vizyon olacağını belirtmiştir. Bu hadiseyi bir başka Kitab-ı Mukaddes kıssası olan Hezekiel'in göklerin açıldığını gördüğü vizyonu¹⁶⁵ kıyaslayan Thomas Aquinas, Hezekiel'in imgelere yer veren vizyonunu ise hayali vizyon kategorisinde değerlendirmiştir.¹⁶⁶ Aquinas, İsa'nın görüldüğü vizyonların ise bedensel vizyon olmadığını düşünmektedir. İsa'nın cenneti terk etmeyeceği için vizyonda fiziksel olarak görülmesinin mümkün olmadığını düşünmektedir. Bu sebeple İsa, görüldüğü vizyonlarda (örneğin Pavlus'un vizyonu) hayali bir şekilde ya da farklı bir tür formunda (evharistiya ayininde ekmek ve şarabın İsa'nın eti ve kanı olduğu anlayışındaki gibi) görünmektedir. Bu sebeple Aquinas'a göre İsa'nın görüldüğü vizyonlar, yapı itibarıyla bedensel vizyon olamaz.¹⁶⁷

1.5. Hıristiyanlıkta Muteber Vizyon Ayırımı

Geçmişte tecrübe edilen bazı hadiseler göstermiştir ki; halk arasında yayılmış, Hıristiyan teolojisine ve kilise menfaatlerine uymayan vizyon anlatıları, telafisi mümkün olmayan sorunlar doğurabilir. Özellikle de kilise hiyerarşisinin dışında kalan ve kendisini piskoposlardan üstün gören kimselerin, kendi aykırı görüşlerini savunmak ve taraftar toplamak için vizyona başvurdukları tecrübe edilmiş.¹⁶⁸ Bu gibi kiliseyi zor durumda bırakan vizyon vakalarının tehlikesi, modern çağın getirdiği bazı faktörler sebebiyle kilise için daha da zararlı hale gelmiştir. Papalığın, kitle iletişim araçlarının

---

¹⁶³ Thomas Aquinas, *The Summa Theologica III. Cilt*, (London: Benziger's Brothers, 1917), 46-48

¹⁶⁴ Matta 3: 16-17. Luka 3: 21-22.

¹⁶⁵ Hezekiel 1: 1.

¹⁶⁶ Thomas Aquinas, *The Summa Theologica III. Cilt*, 179.

¹⁶⁷ Arnold Davidson, Maggie Fritz-Morkin, "Miracles of Bodily Transformation, or How St. Francis Received the Stigmata." *Critical Inquiry*, 35/3 (2009), 475.

¹⁶⁸ John France, "Two Types of Visions on the First Crusade: Stephen of Valence and Peter Bartholomew", *Crusades*, 5/1 (2006), 1-2.

yaygınlaşması, modern zihniyet ve eleştirel düşünce olarak özetlediği bu faktörler sebebiyle, vizyonların muteber olup olmadığının ayrımını yapmak daha da elzem olmuştur.¹⁶⁹ Vizyonların kim tarafından görüldüğü, üslubu ve ne tür özelliklere sahip olduğu hakkındaki veriler kullanılmış, bazı vizyonların ilahi bir vahiy olduğu, bazısının da başka etkenlerden kaynaklandığı dile getirilerek; kilise, vizyonların öngörülemez sonuçlarından korunmaya çalışılmıştır.¹⁷⁰

Kiliseyi koruma gayesinin dışında vizyon metinlerinin edebiyat literatürüne mi yoksa, dini literatüre mi ait olduğunu belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar da, vizyonların muteberliğinin belirlenmesinde katkı sağlamıştır. Dolayısıyla vizyonları, iki şekilde inceleyerek muteberliğini belirlenmek mümkündür. Araştırmanın bu kısmında muteber vizyonu, kurgu vizyondan ayırmak için uygulanan iki tür çalışmaya değinilecektir.

1.5.1. Vizyonlar Hakkında Kilisenin Resmi Ayrımı

Beklenmedik vizyonlar için Kilise tarafından yapılan istişarelerin ardından görülen vizyonların resmen muteber kabul edildiği vakidir. Örneğin Britanya’da Whitby manastırının kurucu başrahibi Aziz Whitby’lı Hilda (ö. 680), şehirde yaşanan bir vizyon hadisesinin gerçekliğini anlamak için kilisede bir toplantı yapmıştır. Hilda’nın kilisesinde ayınlerin ilahilerini söyleyen Coedmon isimli bir adam, bir gece vizyonunda bir meleği gördüğünü iddia etti. Bu vizyonunda bir meleğin ona “bana bir ilahi söyle” demesinin ardından, Coedmon meleğe ne söyleyeceğini sormuştur. Sorunun ardından Coedmon daha önce hiç duymadığı ve sözlerini hiç bilmediği bir ilahiyi söylemeye başlamıştır. Caedmon vizyonun ardından hemen söylediği ilahinin sözlerini yazmış ve sabah sözlerin yazılı olduğu kağıtla birlikte Whitby Kilise’sine gelip, Hilda’ya vizyonunu anlatmıştır. Hilda Caedmon’un vizyonunu geçerliliğine karar vermek için kilisede bir çok din bilgininin katıldığı bir toplantı düzenlemiş ve Coedmon’dan katılımcılar için vizyonunu anlatmasını, ilahiyi söylemesini istemiştir.

---

¹⁶⁹ Holy See, “Norms Regarding The Manner Of Proceeding In The Discernment Of Presumed Apparitions Or Revelations”, (Erişim 11 Hariran 2024)

¹⁷⁰ J. Stefan Russel, *English Dream Visions* (Colombus: Ohio State University Press, 1988), 47.

Toplantının ardından, bilginlerin ortak görüşüyle bu vizyon hadisesinin ilahi bir lütuf olduğu kabul edilmiştir.¹⁷¹

Kilise konseyinin vizyonlar hakkında değerlendirme yapıp, görülmüş olduğu iddia edilen vizyonun, Hıristiyanlık için muteber olmadığını resmi bir duyuru ile ilan ettiği de vakidir. Bu itirazın bir örneğine, Papa I. Hadrianus'un (ö. 795) hayatında rastlıyoruz. John adında bir keşisin, Hıristiyanlığın yıkıldığına dair görmüş olduğu bir vizyon, Fransa'da 780 yılında söylenti halinde yayılmaya başlamıştır. Hıristiyanlığa karşı ilgili olan Kral Şarlman (ö. 814), Papa I. Hadrianus'a toplumda dolaşmakta olan John'un vizyonu hakkındaki görüşünü sormuştur. Hadrianus vizyonun detaylarını öğrenmiş ve İncil ile kıyaslamıştır. İncelemeleri sonucunda vizyon olarak anlatılan hikayenin aslında İncil ile uyuşmadığına ve görümün bir yanılgı olduğuna karar vermiştir.¹⁷²

Papalığın, 1542 yılında Hıristiyanlığın inanç doktrinlerini korumak ve sapkınlığa karşı mücadele etmek için *Sacred Congregation For The Doctrine Of The Faith* ismiyle resmi olarak kurduğu merkez,¹⁷³ 1974 yılında beklenmedik vizyonlar için bir beyan yayınladı. Bu bildiri '*Varsayılan Görüm veya Vahiilerin Ayırt Edilmesinde Kullanılacak Yöntemlere Dair Normlar*' ismiyle yayınlanmıştır. Bu bildiride önce vizyonların Papalık tarafından muteber hale getirilmesinin gerekçeleri açıklanmış, ardından bir vizyon iddiasının resmen muteber olmasını belirleyecek, olumlu ve olumsuz kriterler bildirilmiştir.

Katolik Kilisesine göre bir vizyon iddiasının, resmen muteber olmasını sağlayan olumlu kriterler şunlardır:

1. Vizyonun gerçekliğine dair ciddi bir araştırma sonucunda ahlaki kesinliğe ulaşılmalı veya vizyon esnasında gerçekleşen olayın var olma ihtimali yüksek olmalıdır.
2. Vizyonunun niteliği hakkındaki koşullar:

---

¹⁷¹ Saint Bede, *Bede's Ecclesiastical History of England A Revised Translation with Introduction, Life, and Note*, çev. A. M. Sellar, (London: George Bell and Sons, 1907), 278-281.

¹⁷² Cambridge University Press, "Images and the Images of Dreams in the Early Middle Ages", (Erişim: 20.04.2024)

¹⁷³ The Holy See, "Dicastery For The Doctrine Of The Faith", (27 Nisan 2024)

- a. Vizyonu gören kişinin özelliklerinin, ruhsal denge, ahlaki yaşam, Kilise Otoritesine karşı samimiyet gibi niteliklere sahip olmalıdır.
- b. Vizyonun içeriğinin doğru teolojik ve ruhani doktrinlere sahip olup, hatadan muaf olmalıdır.

Katolik Kilisesine göre bir vizyon iddiasının, resmen sahte kabul edilmesini sağlayan olumsuz kriterler şunlardır:

1. Vizyonun gerçekler hakkında bariz hatalı olması.
2. Teslis hakkında doktrinel yanlışları içermesi.
3. Vizyondan elde edilecek bir menfaatin delili.
4. Vizyon esnasında ağır bir cezanın işlenmesi.
5. Vizyonu gören kişinin psikolojik rahatsızlıklarının olması.¹⁷⁴

Ortodoks Kilisesi'ne göre, kişi vizyon gördüğünde bunun doğruluğundan şüphe duymalıdır. Şeytani bir aldatmayla görülen vizyonu kendisinin fark etmesi mümkün değildir. Bu sebeple kişi vizyon geçirdiğinde önce itirafçı papazına anlatmalıdır. Vizyon gören kişinin vizyonun muteber olup olmadığını belirleyen nitelikler şunlardır:

1. Vizyon gören kişinin çok tövbe ediyor olması gerekir. Çünkü günahkar birisi vizyon tecrübe edemez.
2. Kişi vizyonunu kilisenin içerisinde görmelidir. Kilisenin dışında görülen vizyonda şeytan insanı kandırabilir. Kilisenin dışında görülen vizyona dışşal vizyon denilmekte ve muteber görülmemektedir.
3. Vizyon sadece Ortodoks kiliseleri içerisinde görülürse gerçektir.¹⁷⁵

1.5.2. Vizyonlar Hakkında Niteliksel Ayrım

Her vizyon iddiasının Hıristiyanlar için bağlayıcı olduğu düşünülmemelidir. Hıristiyan yazılı geleneğindeki vizyonlar, “otantik vizyonlar” ve “edebi vizyonlar” olarak iki

---

¹⁷⁴ Holy See, “Norms Regarding The Manner Of Proceeding In The Discernment Of Presumed Apparitions Or Revelations”, (Erişim 11 Haziran 2024)

¹⁷⁵ Paracletos Greek Orthodox Modastery, “Genuine and false experiences of the Grace of God.” (Erişim 12 Haziran 2024)

gruba ayrılmıştır. Pavlus'un Şam vizyonu gibi otantik olan vizyonlar, Hıristiyanlar için bağlayıcı kabul edilirken, vizyon geleneğinin popüler olduğu dönemde, edebi kaygılarla yazılan, edebi vizyonların Hıristiyanlar için bağlayıcılığı yoktur. İki kategoride de yazıya geçirilen vizyonlar; vurgulama, abartma ve vizyonu yeniden yapılandırma gibi retorik unsurlar barındırırken bir taraftan da dini tecrübe olduğunu iddia eder. Bu sebeple vizyon metinleri üzerinde çok yönlü araştırmalar yapmadan, onları otantik/gerçek, edebi/kurgusal olarak iki gruba ayırmak kolay değildir.¹⁷⁶ Ayrımın yapılabilmesini sağlayan vizyonların sahip olduğu belli başlı nitelikler vardır. Bu başlık altında vizyonların muteber olup olmadığını gösteren nitelikler incelenecektir.

Yalancı peygamberlik gibi, yalancı vizyonerlik de toplumda gözlemlenebilir bir olgudur ve Eski Ahit bu konuda gafil olunmaması için insanları uyarmıştır. Sahte vizyonun belirleyici kriteri, başka ilahlara tapınmayı öğütlemesidir.¹⁷⁷ Kişinin vizyon görmediği halde Tanrının ona görümler gösterdiğini söylemesi de Eski Ahit tarafından yasaklanmıştır.¹⁷⁸ Tüm bu uyarılara rağmen söylenen yalan vizyonları belirlemek için vizyon anlatımı içerisindeki bazı detaylar incelenmektedir. Örneğin vizyonu gören ve yazıya geçiren kişilerin farklı olmasına dikkat edilmiştir.¹⁷⁹ Yeni Ahit'teki vizyonlar, genellikle vizyonu geçiren kişinin dışında başka bir yazar tarafından ikinci bir ağızdan anlatılmıştır.¹⁸⁰ Hıristiyanlığın sonraki dönemlerinde de bu anlatım üslubu devam etmiştir.¹⁸¹

Sonraki dönem vizyon anlatımı örneklerinde anlatıcı, vizyon geçiren kişiyi dürüst ve dindar bazen de ölüm döşeğinde olan birisi olarak tanımlar. Vizyonu gören kişinin güvenilir olduğunu vurgusunun dışında onun başka özelliklerine değinmez. Çünkü vizyon, onu gören kişiden bağımsızdır. Tanrı o kişiyi dünyaya iletmek istediği mesajı aktarması için aracı olarak seçmiştir. Vizyona şahit olan kişi de vizyon geçiren kişiden

---

¹⁷⁶ John T. Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority* 6-19.

¹⁷⁷ Yasa'nın Tekrarı 13: 1-3.

¹⁷⁸ Yeremya 23: 25-32.

¹⁷⁹ Russel, *English Dream Vision* 47-48.

¹⁸⁰ Elçilerin İşleri 10: 3-6.

¹⁸¹ Tezimizde değindiğimiz Hildegard'ın vizyonları ve Emmerich'in vizyonları bu duruma örnektir.

bağımsızdır ve yalnızca şahit olduğunu özgürce aktardığı için vizyon, tarafsız yönüyle üzerindeki şüphelerden arındırılır.¹⁸²

Vizyonun muteber olmasını sağlayan bir diğer özelliği ise gerçek bir vizyon olduğu vurgusunun anlatım içerisinde şiddetli düzeyde yer almamasıdır. Vizyon anlatımlarında, vizyonun gerçek olduğuna dair retorik yönü örtük bir durumda olmalıdır. Çünkü Kitab-ı Mukaddes vizyonları kanıtlar olmaksızın değerlidir ve oradaki vizyonların hakikati için kanıt aranmaksızın samimi bir iman yeterlidir. Gerçek bir vizyonda yazar, okuyucularını ikna etmeye çalışmaz ve onların onayını beklemez.¹⁸³

Bu niteliklere bakılıp, vizyonun muteber olduğuna kanaat getirildiğinde, otantik vizyonları da nitelikleri ölçüsünde iki gruba ayırmak mümkündür. Feryat eden, itiraz eden ve öğüt veren bir üsluba sahip olan otantik vizyonlar “ıslah edici otantik vizyonlar” olarak sınıflandırılmıştır. Özellikle Yeremya ve İşaya’nın vizyonlarında gözlemlenebilen bu ıslah edici vizyon türünde, toplumda bozulan dini yapıya karşı eleştirel ve doğru yolu öğütleyen bir tema hakimdir. Otantik vizyonun diğer türü ise, toplumu ıslah etmeye yönelik mesajlar içermeyen, yalnızca gelecekte olacıklara dair vahiyleri bildiren “mistik otantik vizyonlardır”. Eski Ahit, ıslah edici ve mistik vizyonların her ikisinin çok sayıda örneğinin bulunduğu bir kaynak olsa da, Yeni Ahit’te yalnızca mistik vizyonların örneklerine rastlanır. Ancak Hıristiyanlığın ilk zamanlarında örneklerine rastladığımız bu mistik vizyon geleneği, Orta Çağ’da yerini “rüya vizyonu” denilen edebi türe bırakmıştır.¹⁸⁴

1.6.Vizyon Hadiselerinin Hıristiyanlık Tarihindeki Etkileri

Vizyonlar, kişinin hayatındaki eylemlerini şekillendiren veya bir olay karşısında toplumların ortak tutum ve davranışlarını yönlendiren, neyin nasıl yapması konusunda ilham verici dini bir motivasyon kaynağı olmuştur. Bu sebeple Hıristiyanlığın yaygınlaşmasında, kiliselerin çeşitli bölgelerde kurulmasına, devletlerin siyasi

---

¹⁸² Russel, English Dream Vision 47-48.

¹⁸³ Russel, English Dream Vision 48-49.

¹⁸⁴ John T. Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority* 16-19.

tarihinde ve toplumların kültürel yaşamlarında vizyonların tetikleyici bir unsur olduğu düşünülebilir.

Bir topluluğu idare edecek veya yönlendirecek önderlerin, muhataplarının tamamını sözleriyle etki altına almaları kolay olmamıştır. Bu tür durumlarda amaçları doğrultusunda görülen vizyonların, önderler için destekleyici bir katalizör olarak kullanıldığı durumlara tarihte karşılaşmak mümkündür. İkna edici bir vizyon, grupların uyum içinde aksiyon almalarına referans olabilir. Çünkü vizyonlar genellikle insanlığın duymaya ihtiyacı olduğu, örneğin varoluş amacı ve kurtuluş öğretisi gibi konularda yol gösterici olabilir ve olağanüstü doğasıyla insanlar tarafından benimsenebilir.¹⁸⁵

Vizyonun, toplumlar üzerinde etki etme potansiyeline dair Hıristiyanlık tarihinde çok fazla örnek vardır. Orta Çağda görülen vizyonlar, otoritesini Kitab-ı Mukaddes'ten aldığı için yalnızca vizyoneri değil, vizyonerin inançlı Hıristiyan muhataplarını da ilgilendirmiştir. Bu durum kutsal metin literatürüne dahil olmayan vizyonları kurgu dahi olsa yüceltmiş ve dini bir uyarıcı olarak tarihi değişikliklere müsebbip kılmıştır. Çalışmanın bu kısmında vizyonların öneminin daha iyi anlaşılması amacıyla, Hıristiyanlık tarihinde önemli etkileri olan vizyonlara ve bu vizyonların doğurduğu sonuçlara yer verilecektir

1.6.1. Pavlus'un Şam Vizyonunun Hıristiyanlık Tarihine Etkisi

Pavlus, Yeni Ahit'te kendisini tanıtırken, öldükten sonra dirilen İsa Mesih ve Tanrı Baba tarafından, sünnetsizlere Tanrı'nın öğrettiklerini anlatmak için elçilikle vazifelendirilmiş olduğundan bahseder.¹⁸⁶ Ancak bu Hıristiyan kimliğinden önce katı bir Yahudi olduğu,¹⁸⁷ hatta İsa'nın öğretisine inanlara şiddetli zulümler yaşattığı¹⁸⁸ Yeni Ahit'te anlatılmaktadır. Onun bu değişimi Şam'daki Hıristiyanları tutuklamak için Şam yolunda geçirdiği vizyon ile başlar. Yolda İsa kendisine görünmüş ve “*Saul,*

---

¹⁸⁵ Raymond F. Ploutzian (ed.), Crystal L. Park (ed.), *Handbook Of The Psychology of Religion And Spirituality*, (New York: A Division of Guilford Publications, 2005), 519.

¹⁸⁶ Galatyalılara Mektup 1: 1-2, 2:7. Korintlilere Mektup 11:23.

¹⁸⁷ Filipililere Mektup 3:5.

¹⁸⁸ Elçilerin İşleri 8:1-3.

Saul neden bana zulmediyorsun?” diyerek Pavlus’u uyarmıştır.¹⁸⁹ Bu hadisenin ardından geçirdiği vizyonu Rabbinin bir lütfu olarak görmüş, bu lütfun boşa gitmediğini ve imanına vesile olduğunu, Pavlus, mektubunda itiraf etmiştir.¹⁹⁰ Şam vizyonunun ardından Pavlus çok geçmeden vaftiz olmuş ve İsa’nın Tanrı’nın oğlu olduğunu havralarda ilan ederek ilk Hıristiyan misyonerliği vazifesine başlamıştır.¹⁹¹

Şekil 8: Pavlus'un Şam Vizyonu tasvir eden bir Rönesans eseri.

Pavlus’un geçirdiği vizyon tecrübesi iki farklı bakış açısıyla yorumlanmaktadır. Bu iki farklı görüşten ilki vizyonun sıradan dinlere ait mistik bir gelenek olduğu, dolayısıyla da Pavlus’un da bir mistik olduğunu yönündedir. Diğer görüş Pavlus’un epilepsi hastası olduğu, görümlerinin de hastalığından kaynaklı sanrılardan ibaret olduğunu yönündedir.¹⁹³ Hıristiyan yazarların çoğu tarafından hemfikir olunan konu, Pavlus’un Yunan Sır dinlerinin ve Yahudi mistisizminin etkisiyle Hıristiyan olmadan önce ve Hıristiyan olduktan sonra vizyon gibi mistik tecrübeler yaşadığıdır. Bu görüşe göre mistik yönü, yazarı olduğu Yeni Ahit’te yer alan mektuplarından da anlaşılakta olan Pavlus, ilk Hıristiyan mistiktir.¹⁹⁴ Hıristiyan yazarların karşı çıktığı ancak

¹⁸⁹ Elçilerin İşleri 9:1-4.

¹⁹⁰ 1. Korintliler 15: 7-11.

¹⁹¹ Elçilerin İşleri 9: 18-20.

¹⁹² Bartolome Estaban Murillo, “La Conversion De San Pablo” (Yağlı Boya, 1675-1682, Madrid: Museo Del Prado), No. 210.

¹⁹³ Fatih Mehmet Berk, “Aziz Paul Ve Şam Vizyonu”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 1/1 (Ocak 2012), 513-514.

¹⁹⁴ Eduart Caka, *Bir Mistik Olarak Pavlus*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 118-121.

araştırmacılar tarafından da muhtemel görölen diğer görüş, Pavlus'un epilepsi olduğudur. Elçilerin İşleri'ndeki anlatımlara göre Pavlus'un vizyonu esnasında yaşadığı titreme, kendinden geçme gibi fizyolojik rahatsızlıklar, onun vizyon dediği şeyin aslında epilepsi krizleri esnasında gördüğü halüsinasyonlar olduğu ihtimalini destekler. Ancak bu konuda kesin bir kanıya varmanın mümkün olmadığı düşünölmüştür.¹⁹⁵

Pavlus'un vizyonları ve havari oluşu Hıristiyanlığın ilk döneminden beri sorgulanmaktadır. Pavlus, bir havarinin taşınması gereken tüm şartları taşımamaktadır. O şartlar arasında, Mesih'i dünyevi hayatında görmüş olmak ve Tanrısal ilhamla vizyon benzeri vahiyler almış olmak vardır. Pavlus Şam Vizyonu ile hem ilahi vahye muhatap olduğunu hem de Mesih'i dünya gözüyle görmüş olduğu için kendisinin bir havari olduğunu iddia etmiştir. Onu bu iddiasını Havari Petrus, Havari Yakup'a yazmış olduğu bir mektupta da eleştirmektedir. Ona göre İsa Mesih'i vizyon halinde görmek havari olmak için yeterli değildir ve Eski Ahit'te Nabukatnezar gibi zalimlerin dahi tecrübe ettiği vizyonlar, Mesih'in mesajını anlama ve anlatma konusunda bir otorite sayılmak için özel bir gerekçe değildir.¹⁹⁶ Pavlus'un havariliğine ve vizyonlarına yönelik yapılan bu eleştirilere rağmen Pavlus Hıristiyanlıktaki otoritelerden birisi olmuştur. İncil araştırmaları neticesinde çıkarımı yapılan bu yorumlara göre, Hıristiyanlığın temel düşünceleri Pavlus'un öğretileri çerçevesinde şekillenmiş ve Hıristiyanlık dünya geneline bu öğretiler merkezinde yayılmıştır.¹⁹⁷ Pavlus'un zihninde Hıristiyanlığı şekillendiren bu önemli görüşleri ise Şam vizyonu neticesinde oluşmuştur. Şam vizyonu öncesinde İsa'nın öldürölmüş olduğu bilinmekteyken, Pavlus vizyonunda İsa'yı gördüğü için onun yeniden dirildiğini, dolayısıyla onun beklenen kurtarıcı Mesih olduğunu düşünmüş ve Mesih doktrinini, kefarete ve kurtuluş teorilerini Şam vizyonu neticesinde geliştirmiştir.¹⁹⁸

Vizyon mistik gelenek içerisinde, kişinin bilinmeyi keşfetme şeklidir. Mistik kişi vizyonda doğaüstü gücün varlığını birebir tecrübe ederek anlamış olur ancak bunu

---

¹⁹⁵ Şinasi Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı* (İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2019) 56-58.

¹⁹⁶ Fuat Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, (Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2011), 166-168.

¹⁹⁷ Duygu, İsa Pavlus İnciller, 347-348.

¹⁹⁸ Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, 57.

rasyonel zemine oturtmasına gerek yoktur.¹⁹⁹ Elçilerin İşleri'ndeki Şam vizyonunda çelişkili gelen noktalar bulunsa da vizyonun mistik gelenek içerisinde rasyonel zemine oturtulmaması kuralı Hıristiyan vizyon geleneğine de dahil olmuştur. Pavlus'un Şam vizyonu sayesinde Hıristiyanlıkta yalnızca vizyon geleneğini başlanmamıştır; aynı zamanda Hıristiyanlığın içerisine pek çok mistik unsurun girmesinde de kilit rol oynamıştır.²⁰⁰

Pavlus'un Hıristiyanlık tarihine bir diğer etkisi, Hıristiyanlar arasında çok popüler olan bir vizyon geleneğini başlatmış olmasıdır. Pavlus'un vizyonundan sonra Hıristiyanlık tarihinde pek çok vizyon örneği yazılmıştır. Bunlardan kimisi roman niteliğindedir ve hepsi belli başlı hususlarda Pavlus'un vizyonlarına benzer özellikler taşır. Örneğin, Pavlus tecrübe etmiş olduğu vizyonları anlatırken, bunların kesinlikle rüya olmadığını vurgular ve bu vurgu alt başlıkta da işleyecek olduğumuz vizyon edebiyatı türlerinde de görülmektedir.²⁰¹

1.6.2. Vizyonlarının Kilise İmarına Etkisi

Farklı inançlara ait çoğu kült merkezinin oluşum sebebi genellikle orada görülen vizyonlardır.²⁰² Hıristiyan mimari tarihi incelendiğinde, vizyonların çeşitli bölgelerde kurulan bazı kilise, manastır gibi dini yapıların inşasında temel etmen olduğu gözlemlenmektedir. Vizyon geçirilen yer, hiyerofanik öğeler bulundurması sebebiyle artık kutsalın tezahür ettiği kutsal bir alan olarak düşünülmüştür. Bunun bir örneğine Eski Ahit'te rastlanmaktadır: “*Rab Avram'a görünerek, 'Bu toprakları senin soyuna vereceğim' dedi. Avram kendisine görünen Rab'be orada bir sunak yaptı.*”²⁰³ Yahudi mirasını devralan Hıristiyanlıkta da benzer teamüllerin uygulandığını gözlemlenebilir. İsa'nın, Meryem'in ya da önemli bir azizin vizyon ile görüldüğü yer artık kutsal bir alandır ve bu alanı ayırt edici kılmak için mabet inşa etmek, orada kiliseyi

---

¹⁹⁹ Caka, *Bir Mistik Olarak Pavlus*, 30.

²⁰⁰ Caka, *Bir Mistik Olarak Pavlus*, 46.

²⁰¹ Russel, *English Dream Vision*, 42.

²⁰² Willy Jansen, Catrien Notermans, “From Visions The Cult Side A Comparative Perspective”, *Archives De Sciences Sociales Des Religions*, 151 (Eylül 2010), 71.

²⁰³ Yaratılış 12/7

kurumsallaştırmak Katolik ve Ortodoks Hıristiyanlarca gerekli görülmüştür. Hıristiyanların pek çok önemli kilisesinin inşa edilme sebebi, orada görülen vizyonlardır.

Bu başlık altında vizyonlar neticesinde inşa edilmiş, farklı coğrafyalardan bazı önemli kiliseler incelenecektir. Ancak dünya üzerinde Meryem vizyonları neticesine kurulmuş pek çok bazilika vardır. *Catholic Shrine Basilica* isimli web site²⁰⁴, Hıristiyan hacı adaylarına kılavuz olması amacıyla Meryem vizyonlarının yaşandığı yerlerde kurulmuş tapınakların tanıtımını yapmaktadır. Bu siteye göre Meryem görümleri neticesinde kurulan tapınaklar aşağıdaki gibidir: İspanya’da *Cathedral Basilica Of Our Lady Of The Pillar*; Portekiz’de *Sanctuary Of Fatima*; Meksika’da *Basilica Of Our Lady Of Ocotlan*, *Basilica Of Our Lady Of Guadalupe*; İtalya’da *Sanctuary Of Mary Mystical Rose*, *Sanctuary Of Our Lady Of Mount Carmel*; Fransa’da *Sanctuary Of Our Lady Of Lourdes*, *Sanctuary Of Our Lady Of La Salette*, *Basilica Of Our Lady Of Hope In Pontmain*, *The Chapel Of Our Lady Of Graces Of The Miraculous Medal*; Belçika’da *Sanctuary Of Our Lady Of Beauraing*; Polonya’da *Sanctuary Of Our Lady Of Gietrzewald*; Hollanda’da *Our Lady Of All Nation*; İrlanda’da *Knock Shrine*, Andorra’da *Sanctuary Of Our Lady Of Maritxell*; Bosna Hersek’te *Shirene Of Our Lady Of Medjugorje*; Mısır’da *Saint Mary Church*; Hindistan’da *Our Lady Of Health Shrine Basilica*; Japonya’da *Our Lady Of Akita Shrine*; Vietnam’da *Basilica Of Our Lady Of La Vang*; Çin’de *National Shrine Of Our Lady Of China*.²⁰⁵

Bu bölümde incelenecek kiliseler, Türkiye’den bir örnek, ve dünya üzerinden en çok hac ziyareti yapılan üç örnek ile sınırlandırılmıştır.

1.6.2.1. Türkiye’de Meryem Ana Evi Kilisesi

Hıristiyanlık tarihinde Meryem’in ölüm yeri daima tartışmalı bir konu olmuştur. Yaklaşık 130 yıl öncesine kadar yalnızca iddia ile değil, somut bir yapı ile de bilinen Meryem’in tek mezarı Kudüs’teydi. Ancak Türkiye’de Efes antik kentinde 1892’de

²⁰⁴ İlgili web sitesi: Catholic Shrine Basilica, “About Catholic Shrine Basilica” (Erişim: 22 Mart 2024)

²⁰⁵ Catholic Shrine Basilica, “About Catholic Shrine Basilica” (Erişim: 22 Mart 2024)

keşfedilmiş harabe bir evin, 1896'da Vatikan'ın onayıyla Meryem Ana'nın evi olduğu kabul edilmiş, dolayısıyla da Meryem'in o bölgede ölmüş olma ihtimali de resmileşmiştir.²⁰⁶ Meryem'in son günlerini nerede geçirdiğine dair Kudüs ve Efes yönünde ayrılan iki farklı görüş olsa da, bu başlık altında 19. yüzyılda keşfedilmesinde bir vizyon hikayesinin rol oynadığı Efes'teki Meryem Ana Evi Kilisesi'ni incelenecektir.

Meryem'in İsa'nın ölümünden sonra nerede ne yaptığına dair kesin bilgilen bulunmamaktadır. İsa'dan sonra Meryem'in hayatının nasıl olduğuna dair üzerine yorum yapılabilen tek kaynak, İsa'nın annesini ve Yuhanna'yı birbirlerine emanet ettiği İncil metnidir.²⁰⁷ Yuhanna'nın Efes'e gelmiş olduğu bilgisi de kesin değil, yorumlara dayalıdır ancak eğer Yuhanna Efes'e gelmişse, Meryem'in de onunla birlikte bir süre Efes'te yaşamış olması muhtemeldir. Bu görüşe sahip çıkan Katolik Hıristiyanlar, Meryem'in 63 yaşında Efes'te öldüğünü düşünmektedir. Ortodoks ve Protestan Hıristiyanların Efes teorisini desteklememesine karşın, Katolik kilisesi her iki teoriye de değer vermektedir. Netice itibariyle her iki teorinin de kesin olmadığı söylenebilir.²⁰⁸

Meryem'in Efes'te bulunduğu dair somut deliller yokken, 19. yüzyılın meşhur vizyoner rahibesi Catherine Von Emmerich'in (ö. 1824) görmüş olduğu Meryem vizyonu Efes tezini yeniden canlandırmıştır. Rahibe Emmerich'in vizyonları, yazar Clemens Brentano tarafından yazıya geçirilmiş ve *The Life of the Blessed Virgin Mary by Blessed Anne Catherine Emmerich* ismiyle derlenmiştir. Bu eserde Emmerich'in vizyonlarında, Meryem'in son günleri Efes yakınlarında bir evde geçirdiği bildirilmiştir. Emmerich vizyonunda gördüğü evi Meryem'in evi olarak isimlendirmiş ve bu evi dış cephesinden iç dekorasyonuna kadar her detayıyla tarif etmiştir.²⁰⁹ Daha önce Almanya'dan hiç ayrılmayan Emmerich'in bu tarifleri, İzmir'deki bir grup rahip için ilham verici olmuştur. Efes'te keşfe çıkan bu rahipler vizyonda tarif edilen

---

²⁰⁶ Ömer Faruk Harman, "Meryem", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (Erişim 22 Mart 2024)

²⁰⁷ Yuhanna 19: 26-27.

²⁰⁸ Ali İhsan Yitik, "Hz Meryem ve Efes Meryemana Evi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, (Haziran 2005), 67-69.

²⁰⁹ Anne Catherine Emmerich, Clemens Brentano, *The Life of the Blessed Virgin Mary From The Visions Of Anne Catherine Emmerich*, çev. Sir Michael Palaret (Springfield: Templegate Publishing, 1954) 346-349.

detaylara uygun bir evi, 1892 yılında Efes yakınlarında keşfetmişlerdir. Ancak bir rahibenin vizyonu dışında, bu evin Meryem'in evi olduğuna dair başka bir delil bulunamamıştır.²¹⁰ Bu keşfe İzmir Başpiskoposu sahip çıkmış ve 1892 senesinde evin içerisindeki ilk dini ayini tertip etmiştir. Ev önce kişisel mülkiyet olarak satın alınmış, ardından da Panaya Kapulu Derneği (Meryem Ana Evi Derneği) üzerine devredilmiştir. Meryem Ana Evi Kilisesi, İzmir Başpiskoposu Descuffi tarafından 1951 yılında resmi olarak açılmıştır. 1961'de Papa XXIII. John burayı ilk kez hac mekanı olarak ilan etmiş ve bunun ardından resmi ziyaretler de başlamıştır. 1967'de Papa VI. Paul, 1979'da Papa II. Jean Paul ve 2006'da ise Papa XVI. Benedict Efes'e hac ziyaretine gelmişlerdir.²¹¹

1.6.2.2.Meksika'da Guadalupe Meryem Ana Bazilikası

Dünya da en çok ziyaret edilen üçüncü mabet olarak kayıtlara geçen Guadalupe Meryem Ana Bazilikası'nın çalışmamız içindeki önemi, kuruluş sebebinin Meryem vizyonlarına dayandırılmasındandır. En erken 17. yüzyıla tarihlendirilen kaynakların anlatımına göre Aztek dinine inanan Meksikalı bir köylü olan Juan Diego 1531 yılında ilk vizyonunu gördü. Vizyonunda bir kadın onunla Aztek dilinde konuşarak kendisini Tanrı'nın annesi Meryem olarak tanıtmış ve Juan Diego'dan bölgede kendisi için bir kilise inşa edilmesini istemiştir. Yaşadığı bu hadisenin ardından, Juan vizyonunu bölge başpiskoposuna anlatmıştır ancak başpiskopos buna inanmamış ve kendisinden bu mucizenin kanıtını istemiştir. Juan Diengo tekrarladığı vizyonlarında piskoposun kanıt talebini iletmiştir. Vizyondaki kadın ise kanıt olarak yerden bir anda bitmiş olan, kış ayında yetişmeyecek ve yabancı bir tür olan Kastilya güllerini toplamasını ve piskoposa iletmesini istemiştir. Juan Diengo gülleri pelerininin içine toplamış ve piskoposun yanına gitmiştir. Başpiskoposun karşısında pelerinini açtığında güller yere dökülmüş ve pelerinin üzerinde Guadalupe Bakiresinin resmi belirmiştir. Başpiskopos bu pelerini önce mevcut kilisede sergilemeye başlamış daha sonra ise Meryem'in

---

²¹⁰ Stephen J. Shoemaker, *The Ancient Traditions Of The Virgin Marys Dormition And Assumption*, (New York: Oxford University Press, 2006) 75-76.

²¹¹ Mehmet Alparslan Küçük, "Hac Ve Dini Turizmin Ortak Kutsal Mekanı: Meryem Ana Evi Kilisesi", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 13/26, (2018), 96-97.

vizyonda talep ettiği şekilde, vizyonun gerçekleştiği yerde kilise tarafından büyük bir bazilika inşa edilmiştir. Ziyaretçilerine şifa verdiği inanan Guadalupe Meryem Ana Bazilikası 1531 yılından itibaren Hıristiyan hacıların ziyaret rotası olmuştur.²¹² Ancak bu bölge 1531'den önce de yerli halk tarafından dini amaçlı ziyaretlerin yapıldığı bir yerdi. Bazilikanın inşa edildiği alanda, bölgeye İspanyollar gelmeden ve Guadalupe Meryem Ana Bazilikası yapılmadan önce de Meksika yerlilerinin dini inanışına göre Tonakzin isimli ana Tanrıçaya atfedilen bir kült merkezi olduğu belirtilmektedir.²¹³

Yukarıdaki geleneksel görüşün sahip çıktığı anlatı, Guadalupe Bazilikasının başpiskoposu da dahil olmak üzere pek çok araştırmacı tarafından sorgulanmaktadır. Çünkü dönemin başpiskoposunun eserlerinde vizyon hadisesinden ve Juan Diengo'dan hiç bahsedilmediği ve 1531'de gerçekleşen vizyona dair bilgi veren en erken kaynağın 1648 yılında yazılmış olduğu tespit edilmiştir.²¹⁴ Vizyon anlatısına dair yapılan bu eleştirilere ilaveten, vizyonun 16. yüzyıldan itibaren bölgede İspanyolların nüfuslanmasına ve Hıristiyanlığın yaygınlaşmasına pozitif etkisi olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. 1519'da Meksika'nın İspanyollar tarafından işgal edilmeye başlamasının ardından, ağızdan ağıza dolaşan Meryem vizyonu, yerli halkın Hıristiyanlığa sempati duymasını ve kabul etmelerini hızlandırmıştır. Öncesinde Azteklerin kült merkezi olan alanda inşa edilen bazilikaya, yerliler kendi dini ibadetlerini yapmak için gelmeye devam etmişlerdir. Burada din adamlarının putlara tapmamaları için yaptıkları vaazları dinlemişler Hıristiyanlarla kaynaşma imkanı bulmuşlardır.²¹⁵

1.6.2.3.Fransa'da Lourdesli Laydi Mabedi

---

²¹² Catholic Shrine Basilica, "Basilica Of Our Lady Of Guadalupe, Mexico", (Erişim: 4 Mayıs 2024)

²¹³ D. A. Brading, *Mexican Phoenix : Our Lady of Guadalupe : Image And Tradition Across Five Centuries*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 2.

²¹⁴ The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Our Lady of Guadalupe". *Encyclopedia Britannica* (Erişim: 4 Mart 2024).

²¹⁵ Brading, *Mexican Phoenix*, 46.

19. yüzyılda Fransa'nın gelişmemiş, kırsal bir kasabası olan Lourdes, Bernadette Soubirous isimli on dört yaşında bir kız çocuğunun on sekiz kez tecrübe ettiği Meryem vizyonu ile ciddi bir değişim yaşadı. Bernadette, 1858'de ilk vizyonunda Massabielle isimli bir mağaranın yakınlarında odun topluyorken ışıklar içinde bir kadın görmüştü. Onun bu vizyonları o bölgeye her gidişinde tekrarlanınca haberler önce arkadaşları, sonra aile ve tüm kasaba halkı arasında yayılmaya başladı. Artık bu görümler yalnızca Bernadette tarafından değil, onunla mağaraya gelen diğer kişiler tarafından da görülüyordu. Bu vizyonlar halk arasında "hayalet görüldüğü" bilgisiyle yaygınlaşmaya başlamıştı. Ancak vizyonda görülen kadına Bernadette kimliğini sorduğunda, kadın kendisini "bakire gebe" olarak tanıttığı için yerel kilise onun Meryem olduğunu kabul etti. Bölgeye rağbet artınca Hıristiyan yetkililer alana ivedilikle dini bir mabet inşa ettiler.²¹⁶

Lourdes'de görülen vizyonların Meryem vizyonları olduğu 1862'de Papa Pius IX tarafından kabul edilmiştir. Bölgede, 1858 yılında inşa edilen kilisenin, 1876 da inşa edilen bazilikanın ve mağaranın bulunduğu yerden akan mucizevi şifalı su kaynağının da mevcudiyetiyle Lourdes, Hıristiyanlar için bir hac merkezine dönüşmüştür.²¹⁷ "Sanctuary of Our Lady of Lourdes" ismiyle anılan bu merkez içerisinde bulundurduğu çeşitli yapılarıyla aslında bir dini komplekstir. Lourdes, öncesinde yoksul ve Fransa'da hiç bilinmeyen bir kasaba iken hac yolcuları için 1866'da demiryolunun inşa edildiği, yoğun ilgiyle ziyaret edilen bir kasabaya dönüşmüştür.²¹⁸ 1950 yılında 1.5 milyon, 1970 yılında 3.1 milyon, 1978 yılında ise 3.25 milyon Hıristiyan hacı Lourdes'e gelmiştir.²¹⁹ Bu veriler aynı zamanda aydınlanma ve sanayi devirlerinden sonra Avrupa toplumunun dine yönelimini de yansıtmaktadır. Vizyonların toplum sosyolojisine etkisini inceleyen bir araştırmada, Lourdes'de görülen Meryem vizyonlarının, Fransız toplumunun azalan Katolik inancını güçlendirme işlevi gördüğü belirtilmiştir.²²⁰

---

²¹⁶ Ruth Harris, *Lourdes: Body and Spirit in the Secular Age*, (New York: Penguin Books, 1999) 3-8.

²¹⁷ The Editors of Encyclopaedia Britannica. "Lourdes". *Encyclopedia Britannica* (Erişim: 7 Mart 2024).

²¹⁸ Harris, *Lourdes: Body and Spirit in the Secular Age*, 9.

²¹⁹ Michael P. Carroll, "Visions of the Virgin Mary: The Effect of Family Structures on Marian Apparition", *Journal for the Scientific Study of Religion* 22/3 (Eylül, 1983), 207.

²²⁰ Carroll, "Visions of the Virgin Mary: The Effect of Family Structures on Marian Apparition", 206.

1.6.2.4. Portekiz’de Fatıma Mabedi

Portekiz’in Fatıma şehrinde yer alan *Sanctuary of Fatıme* ismiyle bilinen Hıristiyan dini merkezinin kuruluş sebebi 1917’de üç köylü çocuğunun gördüğü vizyonlara dayanmaktadır. Çocuklar tecrübe ettikleri vizyonların ilk üçünde bir meleği görmüş, onunla konuşmuşlardır. Ardından gelen vizyonlarda ise çocuklar yine Meryem’i görmüş ve onunla konuşmuşlardır ancak bu vizyon esnasında gerçekleşen bazı doğüstü hadiselerle sayıları on binleri bulan kalabalıkların da şahit olduğu kayıtlara geçmiştir.²²¹ Fatıma’da gerçekleşen tüm vizyonlar, onları gören çocuklardan birisi olan Lucia Santos tarafından kayıt altına alınmıştır.²²²

Fatıma vizyonlarının karakteri, Meryem’i yalnızca çocukların görmüş olması sebebiyle kilise tarafından içsel vizyon (manevi görüş) olarak tanımlanmıştır. Bölge kilisesine göre bu olayların yaşanması çocukların hayal dünyasının bir fantezisi olarak düşünülmemelidir. Ruh eğer kalp uyanıksa fizik ötesini, iç duyular ile görebilir. Lourdes ve Fatıma’daki vizyonları çocukların tecrübe etmesi onların kalplerini henüz çok temiz olmasındandır.²²³ Ancak Fatıma vizyonlarının geçerliliği Papalık tarafından hemen onaylanmamıştır. 1917’de Fatıma’da çocukların tecrübe ettiği görümler, halkın Fatıma’ya hac yolculukları yapmaya rağbet etmesinin ardından nihayet 1930 yılında Portekiz’in Leiria Piskoposluğu tarafından Meryem vizyonu olarak kabul görmüş ve Papalık da Fatıma’ya yapılan hac ziyaretlerine müsamaha göstermiştir. İlk kez 1967’de Papa VI. Paul’un bölgeye ziyareti ile Fatıma hacı, Vatikan tarafından resmileştirilmiştir. Fatıma vizyonlarının görüldüğü yerde kurulan “Sanctuary of Our Lady of Fatıma” ismiyle bilinen bu dini komplekste; bir şapel, bir bazilika, hacıların inzivaya çekilmesi için inşa edilen evler ve hacılara şifa sağladığına inanılan iki hastane yer almaktadır.²²⁴

---

²²¹ Muhammet Kır, *Dinler Tarihi Açısından Fatıma Olayı*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007) 59-62.

²²² Bahsi geçen eser: Louis Kondor (ed.), *Fatıma in Lucia’s Own Words. Sister Lucia’s Memoirs* (Fatıma: Sekretariado Dos Pastorinhos, 2007)

²²³ The Holy See, “Congregation For The Doctrine Of The Faith The Message Of Fatıma”, (Erişim: 1 Nisan 2024)

²²⁴ The Editors of Encyclopaedia Britannica, “Our Lady of Fátıma”, *Encyclopaedia Britannica* (Erişim: 1 Nisan 2024).

Günümüzde Fatima Mabedi'ni, dünyanın farklı yerlerinden ve yerel halktan yılda on milyona yakın hacının ziyaret ettiği belirtilmektedir.²²⁵ Ancak Portekizliler Hıristiyan olsa dahi tarih boyunca halk inançlarına bağlılığını koparmamış ve dindar Hıristiyanlığa mesafeli bir toplum olmuştur. Özellikle 19. yüzyılda başlayan siyasi etkilerle halk arasında kilise karşıtlığı baş göstermeye başlamıştır. Yüz yıllar boyunca Portekiz'de Hıristiyan alt yapı zayıf durumdayken Fatima'da yaşanan vizyon hadiseleri ile şartlar değişmeye başlamıştır. Fatime vizyonları ile halk arasında başlayan mistik ve manevi atmosfer, Portekiz'de Kilise'nin daha önce hiç görmediği kadar ilgi görmesine sebep olmuştur.²²⁶

1.6.3. Vizyonunun Hıristiyan Siyasi Tarihine Etkisi

Hıristiyan devletlerin siyasi tarihi incelendiğinde, bazı önemli politik kararların alınışında, dinin büyük bir rol oynadığı görülebilir. Hıristiyan teolojisine göre her Hıristiyan devlet liderlerinin, Tanrı'nın hizmetçisi olduğu ve her Hıristiyan iktidarın eylemlerinin, kararlarının arkasında kutsal bir iradenin olduğuna inanılmaktadır.²²⁷ Yazılı kaynaklara göre, bazen bir kralın, bazen bir komutanın, bazen de papanın görmüş olduğu vizyonların, iktidarın alacağı bazı önemli kararları yönlendirmesi için Tanrı tarafından gönderilen kutsal iradenin habercisi olduğuna inanılmıştır. Bu başlık altında Hıristiyanların siyasi tarihinde, iktidarların dini vizyonları mazeret göstererek uygulamaya geçirdiği bazı politik kararlar ele alınacaktır.

Hıristiyanlık tarihine etkisi bakımından Pavlus'un Şam vizyonun ardından gelen en dikkat çekici vizyon, Roma İmparatoru I. Konstantin'in (ö. 325) vizyonudur. Dünya tarihinin en güçlü devletlerinden birisinin iktidarında olması sebebiyle, I. Konstantin'in geçirmiş olduğu dini vizyonun yalnızca onun kişisel hayatında değil, tüm Hıristiyanlığı ilgilendiren evrensel siyasi sonuçları da olmuştur. Bu doğrultuda

---

²²⁵ Sanctuary de Fatima, "Number Of Pilgrims Who Visited The Shrine of Fatima in 2017", (Erişim: 1 Nisan 2024)

²²⁶ Kır, *Dinler Tarihi Açısından Fatima Olayı*, 43-46.

²²⁷ Mehmet Ali Ağaoğlu, Levent Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, (Ankara: İmge Kitapevi, 1991), 111.

tarihçiler, Konstantin'in vizyon geçirdiği yönündeki iddiaları sebep ve sonuçları bağlamında ele almış, hadisenin gerçekliğine eleştirel yaklaşmışlardır.²²⁸

1.6.3.1. I. Konstantin'in Vizyonu

306-337 yılları arasında Roma İmparatoru olan I. Konstantin'in 312'de geçirmiş olduğu vizyon, kendisinin ve Roma İmparatorluğunun Hıristiyanlaşmasında önemli bir etken olmuştur. Saray danışmanları Eusebius ve Lacrantius'un kayıt altına aldığı arşivlere göre I. Konstantin, Roma'nın tek hakimi olmak adına rakibi Batı Roma imparatoru Maxentius ile savaşa başlamadan önce muzafferlik için dualar etmiş ve bir vizyon görmüştür.²²⁹ Eusebius'un tutmuş olduğu kayıtlara göre, Konstantin ordusu ile Milvian Köprüsü'ndeysen gökyüzünde bir haç işareti ve altında da "*bununla zafere ulaşacaksın*" yazısını görmüştür. Ardından Konstantin, rüyasında İsa'nın ona Maxentius'a karşı başarılı olabilmesi için gökyüzünde gösterilen haçın askerlerin kalkanlarına işlenmesi gerektiğini bildirmiş olduğunu Eusebius'a anlatmıştır. Lacrantius'un yazdığı kaynakta ise Konstantin'in vizyonundan bahsetmez, haçı yalnızca rüyasında görmüş olduğundan bahseder. Rivayetlerdeki bu farklılık, hangi kaynağın güvenilir olduğu problemini doğurmuştur. Tarihçilerin bir kısmı, Eusebius'un vizyon hadisesini anlattığı kaynağı daha güvenilir bulurken, bir kısmı da vizyonun mümkün olmadığını dolayısıyla Lacrantius'un yazdığı kaynağın daha güvenilir olduğunu düşünmektedir. Ancak her iki rivayet de göz önünde bulundurulduğunda sonuç değişmemektedir. Konstantin Maxentius'a karşı zafer elde ederek Roma İmparatorluğunun tek hakimi olmuş ve bu başarısı da Hıristiyan Tanrısının yardımıyla mümkün olmuştur.²³⁰

---

²²⁸ Yunus Kaymak, *Konstantin Ve Hıristiyanlık*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 44.

²²⁹ World History Encyclopedia, "Constantine's Conversion to Christianity", (Erişim: 10 Nisan 2024)

²³⁰ Kaymak, *Konstantin Ve Hıristiyanlık*, 46-47.

Şekil 9 : I. Konstantin'in Mirvian Köprüsünde Gökyüzünde görmüş olduğu haç vizyonunun tasviri.

Vizyonun ardından gelen galibiyetin neticesinde Konstantin, Hıristiyanlar için Milano Fermanını ilan ederek Hıristiyanlığın Roma'da yaşayabilmesi için büyük bir katkı sağlamıştır. Milano Fermanı ile Roma Devletinin sınırları içerisindeki tüm Hıristiyanlar, diğer din mensuplarıyla eşit statüye erişmiş ve Hıristiyan din adamları, pagan din adamlarıyla benzer yetkilere sahip olmuştur. Kilisenin tüm Roma coğrafyasında resmi olarak kurumsallaşması da bu ferman sayesinde gerçekleşmiştir. Tüm bu imkanlar ile Hıristiyanlar ilk kez resmi olarak tanınmış ve önceki dönemlerde çekmiş oldukları zulümler son bulmuştur. Tarihçiler Konstantin'in Hıristiyanlığa sağladığı avantajlar kadar, Hıristiyanlığın da Konstantin iktidarındaki Roma Devletine avantaj sağladığını düşünmektedir. Bu yorumlara göre Konstantin, bir pagan lideri yani *Pontifex Maximus* (Pagan başrahip) olsa dahi Hıristiyanlığın evrensel bir din olma potansiyelini öngörmüş ve bu potansiyeli çıkarlarına uygun kullanmış olabilir.²³² Bu ihtimal göz önünde bulundurulduğunda, Konstantin'in vizyonu, onun Hıristiyanlığa desteğini kamu karşısında anlamlı kılmak için kurgulanmış bir rivayet olabilir.

Vizyon iddialarının ardından Konstantin'in Hıristiyanlığa sağladığı tek fayda Milano Fermanı değildir. Konstantin, Roma Devletinin toplumsal birlikteliğine katkı sağlamasını umduğu Hıristiyanlığı, kendi içerisinde birlikteliği sağlanamamış bir

²³¹ Grégoire de Nazianze, *Constantine's Vision and the Battle of the Milvian Bridge* (Yazma Eser, 9. Yüzyıl, Paris: Fransa Milli Kütüphanesi) No Grec 510.

²³² Mert Kozan, "Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanlığa Karşı Son Pagan Mukavemeti: Iulianus ve Arbogast Örnekleri", XVIII. Türk Tarih Kongresi, ed. Semiha Nurdan, ed. Muhammet Özler (Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2018) IV/125-126.

halde buldu. Hıristiyan kiliseler rahip Arius'un (ö. 336) İsa'nın yaratılmış bir mahluk olduğu görüşünün getirdiği tartışmalarla, teolojik fikir ayrılığına düşmüşlerdi. Konstantin kiliseler arasındaki bu tartışmaları sonlandırmak ve teolojik fikir birliğini sağlamak amacıyla, 325 yılında İznik Konsilini topladı. Bu konsil Hıristiyanlığın ilk ekümenik (evrensel) konsili olup, Ariuscu görüşleri sapkın ilan ederek, Ortodoks teolojinin sınırlarını belirlemiştir.²³³

---

²³³ Zafer Duygu, *Konstantinos'tan Theodosyus'a Hıristiyanlığın Roma Siyasal Sistemiyle Entegrasyonu Süreci*, (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 131-133.

1.6.3.2. Haçlı Seferlerinde Vizyon Hadiseleri

Haçlı Seferleri, Katolik Hıristiyan ve Müslüman-Türk arasında gerçekleşen savaşların genel adıdır. Katolik Kilisesi ve Latin Devletlerinin iş birliğiyle 1096'da başlamıştır. Sosyal, siyasi ve ekonomik sebepler bu hareketin başlangıcında itici bir faktördür. Ancak Haçlıların iddiasına göre "Kudüs'ü kurtarmak" mottosuyla hareket edildiği için dini duygular bu seferin asıl başlangıç sebebidir²³⁴ Papa Urbanus'un (ö. 1099) Haçlı Seferlerindeki hedefi; Kudüs'deki Hıristiyanları Müslümanların zulmünden kurtarmak, Kutsal Kabre hacı olmak için gidecek olanların yolunu açmak ve doğunun zenginliklerine erişmektir. Bu amacına ulaşmak için Frenklere "her kim kurtuluşa ermek istiyorsa" diye hitap ederek, sefere davet etmiştir. Cehennemden ve fakirlikten kurtulunabileceği inancıyla Papa Urbanus'un çağrısına uyan, çoğunluğunun Avrupa'nın fakir ve azılı suçlularından oluştuğu ve rahip Pierre L'Hermit (ö. 1115) önderliğinde toplanan Frenk ve Alman ordusu ile Kudüs kuşatılmıştır.²³⁵

Haçlı Seferleri hakkında yazılan XII. yüzyıldan kalma dört klasik eserde²³⁶ de belirtildiği gibi Haçlı Seferlerinin tetikleyici unsuru, Rahip Pierre L'Hermit'in görmüş olduğu vizyondur. Bu eserlerde anlatıldığına göre rahip Pierre Haçlı Seferlerinden birkaç yıl önce Kutsal Kabir'i ziyaret etmek için Kudüs'e hacı olmaya gelmiştir. Ancak Kutsal Kabirde bulunduğu bir gecede Mesih İsa, Rahip Pierre'ye görünmüş ve ondan Kudüs'teki Hıristiyanların yaşadığı zorlukların rapor edildiği, Kudüs Patriğinin kutsal haç mührünü taşıyan bir mektubu, yetkililere ulaştırmasını ve Kudüs'ün kafirlerden temizlenmesi için inananların, uyuyan yüreklerini uyandırmasını emretmiştir. Yaşadığı bu vizyondan sonra Rahip Pierre yola çıkıp mektubunu Papa'ya iletmıştır. Papa ise bu haberden sonra harekete geçmiş, dolayısıyla Rahip Pierre'nin vizyonu, haçlı seferlerinin dini yönden tetikleyicisi olmuştur.²³⁷

²³⁴ Işın Demirkent, "Haçlılar", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Erişim: 5 Şubat 2024)

²³⁵ Peter Tudebodus, *Bir Taniğin Kaleminden Birinci Haçlı Seferleri*, çev. Süleyman Genç, (İstanbul: Kronik Kitap, 2020), 57-59.

²³⁶ Bu dört eser: Albert of Aachen'ın yazdığı *History*, William of Tyre'ın yazdığı *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, Graindor of Douai'ın yazdığı *Chanson d'Antioche*, Chanson d'Antioche'in yazdığı *Alexiad*.

²³⁷ E.O. Blake - C. Morris, "A Hermit Goes to War: Peter and the Origins of the First Crusade", *Studies in Church History* 22 (1985), 85-90.

Rahip Pierre'nin vizyonundan bahseden dört eserden birisi de Bizans İmparatoru I. Alexsios Komnenos'un kızı Anna Komnena'nın yazmış olduğu önemli bir orta çağ biyografi kaynağı olan Aleksiad'dır.²³⁸ Bu eserde Anna Komnena, kurguladığı vizyon hadisesinden dolayı Rahip Pierreyi, Latinlerin ayaklanmasında asıl sebep olarak suçlamıştır. Komnena'nın vermiş olduğu bilgilere göre, Rahip Pierre, Kutsal Kabre hacı olmak için gitmiş, ancak Türkler onu Kudüs'e almamıştır. Hedefini gerçekleştiremediği için üzülen Rahip Pierre, yeniden hac yolculuğuna çıkmak istemiş ancak bu şartlar altında tekrar başarısız olmamak için Kudüs'e tek başına gitmemeye karar vermiştir. Bu karar doğrultusunda zekice bir plan yapmıştır. Planı ise Kudüs'te bir vizyon geçirdiğini; Tanrının, Kudüs'ü Müslümanların elinden kurtarıp Kutsal Kabri ziyaret etmek için Latinlere çağrıda bulunduğunu yetkililere anlatmaktır.²³⁹ Bu rivayet göz önünde bulundurulursa, başlangıcında siyasi, sosyal ve ekonomik etkenlerin de sebep olduğu Haçlı Seferlerinde, vizyonun; toplumun dini duygularını harekete geçirerek, savaşa gerekçe hazırlaması için kurgulandığı söylenilebilir.

1.6.4. Vizyon Edebiyatının Hıristiyan Literatürüne Etkisi

Vizyon vakalarının yazıya geçirilme geleneği, Eski Ahit'ten, Yeni Ahit'e, oradan da tüm Orta Çağ Avrupa edebiyat tarihinde süregelen bir gelişim yaşamıştır. Özellikle Orta Çağ'da vizyon edebiyatı çok yaygın ve karakteristik bir hal almıştır. Bu vizyonların yazıya geçirildiği edebi tür, literatürde *dream vision* yani "rüya vizyonu" ismiyle kategorize edilmektedir. Daha iyi anlaşılması için kıyaslamak gerekirse, Modern Çağ'da roman türüne gösterilen ilgiye benzer bir rağbetin, Orta Çağ'da rüya vizyonuna gösterildiği söylenilebilir. Kayıtlara geçen eserlerin sayısının, 6. Yüzyıl ile 15. Yüzyıl arasında 225'ten fazla olması ve bu eserlerin bugün dahi popüleritesini koruması, rüya vizyonun görmüş olduğu alakanın boyutunu göstermektedir. Ancak

---

²³⁸ Dilek Maktal Canko, "Bizanslı Bir Kadın Yazarın Gözünden Toplumsal Cinsiyet: Anna Komnena'nın Aleksiad'ına Bakış". *International Journal of Social And Humanities Sciences* 2/1 (Eylül 2018), 125.

²³⁹ Anna Komnene, *The Alexiad*, çev. E.R.A. Sewter, (London: Penguel Books, 2003) 239-240.

rüya vizyonu eserlerinin tamamı dini bir vizyon geçirilmesinin ardından yazılmış metinler değildir; kimisi de yalnızca edebi kaygılarla yazılmış kurgu metinlerdir.²⁴⁰

Erken Hıristiyanlık döneminde Havarilere, Havarisel Babalara ve Kilise Babalarına, Azizlere atfedilen vizyon örnekleri, Orta Çağ'ın dindar yazar ve şairlerine ilham kaynağı olmuştur. Bu sayede Hıristiyan vizyonerleri ve vizyonların yazılı örnekleri artmıştır. Vizyonerler sıradan insanlar olmalarına rağmen, vahye dayalı dini tecrübeler yaşıyor olmalarına dair referansı Kitab-ı Mukaddes'ten almıştır.²⁴¹ Çünkü Eski Ahit'te Beor oğlu Balam²⁴² ve Yeni Ahit'te Hananya gibi peygamberlerin haricinde vizyon geçiren ve vahye tabi olan sıradan insanlar da vardır.²⁴³ Vizyonların metafizik ve irrasyonel doğasına ek olarak herkesin vizyon geçirebilmesinin mümkün olması, Orta Çağ yazarlarının vizyon hakkında gerek kurgu gerekse gerçek olduğunu iddia ettikleri eserleri yazmaları için cesaret vermiş olmalıdır.

Bir metin içerisinde konu gereği anlatılan vizyonlar genellikle dahil edildiği metinlerin yazılış amacı değildir. Belli bir anlatının arasında sunulan vizyonlar, konuyu destekleyici argümanlar olmuştur. Bu sebeple vizyonların yazıya aktarılmasındaki amacın, vizyonda geçen konu hakkında yetki kazanmak olduğu düşünülmüştür. Yazar, metinde savunduğu fikirleri hakkında, dini bir otorite ile desteklendiğini göstermek için, geleneksel dini vizyonun sahip olduğu otorite potansiyelinden faydalanmak istemiştir.²⁴⁴ Bu sebeple yazıya geçirilme amacı bakımından vizyon anlatıları iki gruba ayrılabilir. İlk grupta vizyonların yazılış amacı yalnızca vizyonu aktarmaktır. İkinci grupta ise vizyonların yazılış amacı, yazarın okuyucuya vermek istediği mesaj ve anlatmak istediği mesele için dini bir otorite sağlaması bakımında vizyonla kısaca örneklendirmektir. Misal verirsek, Orta Çağ'da yazılmış bir biyografik eserde, anlatılan şahıs yazarın övgüyle bahsettiği bir kişiyse, bu kişi vizyon görmüş olabilir. Vizyon görmüş olması o kişiye prestij katacaktır. Böyle bir biyografide kişinin herhangi bir meziyeti anlatılmış ve ardından o kişi bu meziyeti karşılığında geçirmiş

---

²⁴⁰Kathryn Lynch, *The High Medieval Dream Vision: Poetry, Philosophy, and Literary Form*, (Stanford: Stanford University Press, 1988) 1-2.

²⁴¹ Russel, *English Dream Vision* 51.

²⁴² Çölde Sayım 24: 1-4.

²⁴³ Elçilerin İşleri 9: 10-16.

²⁴⁴ John T. Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority* 3.

olduğu vizyonla onurlandırılmıştır. Örneğin Tourslu Aziz Martin'in (ö. 397) bir biyografisinde, onun cömertliğine örnek olarak, bir gün bir fakire pelerini verdiği için vizyonunda, İsa'nın aynı pelerini giydiğini gördüğü vizyonu anlatılmıştır. Bu tür eserlerde anlatılan kişiler yalnızca aziz, rahip, papa, piskopos gibi din adamları olmayabilir; kral, lord gibi şahısların hayat hikayeleri de gerek dini vizyonlarla, gerekse de rüya vizyonlarıyla desteklenmiştir.²⁴⁵ Şimdi vereceğimiz örnek, vizyonun yazılış amacının yazarın metinde vermek istediği mesajını desteklemesi olduğu hakkında bize fikir verecektir. 14. Yüzyılda William Langlang (ö. 1386) tarafından yazılan Piers Plowman'ın Vizyonu isimli eser, Hıristiyan edebiyatındaki önemli bir vizyon şiiri örneğidir. Şiirde yazar, Kara Ölüm yani veba yıllarında görmüş olduğu vizyonu anlatır. William vizyonunda, doğru Hıristiyan yaşamını ona anlatacak olan Piers Plowman peşine düşer ve bu yolculukta her kesimden Hıristiyan'ı gözlemleme imkanı bulur. Bu vizyon William'a, İngiltere'de yayılan veba salgınının gerekçesinin; Hıristiyanlar arasında yedi ölümcül günahın yaygınlaşması olduğunu öğretmiştir. Şiir türünde kaleme alınan bu vizyon, daha sonra İngiltere'de kiliseye karşı 1381 İsyanı'nı başlatacak olan Rahip John Ball'ın söylemlerinde argüman olarak kullanılmıştır.²⁴⁶

Rüya vizyonu ile dini vizyon, edebi yönden akraba gibidir ve rüya vizyonu vermiş olduğu mesajdaki olağanüstü yüce otorite duygusunu "gerçek" akrabasından miras almıştır. Bu tarifinden de anlaşılacağı gibi iki yazılı tür arasında benzerlikler olsa da en bariz fark rüya vizyonunun bilinçli bir şekilde kurgulanmış edebi bir tür olmasıdır. Rüya vizyonunda yazar, dini vizyon geleneğindeki unsurlara uygun bir çerçevede vizyonunu kurgulamıştır. Her ne kadar geleneğe riayet edilerek kurgulansa da, rüya vizyonları üzerinde yapaylık alametini taşır, yazar bunu elimine etmek için sıklıkla dini vizyonun geleneksel unsurlarını vurgulamaktadır. Bu unsurlar rüya vizyonlarında genellikle görülmekte olan şu dört öğedir: Bir, vizyonu görüp anlatan karakter; İki, anlatıcının vizyonu görürken uyanık olduğuna dair fikir veren bir önsözü ve bunun metin içerisinde sıklıkla tekrarı; Üç, "vizyon raporu" denilebilecek vizyonun detaylı

---

²⁴⁵ C. J. Holdsworth, "Vision And Visioneries In Middle Ages", *History*, 48/163 (1963), 142.

²⁴⁶ Frederick Morgan, "The Vision Of Piers Plowman By William Langlang", *University Of Oxford Faculty Of English* (Erişim 7 Şubat 2024).

anlatımı; Dört, vizyon görenin yaşadığı tecrübenin ardından verdiği tepkiyi belirten sonsöz.²⁴⁷

Özellikle 13. ve 14. yüzyıl Orta Çağında yaygınlık kazanan rüya vizyonlarının standartlarını belirleyen, üslup ve biçim noktasında, Hıristiyan vizyonerlere model teşkil eden belli başlı vizyon örnekleri vardır. Kıyamet vizyonları noktasında Kitab-ı Mukaddes'in 'Daniel' kitabı içerisindeki vizyonlar model olmuş; klasik rüya vizyonlarının standartlarının belirleyicisi Macrobius'un *Commentarii In The Somnium* eseri olmuş; ilahi vizyonlar için ilham kaynağı Norwici Juliana'nın (ö. 1416) yazmış olduğu *Revelations Of Divine Love* olmuş; ironi içeren vizyonlar için model olan eser ise Geoffrey Chaucer (ö. 1400) tarafından yazılan 'The House Of Fame' olmuştur.²⁴⁸

Orta Çağda rüya vizyonlarının içeriği ve niteliği hakkında yazılmış kaynaklar incelendiğinde, bu kaynakların iki farklı temada literatüre hizmet ettiği görülür. Bu temaların birisinde, rüya vizyonunun mahiyeti, temel özellikleri ve gerçekliği incelenip tartışılırken, diğer temada rüya vizyonunda görülen olayların, objelerin ne anlama geldiği ansiklopedik bir üslupla anlatılmıştır.²⁴⁹ Rüya ve vizyonların anlamlarının yazıldığı kitapların amacı, irrasyonel olan bu dini tecrübeyi rasyonelleştirme çabasıdır.²⁵⁰ İkinci tür eserler arasında en meşhuru Artemidor Daldianus (ö. M.S. 2. yy.) tarafından yazılan *Oneirocritica* iken, birinci tür eserler arasında en meşhuru Hıristiyan filozof Ambrosius Theodosius Macrobius (ö. M.S. 5. yy.) tarafından yazılan *Commentarii In The Somnium Of Scipionis 'dir.*²⁵¹ Bu kitapta Macrobus, Cicero'nun *De Re Publica* isimli eserinde geçen *Somnium Scipionis* isimli bir vizyon anlatısının konu alındığı bölümünü incelemiştir. Romalı düşünür Cicero'nun (ö. M.Ö. 43) yazmış olduğu "*Somnium Scipionis*" ilk rüya vizyonu örneğidir. Bu metinde Cicero vizyon ile vizyonu gören arasındaki karmaşık ilişkiyi konu alır. Daha sonra Macrobius bu metni incelemiş ve rüya vizyonu literatürüne büyük katkı sağlamıştır. On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda rüya vizyonu çok

---

²⁴⁷ John T. Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority*, 24-25.

²⁴⁸ John T. Bickley, *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority*, 6.

²⁴⁹ Alison M. Peden, "Macrobius And Mediaval Dream Literature", *Society For Study Of Medieval Languages And Literature*, 54/1 (1985), 59.

²⁵⁰ Russel, *English Dream Vision*, 30.

²⁵¹ Peden, "Macrobius And Mediaval Dream Literature", 59.

revaçtayken, Macrobius'un eseri hem Cicero'nun *Somnium Scipionis* isimli vizyon örneğinin keşfedilmesine sebep olmuş, hem de rüya vizyonu geleneğinin Hıristiyan standartlarına uygun bir şekilde sürdürülmesine katkı sağlamıştır.²⁵²

---

²⁵² J. Stefan Russel, *English Dream Vision*, 102.

2. BÖLÜM

HERMAS'IN ÇOBANI METNİNDE VİZYON KAVRAMI

2.1.Hermas'ın Hayatı ve Kişiliği

Hakkında çok fazla kesin bilgiye sahip olunmayan Hermas, birinci ve ikinci yüzyıla denk gelen Erken Hıristiyanlık döneminde ilgiyle okunan ve dini literatür arasında otoriteye sahip olan *Pastor / The Shepherd* (Çoban) isimli eserin yazarıdır.²⁵³ Hermas, İsa'nın Havarilerinin arkadaşı ve takipçisi olduğuna inanıldığı için ve Yeni Ahit külliyatının tamamlanmasından hemen sonra erken dönem Hıristiyan metinlerinden birisini yazmış olduğundan, *Apostolic Fathers / Havarisel Babalar* arasında sayılmaktadır.²⁵⁴

Hermas'ın hangi yıllarda yaşamış olduğuna ve kimliğine dair temelde ayrılan iki farklı görüş vardır. Bu görüşlerin ilki Hermas'i yaşadığı tarih bakımından 1. yüzyılda denk gelmekte olan Havarilerle çağdaş görüp, eseri Hermas'ın Çobanını kanonik bir dini otorite kabul ederken; diğer görüş Hermas'ın yaşadığı dönemi Havariler döneminden uzaklaştırıp, Hermas'ın Çobanını kutsal metinler arasında kabul etmemektedir. İlk görüş, kilise babalarına dayandırılan birtakım yorumların takipçisidir. Kilise Babası Origene, Hermas'ın Romalılara Mektup 16:14'de Pavlus'un selam gönderdiği Hermas ile aynı kişi olduğunu düşünmüştür. Bu görüşü benimseyenlerin dayandığı ikinci delil ise, Hermas ile Aziz Clement'in çağdaş ve tanışık olduğu düşüncesidir. Bu düşünce Hermas'ın Çobanı'ndaki ikinci vizyonda Hermas'a, Clement'e ulaştırmak üzere bir kitap yazması bildirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

*“İki küçük kitap yazacaksın. Birisini Clement'e, diğerini Grapte'ye göndereceksin. Clement vermiş olduğun kitabı yabancı beldelere gönderecek, çünkü onu görevi budur. Grapte ise kitabını dullara ve yetimlere okuyacak.”*²⁵⁵

²⁵³ John Chapman, "Hermas", *The Catholic Encyclopedia*, (New York: Robert Appleton Company, 1910) 7/268-269.

²⁵⁴ Bart D. Ehrman, (ed.), *The Apostolic Fathers, Volume I: I Clement. II Clement. Ignatius. Polycarp. Didache*, (London: Harvard University Press, 2003) 1/1-2.

²⁵⁵ Shepherd Of Hermas, II. Vizyon, 8 (2.4.): 3.

Bu vizyonda bahsedilen Clement ile Aziz Clement'in aynı kişi olduğuna ve Hermas ile Aziz Clement'in birbirlerinden haberdar olduğuna inanılmaktadır.²⁵⁶ Hermas'ın 1.yüzyılda yaşamış olduğuna dair bir diğer ipucu ise, Hermas'ın Çobanı'ndaki Meseller bölümünde bahsedilen Hıristiyanların dinlerini yaşamak için katlandıkları zulümlerdir.

“Onlar Tanrının Oğlu uğruna acı çekmiş, samimiyetle katlandıkları bu zulümlerin ardından canlarını teslim etmişlerdir.”²⁵⁷

Tarihçiler bu dönemi, Domitianus'un (ö. 96) Roma İmparatoru olduğu 81-96 yıllarına ve Trajan'ın (ö. 114) Roma İmparatoru olduğu 98-117 yıllarına tekabül eden Hıristiyanların mahkemelere çıkartılıp zulmedildiği dönemle aynı olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla Hermas bu hadiselerle şahit olduğundan, eserinde bahsetmiş olmalıdır.²⁵⁸ Netice itibariyle Hermas'ın yaşadığı dönemi 1. yüzyıl olduğunu savunan görüşün iddialarına göre Hermas; Pavlus'un, Aziz Clement'in, Domitianus'un ve Trajan'ın çağdaşı olmalıdır.

Hermas'ın kimliğine dair diğer görüşü benimseyenlerin temel kaynağı ise, eski bir Hıristiyan kutsal kitap listesi olan Muratori Kanonudur. Hermas'ın kimliği hakkındaki bu eserin vermiş olduğu bilgilere güvenenler, Muratori Kanonu'nun milattan sonra 200. yıllardan öncesinde yazılmış olduğuna inanmaktadır. Ancak eserle ilgili yapılan son akademik çalışmalarda, onun 4. yüzyılda yazılmış olduğunun sonucuna ulaşılmıştır. Eserde, kendisinden başka ikinci bir kaynakta daha doğrulanması zor olan istisnai bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilerden birisi de Hermas'a aittir.²⁵⁹ Bu kitaba göre Hermas, 140-155 yılları arasında Roma Papalık makamında bulunan I. Pier'in (ö. 155) kardeşidir ve Hermas'ın Çobanı isimli eseri de bu dönemde bitirmiştir.²⁶⁰ Dolayısıyla Muratori Kanonu kaynak alındığında Hermas, havarilerle etkileşim

²⁵⁶ Bart D. Ehrman (ed.), *The Apostolic Fathers, Volume II: Epistle of Barnabas. Papias and Quadratus. Epistle to Diognetus. The Shepherd of Hermas*, (London: Harvard University Press, 2003) 2/166-168.

²⁵⁷ Shepherd Of Hermas, Parables, 105 (IX.28): 2.

²⁵⁸ William Jerome Wilson, “The Career of the Prophet Hermas”, *The Harvard Theological Review* 20/1 (Ocak 1927), 27.

²⁵⁹ G. Hahneman, Geoffrey Mark Hahneman, *The Muratorian Fragment and the Development of the Canon*, (Oxford: University of Oxford, 1989) 1.

²⁶⁰ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 89.

halinde bulunmamıştır ve eseri Hermas'ın Çobanı da Hıristiyan kutsal metinleri içerisinde yer alamaz.

Hermas'ın hayat hikayesine dair bilgilere eserinden ulaşabilmekteyiz. Hermas'ın Çobanı, çocukluğundan itibaren, vizyonları aldığı döneme kadar hayatı ve kişiliğini hakkında yer yer verdiği bilgilerle bize aydınlatmaktadır.²⁶¹ Ancak bu bilgilerin gerçekliği sorgulanmış ve akademisyenler tarafından incelemeye tabi tutulmuştur. Hermas'ın hayatı ile ilgili ilk kapsamlı ve sistematik çalışma 1868 yılında Theodor Zahn tarafından, *Der Hirt des Hermas* isimli eserde yapılmıştır. Bu çalışmanın Hermas'ın hayatına dair iki önemli katkısı olmuştur. İlk katkısı, önceki dönem ilahiyatçıları, Hermas'ın Çobanı'nını, verilmek istenilen mesaj için simgesel öğelere başvuru olan alegorik ve kurgu bir metin olarak düşünmekteydi. Ancak Theodor Zahn eserin içindeki yer, zaman ve olayları tarihsel verilerle kıyaslayarak, eserin bütünü kurgusal olmadığını, tarihsel bir gerçeği yansıttığını iddia etmiştir. Bu eserin ikinci önemli katkısı ise, Muratori Kanonu'nun aktardığı şekilde, Hermas'ın Papa I. Pier'in kardeşi olmadığını ve Hermas'ın Çobanı'nın 140 yılları civarında yazılmış olmadığını bilimsel metotlarla açıklamış olmasıdır.²⁶²

Hermas'ın Çobanı'nda yer yer kendisi hakkında verdiği bilgiler şu şekildedir:

“Bir köle olarak büyüdüm ve beni yetiştiren kişi Roma'da beni Rhoda isimli bir kadına sattı.”

Hermas, çocukluğunda ailesi tarafından terk edilmiştir ve Rhode isminde Hıristiyan bir kadın onu Roma'da köle olarak satın almıştır.²⁶³ Annesi ve babası hakkında bilginiz yoktur. Ancak o dönemde Roma'da yaygın olan bir uygulamaya göre, istenmeyen çocuklar yol kenarına bırakılırdı ve bu çocuklar büyüyünce köle olarak satılmak için, bu işi meslek edinen kişiler tarafından yetiştirilirdi. Tahminlere göre Hermas'ın çocukluğu ve köle olarak satılışı bu geleneğin bir sonucudur. Köle olarak satılmak üzere Roma'ya getirilen Hermas, Rhoda isimli bir kadın tarafından satın alınmış ancak Hermas çok çalışarak değerini ödemiş ve azat olmuştur.²⁶⁴ Burada

²⁶¹ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 89.

²⁶² Wilson, “The Career of the Prophet Hermas”, 21-22.

²⁶³ Shepherd Of Hermas, I. Vizyon, 1 (1.1): 1.

²⁶⁴ Wilson, “The Career of the Prophet Hermas”, 21.

dikkatimizi çeken husus, Hermas'ın kendi ifadeleriyle ailesi tarafından terkedilip, köle tüccarları tarafından yetiştirilmesi durumunda, ailesi ve kardeşlerinden uzakta büyümüş ise, Muratori Kanonu'nda bahsedilen Papa I. Pier'in kardeşi olduğu bilgisi nasıl doğrulanabilecektir? Eserinde Hermas'ın hayatını işlerken Muratori Kanonu'nu referans alan araştırmacıların sayısı azımsanamaz. Bu araştırmacılar arasında Prof. Fulbert Cayre gibi isimler Muratori Kanonu'nu referans alarak Hermas'ı Papa I. Pier'in kardeşi olarak tanıtmaktadır.²⁶⁵

Hermas'ın gençliği köle olarak geçmiş ancak nihayetinde özgür olmuş, zenginleşmiş, evlenmiş ve çocukları olmuştur. Ancak ailesi ahlaki ve dini yönden dağılmış durumdadır. Hermas kendisinin, eşinin ve çocuklarının bulunmuş olduğu bu şartlar sebebiyle vizyonunda uyarılmaktadır:

*"Hermas, senin evlatların büyük bir kötülükle Tanrı'yı reddetti ve küfretti, ana babalarına karşı ihanet etti."*²⁶⁶

*"Bu uyarıları evlatlarına ve kız kardeşin olmak üzere olan karına vaaz et, çünkü o da dilini tutamaz ve fesatlık için kullanır."*²⁶⁷

*"Ama sen Hermas, artık evlatlarına kin gütmemelisin. Kız kardeşin gibi olmuş eşini daha fazla görmezden gelmemelisin."*²⁶⁸

*"Ama sen Hermas, ailenin günahları yüzünden büyük sıkıntılar yaşadın, çünkü bir baba olarak onlara aldırış etmedin. Kendi kötü işlerine daldın ve onları ihmal ettin."*²⁶⁹

Hermas'ın Çobanı'nda geçen bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Hermas'ın hayatı başlarda çok da parlak değildir. Ailevi sıkıntılar içerisindeyken kendisini ticari ve zirai işlere vermiş, zengin olmuş ancak evlatlarının sebep olduğu bir hatadan dolayı bütün

---

²⁶⁵ Bahse konu eser bizim de kaynak olarak kullandığımız; Fulbert Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri eseridir.*

²⁶⁶ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 6 (2.2): 2.

²⁶⁷ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 6 (2.2): 3.

²⁶⁸ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 7 (2.3): 1.

²⁶⁹ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 7 (2.3): 1.

servetini kaybetmiştir. Bu sebeple de evlatlarına kin gütme ve onları eziyete maruz bırakmaktadır.²⁷⁰

Başından geçen bu hadiselerin ardından Hıristiyanlıkla tanışarak hayatında büyük bir dönüm noktası yaşayarak, Roma’da bulunan Hıristiyanları dinleme fırsatı bulmuş ve onlardan büyük bir ilahın var olduğunu, bu ilahın dünyayı yargılayarak iyileri cennetinde ağırlayacağını, kötülerini ise cezalandıracağını öğrenmiştir. Hermas, bu ilahın bazen Mesih olarak bazen de Tanrı olarak isimlendirilmesine şahit olmuş ancak bunu çok sorgulamamış, çünkü onun için önemli olan günahları için pişman olup tövbe eden kişinin ahirette bağışlanacak oluşuydu. Bunları duyduktan sonra heyecanla Hıristiyanlığı kabul etmiş ve vaftiz olmuştur.²⁷¹ Bu hali ona Hermas’ın Çobanı’ndaki üçüncü vizyonunda şöyle anlatılmaktadır:

“Fakirliği ve bedensel düşkünlüğü ile umutlarını yitirmiş ve ölümünü bekleyen bir yaşlıya aniden kendisine bir miras kaldığı haberi gelse, bunu duyar duymaz heyecanla gücünü toplar ve ayaklanır. Bu kişi artık yaşlanmaz, ruhu dahi yıpranmış olsa da gençleşir. Miras haberi onu cesaretlendirmiştir; öylece oturamaz. İşte Rabbiniz hakkında söylenenleri duyduğunuzda siz de böyle oldunuz.”²⁷²

Hermas, geçim derdi ile geçen önceki sığ yaşamının ardından geçirdiği bu dönüşüm ile kendisini kiliseye adanmış olmalıdır. Önceki yaşamından duyduğu pişmanlık ve yeni dine duyduğu merakla kilisede anlatılan tüm Hıristiyan öğretilerini ilgiyle takip etmiştir. Hermas’ın, bu anlatılanlar içerisinde peygamberlerin birtakım vizyonlar görerek hayata dair sır perdesini araladıklarını öğrenmiş ve kendisi de vizyon görmek ve hayatı daha derin bir şekilde anlamayı istemiştir. İmrenmiş olduğu bu vizyon geçirme hadisesini defalarca tecrübe ettiği, Hermas’ın Çobanı’ndan öğrenilebilmekte ancak bu vizyonların nasıl gerçekleştiğine dair kesin bir bilgiye ulaşamamaktadır. Ansızın ilahi bir yardımla kendisine gösterilen vizyonlar tecrübe etmiş olabilir ya da şiddetli düzeyde oruçlar tutarak, trans haline girip kendi kendine vizyonlar görmeyi

---

²⁷⁰ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 89.

²⁷¹ Wilson, “The Career of the Prophet Hermas”, 22-23.

²⁷² Shepherd Of Hermas, III. Vision, 20 (3.12.): 2.

öğrenmiş hatta zamanla şiddetli oruçlar tutmadan da vizyonlar geçirmeyi başarmış olabilir.²⁷³

Onun vizyonlarını nasıl gördüğü konusunda da Hermas'ın Çobanı'ndan çıkarım yapılabilecek bazı açıklamalar yer alır. Hermas'ın Çobanı'nda anlatılmakta olan 5 vizyon tecrübesi vardır. Bunlardan ilkinin giriş kısmında Hermas, oruç tuttuğundan bahsetmez; vizyonu ansızın tecrübe etmiştir:

“Yolda uyuya kaldım ve bir ruh beni alıp geçit vermez, ıssız bir yere götürdü.” (1. Vizyon)

Hermas ikinci ve üçüncü vizyonları görmeden önce oruç tutmakta olduğundan bahsetmekte, hatta vizyon görmek amacıyla oruç tutmaktadır. Oruç tutmanın vizyon görme ihtimalini arttıracaklarını ummakta, vizyon görmek için Tanrıya dualar ederken oruçlu haliyle vizyon görmeyi beklemektedir:

“Tanrı'ya bilmek istediklerimi sürekli sorup, on beş gün oruç tuttuktan sonra elimdeki yazıların anlamı bana açıklandı.”²⁷⁴ (2. Vizyon)

“Şiddetli bir oruç tuttuktan ve Tanrı'dan bana yaşlı kadın vasıtasıyla göstereceğini vaat ettiği vahyi göstermesi için yalvardıktan sonra o gece yaşlı kadın bana göründü.”²⁷⁵ (3. Vizyon)

Hermas son iki vizyonunda ise öncesinden oruçlu olduğundan bahsetmez. Yine ikinci ve üçüncü vizyonlarında olduğu gibi vizyon görmeyi dualarla beklemekte, ancak oruç tutmamaktadır:

“Yolda tek başıma yürüyor ve Tanrı'dan bana gösterdiği vahiyleri ve vizyonları tamamlayarak beni güçlendirmesi için dualar ediyordum. Övgü ve şükürlerimi sunduğum anda, “İkilemde olma Hermas!” diye bir ses işittim.”²⁷⁶ (4. Vizyon)

---

²⁷³ Wilson, “The Career of the Prophet Hermas”, 23.

²⁷⁴ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 6 (2.2.): 1.

²⁷⁵ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 9 (3.1.): 2.

²⁷⁶ Shepherd Of Hermas, IV. Vision, 22 (4.1.): 4.

“Evimde dua ettikten sonra otururken, omzunda çantası ve elinde asası olan çoban görünümlü seçkin bir adam yanıma geldi. Birbirimizi selamladıktan sonra, “Kalan hayatından seninle yaşamam için en yüce melek tarafından gönderildim” dedi.”²⁷⁷ (5. Vizyon)

Bu durumda Hermas’ın ilk vizyonun istemsiz bir şekilde gerçekleştiğini, ikinci ve üçüncü vizyonlarını gerçekleştirmek için şiddetli oruçların yardımı ile transa girerek vizyon görmek için çabalamış olduğunu, dördüncü ve beşinci vizyonlarında ise alışmış olduğu için tehlikeli oruçlar gibi çileci ibadetlere başvurmadan yalnızca dua ederek, istediğinde vizyonlar tecrübe ettiği söylenebilir. Bu sebepten ötürü olması muhtemeldir ki, Hermas’e daha sonra vizyon görmek için değil saf duru bir kalple Tanrı için oruç tutması vahyedilmiştir.²⁷⁸ Hermas’ın Çobanı’nda tam ve kabul edilebilir bir orucun nasıl olacağı Hermas’a Çoban tarafından tarif edilmiştir:

“[Siz Tanrı için nasıl oruç tutulacağını bilmiyorsunuz ve o yüzden tuttuğunuz bu değersiz oruç, oruç değildir.], [Ben sana tam ve kabul edilebilir bir oruç öğreteceğim.], [Tanrı için şu şekilde oruç tut: Yaşantında kötülük yapma, Rabbin kulu olarak temiz bir kalple onun emirlerini yerine getir; kalbinde hiçbir kötü istek olmasın. Tanrıya güven, eğer bunu yaparsan ondan korkar ve sakınırsın, hatta onun için yaşarsın. İşte bunları yaparsan, Rabbin için büyük ve kabul edilebilir bir oruç tutmuş olursun.]”²⁷⁹

Görüldüğü gibi Hermas sonradan Hıristiyan olmuş ve nasıl iyi bir Hıristiyan olabileceği Tanrı tarafından gönderilen vizyonlarla ona öğretilmiştir. Bu vizyonlarda ona bir de dünya hayatında yapması gereken bir görev verilmiştir:

“Şimdi git ve Rabbin kuluna karşı yapmış olduğu büyük iyilikleri insanlara açıkla. Onlara bu vahşi canavarın (vizyonda Hermas’ın gördüğü) yaklaşmakta olan büyük felaketin bir habercisi olduğunu söyle. Hepiniz o

---

²⁷⁷ Shepherd Of Hermas, V. Vision, 25 (5.1): 1-2.

²⁷⁸ Robert J. Hauck,, “The Great Fast: Christology in the Shepherd of Hermas”, *Anglican Theological Review*, 75/2 (Bahar 1993), 188.

²⁷⁹ Shepherd Of Hermas, Parables, 55 (V.2.): 3-5.

güne hazırlanın ve Tanrının huzurunda temiz bir kalple tövbe edip günahlarınızdan kurtulun.”²⁸⁰

Buradan da anlaşılacağı gibi Hermas’a vizyonlarında verilen görev, insanlar arasında tövbe etmelerinin gerekliliğini ilan etmektedir. Ancak hem baskın bir karaktere sahip olmayışı hem de burjuva sınıfından olmayışı sebebiyle Hermas bu görev için uygun kişi değildir. Ondaki bir reformcu, bilgili bir ilahiyatçı olması istenilmiştir. Ancak Hermas, yalnızca günahlarının affı için çabalayan samimi bir imana ve dürüst bir ahlaka sahiptir. Kendisinden istenilen bu görev kapsamında kendi mevcut şartları ona erken Hıristiyanlık için çok değerli olan Hermas’ın *Çobanı*’nı yazdırtmıştır.²⁸¹

2.2.Hermas’ın Çobanı Eserine Dair

Adını, Hermas’ın gördüğü vizyonlarda muhatap olduğu çobandan alan Hermas’ın *Çobanı* isimli eser, en meşhur tanımı ile erken Hıristiyanlık döneminin en eski apokaliptik eseridir ve Havarisel Babaların (Apostolik) külliyatı arasındadır.²⁸² Hakkında pek çok farklı tanım yapılmakla birlikte konusu ve muhtevası kapsamında, yaşadığımız bu modern çağda ona daha çok “vizyon romanı” benzetmesi yapılmaktadır.²⁸³

Eser ismini, kitabın *Vizyonlar Bölümü*’ndeki Beşinci Vizyon’da, Hermas’ın karşısına çıkan çoban kıyafetli bir adamdan alır. Beşinci Bölüm’den kitabın sonuna kadar Hermas ile diyalog halinde olan Çoban kılığındaki kişinin, aslında Hermas’ın şahsi tövbe meleği olduğu, ona hakikati öğretmek için Tanrı tarafından gönderildiği açıklanmıştır.²⁸⁴ Hermas’ın kitabındaki Çoban karakteri, Hıristiyanlıkta bir ilk değildir. Kökenleri Hıristiyanlık öncesi pagan kültlerine kadar dayanmakta olan Çoban kavramı, Hıristiyanlıktaki esas anlamsal değerini İncillerden kazanmıştır. Çobana yapılan olumlu atıf Matta (18:12-14), Yuhanna (10:1-21) ve Luka (15:3-7) İncillerinde

---

²⁸⁰ Shepherd Of Hermas, IV. Vision, 23 (4.2.): 5.

²⁸¹ Cayre, *Kilise Babaları’nın Tarihi ve Doktrinleri*, 90.

²⁸² The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Shepherd of Hermas", *Encyclopedia Britannica* (Erişim: 4 Mayıs 2024).

²⁸³ J. Stefan Russel, *English Dream Vision*, 42.

²⁸⁴ Shepherd Of Hermas, V. Vision, 25 (5.1.): 3-7.

yer almaktadır. Hıristiyanlıkta Çoban benzetmeleri, özneye “koruyucu” anlamını sağlaması için kullanılmıştır.²⁸⁵ Hermas’ın çobanı ise yaklaşan sona karşı tövbeyi tavsiye ederek onu korumakla görevlidir.

Aziz Jerome, Hermas’ın Çobanı’nın bir zamanlar Yunan kiliselerinde halka açık olarak okunacak kadar Hıristiyanlar için popüler olduğundan bahsetmiştir. Ancak zaten baştan beri Latinler arasından az rağbet gören eser, 4. yüzyıla gelindiğinde Yunanlar arasında da unutulacak hale gelmiştir. Eserin yeniden canlanması ise Mısır’daki Azize Katherina Kilsesi’nde 1859 yılında Sina Kodeks’inin keşfedilmesi sayesinde gerçekleşmiştir. Bu kodekste Septuagint, Yeni Ahit, Barnabas’ın Mektubu ve Hermas’ın Çobanı birlikte yer almaktaydı. Bu keşfin ardından Hermas’ın Çobanı araştırmacılar tarafından diğer kopyalarıyla birlikte yeniden derlenmiştir.²⁸⁶

2.2.1. Eserin Tarihlendirilmesi

Hermas’ın Çobanı’nın tarihlendirilmesi, onun Hıristiyan bibliyolojisindeki değerini belirleyeceği için önemlidir. Eser, Hermas’ın Havarilerle tanışıyor olup, dolayısıyla da onlarla çağdaş olunan bir dönemde yazılmışsa, Hıristiyan apostolik külliyatı (Havarisel Babaların eserleri) içerisinde kutsal kitaplar arasında yer alacaktır.²⁸⁷ Bu sebeple yazar ve eseri için yapılan tarihlendirme, tüm zamanlar boyunca Hermas’ın Çobanı’nın Hıristiyanlık içerisindeki itibarının belirleyicisi olmuştur.

Hermas’ın Çobanı, yazarının yaşamış olduğu dönemde yazıldığı için Hermas’ın hayatını işlediğimiz bölüme atıf yapmamız gerekmektedir. Orada da işlendiği gibi Hermas’ın yaşamış olduğu dönemle ilgili iki farklı görüş vardır. Bu görüşlerden birisi Hermas’ın Havarilerle çağdaş olduğunu savunmaktayken, diğeri ise Hermas’ın Havariler döneminden yaklaşık 50 yıl kadar sonra Papa I. Pier döneminde yaşamış olduğunu iddia etmektedir. Bu tartışmalar doğal olarak Hermas’ın Çobanı’nın da tarihlendirilmesinde benzer şüphelere kaynaklık etmektedir. İlk yazılan orijinal

---

²⁸⁵ James Hadley, “The Shepherd who Saves: a Liturgical Symbol of Salvation”, *Anaphora* 9/2 (2015), 75.

²⁸⁶ David Lan Baker, “Shepherd of Hermas: A Socio-Rhetorical and Statistical-Linguistic Study of Authorship and Community Concerns”, (Cardiff: Cardiff University, Doktora Tezi, 2006) 1-3.

²⁸⁷ Ehrman (ed.), *The Apostolic Fathers*, vol II/ 166-168.

elyazması eserin günümüze kadar ulaşamaması sebebiyle Karbon-14 gibi tarihlendirme yöntemlerini kullanılamamaktadır. Dolayısıyla Hermas'ın Çobanı'nı tarihlendirmenin tek yolu, Hermas'ın eserdeki özbetimlemelerinden yapılan çıkarımlarla, yaşadığı dönemin tespit edilmesidir. Üst başlıkta daha detaylı değinilmiş olan Hermas'ın Pavlus, Clement, Dominiatus ve Trajan ile çağdaş olduğu görüşünü baz alırsak; Hermas'ın Çobanı'nın M.S. 90 yılları civarında yazılmaya başlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Muratori Kanonu'nun, vermiş olduğu bilgiler referans alındığı takdirde Hermas'ın Çobanı, I. Pier'in Papalık döneminde, 140-150 yıllarında yazılmıştır.²⁸⁸ Bu çelişkili bilgiler ışığında her iki görüşün de takipçisi olan ilahiyatçılar vardır. Hermas'ın Çobanı'nı tarihlendirmeye çalışan Robert McQueen Grant ve Edgar Johnson Goodspeed gibi önemli Hıristiyan teologlar eserin 90-100 yılları civarında yazıldığını düşünürken, Philipp Vielhauer gibi önemli bir teolog da 120-140 yıllarında yazıldığını düşünmektedir.²⁸⁹ Görüldüğü gibi Hermas'ın Çobanı'nı nokta atışı bir yıl ile tarihlendirmek mümkün değildir. Şurası da bir gerçektir ki Hermas, Çoban'ını belli bir tarihte yazıp bitirmemiştir. İçerisindeki her vizyon ve her bölüm farklı zamanlarda yaşanmış ve farklı tarihlerde yazılmıştır.²⁹⁰

2.2.2. Eserin Oluşumu

Yaklaşık 1900 yıl önce yazılmış olduğu düşünülen Hermas'ın Çobanı'nı, 300 yıl öncesine kadar dağınık ve ihmal edilmiş vaziyetteydi. 19. yüzyılda Hıristiyanların birtakım çabalarını sonucunda iki kapak arasında derlenmiş ve bugünkü haliyle elimize ulaşmıştır. Orijinali Yunanca olan metninin, farklı dillerde yazılmış çeşitli el yazması kopyaları bulunmakla birlikte, bu kopyalar arasında bazı küçük farklılıklar mevcuttur. Aşağıda daha detaylı olarak açıklanacağı üzere, kopyalardaki eksikliklere

---

²⁸⁸ Bu konu, "Bölüm 2.1. Hermas'ın Hayatı Ve Kişiliği" başlığı altında detaylı olarak işlenmiştir. Daha fazla bilgi için: Bart D. Ehrman (ed.), *The Apostolic Fathers, Volume II: Epistle of Barnabas. Papias and Quadratus. Epistle to Diognetus. The Shepherd of Hermas*, (London: Harvard University Press, 2003) 2/166-168.

²⁸⁹ Mina Fouad Tawfike Salib, *The Christology of the Shepherd of Hermas: Investigating the Shape of Early Christology*, (Virginia: Agora University, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 20.

²⁹⁰ Wilson, "The Career of the Prophet Hermas", 27.

ve farklılıklara rağmen yeniden oluşturulan Hermas'ın Çobanı'nın, orijinal haline asırlar sonra yeniden kavuştuğu iddia edilmektedir.

Çoban'ının, Hermas tarafından yazılan ilk elyazması olan orijinal metni, bugüne değin bulunamamıştır. Günümüze ulaşan Bodmer Papirüsü ve Michigan Papirüsü, Hermas'ın Çobanı'nın en eski iki el yazma kopyasıdır. Bodmer Papirüsü 4. yüzyılda yazılmış olup, yalnızca I. II. III. ve IV. vizyonları içermektedir. Michigan Papirüsü ise 3. yüzyılda yazılmış olup, V. Vizyondan itibaren Emirler ve Meseller bölümünü içermektedir. Aynı zamanda Hıristiyan külliyatını derleyen kodeksler arasında; 4. yüzyıla tarihlendirilmiş *Codex Sinaiticus* (Sina Yazması) içerisinde yaklaşık ilk dört vizyon, 14. yüzyıla tarihlendirilmiş *Codex Athous* içerisinde ise neredeyse tüm bölümler yer almaktadır. Bunların dışında Hermas'ın Çobanı'nın, 3-5. yüzyıllara tarihlendirilen yirmiye yakın kopyası bulunmakla birlikte bunların hepsinde yalnızca birkaç bölüm parçalar halinde korunabilmiştir. Ayrıca Hermas'ın Çobanı Vulgate olarak da bilinen, *Codex Sangellensis* (10. yy), *Codex Augiensis* (9. yy), *Codex Oxoniensis* (12.yy) gibi kodekslerde de Latinceye tercüme edilmiş bir şekilde bulunmaktadır.²⁹¹ Dikkat çekici husus, Hermas'ın Çobanı'nın erken antik Hıristiyanlık döneminden geç antik Hıristiyanlık dönemine kadar çeşitli antik dillere tercüme edilip kopyalandığı papirüslerin olmasıdır.²⁹² Metnin kısmi bölümlerinin Kıpti, Etiyopya, Pers ve Gürcü dillerinde kopyalandığı papirüsler bulunmuştur.²⁹³

Hermas'ın Çobanı, farklı tarihlere dayandırılan çok sayıda kopyası bulunmasına rağmen, bu kopyaların hiçbirisinde eser bir bütün halinde korunamamıştır. Bu nedenle eser ilk kez, tüm bölümlerinin eksiksiz bir şekilde yer aldığı haliyle, Piskopos J.B. Lightfoot (ö. 1889) tarafından yapılan çalışma sayesinde iki kapak arasında derlenebilmiş ve 1890 yılında yayınlanmıştır. Lightfoot Hermas'ın Çobanı'nın tamamlamak için *Codex Sinaiticus*, *Codex Athous* ve Vulgate'ye başvurmuştur. Her kopyanın eksik kısımlarını diğer kopyalarla tamamlanmış ve Hermas'ın Çobanı aslına ulaşmıştır. Lightfoot'un ardından bir derleme çalışması da 1913'te Kirsopp Lake (ö.

---

²⁹¹ Ehrman, (ed.), *The Apostolic Fathers*, Vol II/ 170-171.

²⁹² Dan Botavici, *The Shepherd of Hermas as Early Christian Apocalypse*, In *The Cambridge Companion to the Apostolic Fathers* (Cambridge, Cambridge University Press, 2021) 291.

²⁹³ Ehrman, (ed.), *The Apostolic Fathers*, Vol II/ 171.

1946) tarafından yapılmıştır. Lake de Lightfoot gibi çalışmasında kaynak olarak *Codex Sinaiticus*, *Codex Athous* ve *Vulgate*'yi kullanmış ancak oluşturduğu metni diğer elyazması kopyalarla kıyaslayarak daha doğru bir metne ulaşmaya çalışmıştır.²⁹⁴

Bizim çalışmamızda kullandığımız Hermas'ın Çobanı metni, Bart D. Ehrman tarafından editörlüğü yapılmış *The Apostolic Fathers, Volume II: Epistle of Barnabas. Papias and Quadratus. Epistle to Diognetus. The Shepherd of Hermas* isimli eserde Yunanca aslından İngilizce'ye tercüme edilen metindir. Bart D. Ehrman ise kendi tercümesinde kullandığı Yunanca Hermas'ın Çobanı metnini, Molly Whittaker'ın *Die apostolischen Vater: vol. 1, Der Hirt des Hermas* isimli eserinde, derleyip düzenlemiş olduğu Yunanca versiyonundan almıştır.²⁹⁵

Hermas'ın Çobanı, farklı kopyalar içerisinde derlenerek oluştuğunda, eserin muhtevasında ve üslubunda bazı keskin farklılıklar dikkat çekmiştir. Bu farklılıklar ve Hermas'ın kimliğine belirlemede karşılaşılan sorunlar, devamında eserin tek yazarlı mı yoksa çok yazarlı mı olduğu hakkında bazı fikirleri gündeme getirmiştir. Hermas'ın Çobanı'nın kaç yazarla oluşturulduğu hakkındaki görüşler şu şekilde gruplandırılabilir.

- a. Tek bir yazarla oluşturulduğu görüşü. Bu görüşe göre Hermas, Çoban isimli eserin tek yazarıdır ve 90 ile 120 yılları arasında farklı dönemlerde yazılarını yazarak eserini tamamlamıştır.
- b. Üç yazarla oluşturulduğu görüşü. Bu görüşe göre Hermas'ın Çobanı'nın üç bölümü de üç farklı yazar tarafından yazılmıştır. İlk yazar Vizyonlar bölümünü, ikinci yazar Meseller bölümünü, üçüncü yazar Emirler bölümünü yazmıştır.
- c. Çok yazarla oluşturulduğu görüşü. Bu görüşe göre Çoban'ın yazarları 70 ile 130 yılları arasında 7 kişi kadar arttırılabilecek sayıda farklı yazar tarafından yazılmıştır.²⁹⁶

Ancak eserin çok yazarlı olduğu görüşü, analitik çıkarımlarına rağmen çok fazla destek görmemiştir. Bugün mevcut akademik camia, Hermas'ın Çobanı'nın tek bir yazar

---

²⁹⁴ Baker, "Shepherd of Hermas", 3-4.

²⁹⁵ Ehrman, (ed.), *The Apostolic Fathers*, Vol I/vii.

²⁹⁶ Baker, "Shepherd of Hermas", 1-2.

tarafından oluşturulduğu, bu kişinin de Hermas olduğu konusunda fikir birliği içindedir.²⁹⁷

2.2.3. Eserin Türü

Hermas'ın Çobanı, apostolik külliyatı içerisinde sayılmakla birlikte onun Hıristiyanlıktaki literatürel değerini belirleyici unsurlardan birisi de hangi türde yazılmış bir eser olduğudur. Onun genellikle apokaliptik bir tür olduğu düşünülür. Apokaliptik edebiyat türü normalde bilinmeyen gizli bilgileri ifşa eden, gelecekle ilgili ilahi gerçekler hakkında insanları bilgilendiren metinler için söylenmektedir. Bu türde yazılar, MÖ. 200'den itibaren Daniel'in Kitabı, Enooch'un Sırları gibi eserlerle Yahudi dini literatürüne girmiş, ardından bu gelenek Pavlus'un Vahyi gibi eserlerle Hıristiyanlığa geçmiştir.²⁹⁸ Hermas'ın Çobanı da kendisinden önceki apokaliptik eserler gibi, geleceğe dair bilinmeyenlere odaklanır ve Hıristiyanları yakın gelecekte bekleyen ilahi düzene dair uyarır.²⁹⁹

Hermas'ın Çobanı kendisinden önceki apokaliptik eserler gibi gelecekte haber vermesine karşın onlardan pek çok noktada farklılık gösterdiği için, akademisyenler onu kolaylıkla apokaliptik literatür kategorisine koyamamaktadır. Üç bölümden oluşan eserin Emirler bölümü Yahudi vaaz geleneğine benzemekte ve Meseller bölümü alegorik bir üslubu andırmaktadır. Yalnızca Vizyonlar bölümünü göz önünde bulundurursak eğer Hermas'ın Çobanı'nın apokaliptik bir tür olduğunu söyleyebilir. Ancak buradaki vizyonların içeriği diğer apokaliptik metinlerin vizyonlarında olduğu gibi cennet sahneleri, öbür dünya dan tasavvurlar ve apokaliptik kıyamet unsurları içermemektedir. Hermas'ın vizyonları daha çok bu dünyaya aittir ve olağanüstülükten uzaktır.³⁰⁰

Yahudi, Gnostik ve Hıristiyanların apokaliptik türdeki eserlerinin kendisini apokaliptik olarak tanımlamasına karşın Hermas Çobanında bunun bir apokaliptik tür

---

²⁹⁷ Botavici, *The Shepherd of Hermas as Early Christian Apocalypse*, 293.

²⁹⁸ Gündüz, *Din Ve İnanç Sözlüğü*, "Apokaliptik Literatür", 46.

²⁹⁹ Ehrman (ed.), *The Apostolic Fathers*, vol II/ 162.

³⁰⁰ Botavici, *The Shepherd of Hermas as Early Christian Apocalypse*, 294-296.

olduğunu söylememiştir. Muratori Kanonu ise Hermas'ın Çobanı'nı, Yuhanna'nın Vahyi, Petrus'un Vahyi ile birlikte apokaliptik literatür içerisinde sınıflandırmıştır.³⁰¹ Eser hakkındaki tüm bu veriler göz önüne alındığında, eserin bütününde ve muhtevasında yoğun miktarda apokaliptik özellikler taşımaması sebebiyle, Hermas'ın Çobanı için kesin apokaliptik bir edebiyat türü olduğu söylenememektedir. Bu ikilemede kalan araştırmacılar, Hermas'ın Çobanı'nın daha çok zor şartlarda yaşamakta olan Hıristiyanlara öğüt ve teselli vermek amacıyla ilahi bir müdahale ile oluşturulmuş bir kriz apoakalipsisi olduğunu düşünmektedir.³⁰²

2.3.Hermas'ın Çobanı'nda Hıristiyan Teolojisi

Hermas'ın Çobanı'nın içerdiği teolojik doktrinler analiz edilmeden önce, birinci yüzyılın sonlarında ve ikinci yüzyılın başlarında kilisenin durumu hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Hermas, Hıristiyanlığın yayılmış olduğu bölgelerde kurulan kilise cemaatlerinden birisinin üyesidir ve eserinde yazmış olduğu öğretiler hem bu cemaate hitap etmekte hem de o cemaat hakkında bilgi vermektedir.

Hermas'ın, Pavlus ve Clement ile çağdaş olduğu görüşünü kabul edersek, Hermas'ın mensubu olduğu kilisenin daha çok kurumsallaşmış bir yapıya sahip olması beklenmektedir. Çünkü Pavlus'un MS. 58 yılı civarında yazmış olduğu Romalılara Mektup'un muhatabı olan kiliseler, Hermas ve Clement'in cemaatte aktif olacağı döneme kadar Hıristiyanlıkta olgunlaşmış ve dini vecibelerde kurumsallaşmış olmalıdır. Ancak Hermas'ın Çobanı'nda anlatılan kilisede, Hıristiyan yaşamının ve bazı kilise uygulamalarının olgunlaşmadığı görülür.³⁰³ Tam da bu sebepten Hermas vizyonlar görmüş ve kiliseyi tövbe, vaftiz ve aile sadakati gibi konularda bilinçlendirmesi için görevlendirilmiştir.³⁰⁴ Ancak onun öğretisindeki bazı kurallar, İsa'dan sonra benimsenmiş olan uygulamalardan farklıdır. Hermas'ın Çobanı'nda mevcut olan yenilikçi doktrinler gibi mevcut olmayanlar da dikkat çekici olmuştur.

---

³⁰¹ Salib, *The Christology of the Shepherd of Hermas*, 23.

³⁰² Botavici, *The Shepherd of Hermas as Early Christian Apocalypse*, 294-296.

³⁰³ Baker, "Shepherd of Hermas", 6.

³⁰⁴ Shepherd Of Hermas, IV. Vision, 23 (4.2.): 5.

Devamında gelen alt başlıklarda eserin muhtevasında yer alan ve almayan Hıristiyan doktrinleri detaylı olarak işlenecektir.

2.3.1. Tövbe ve Vaftiz Öğretisi

Tövbe kelimesinin, Hermas'ın Çobanı'nda toplamda 95 kez geçmesinden de anlaşılacağı gibi metnin teması tövbe konusu üzerine kurulmuştur.³⁰⁵ Tövbe ve af konularının savunulması kitabın en karakteristik özelliğidir. Hatta kitaba ismini veren, kitabın ikinci önemli karakteri olan Çoban dahi tövbe meleğidir.

Hermas'ın öğretisindeki tövbenin şartları, o güne kadar kilisenin benimsemiş olduğu tövbe anlayışından biraz farklıdır. İsa'nın "*Tövbe edin! Çünkü Göklerin egemenliği yaklaştı.*"³⁰⁶ çağrısından sonra Mesih'e tabi olanlar, tövbe ederek kilise cemaatine dahil olmuşlardır. Günahlarına tövbe etmenin bir sembolü olarak vaftiz olmuşlar ve bir daha günah işlememeyi amaçlamışlardır. 1. yüzyılın mevcut şartlarında yetişkinlik çağına gelmiş kişiler yeni bir dini hareket olarak Hıristiyanlığı benimsediklerinde tövbe edip, vaftiz olmuşlar ve bundan önceki günahlarının affedilmiş olduğuna, ancak bundan sonrakilerin affedilmeyeceğine inanmışlardır. Dolayısıyla Hermas'ın dönemine kadar kilisede, vaftizden sonra işlenen günahlar için tövbe edilebileceği anlayışı yoktur.³⁰⁷ Hatta Hermas de bu durumu kitabında anlatmıştır. Hermas vizyonunda konuştuğu Çoban'a, kilisedeki öğretmenlerinden vaftizden sonra tövbenin kabul olmadığını duyduğunu, bunun doğru olup olmadığını sormuş, Çoban ise tövbe edilebileceğini söylemiştir.³⁰⁸ Hermas'ın vizyonlarıyla birlikte bu anlayışa yeni bir soluk gelmiş ve kişi vaftizden sonra işlediği günahlar için affedilme fırsatı bulmuştur. Yine de her şart ve koşulda tövbe kabul edilemez. Hermas'ın vizyonlarından öğrendiği kadarıyla tövbenin de bazı şartları vardır.

Hermas, kiliseyi affedilmek isteyen merhametle davranan bir kurum olarak görür. Hıristiyan olmuş sonra da hataya düşüp günah işlediği için pişman olan kişilerin kederli hallerine yeniden tövbe ederlerse affedileceklerini ilan etmiştir. Ancak Hermas,

---

³⁰⁵ Baker, "Shepherd of Hermas", 199.

³⁰⁶ Matta 4: 17.

³⁰⁷ Mehmet Katar, "Tövbe", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (1 Haziran 2024)

³⁰⁸ Shepherd Of Hermas, Emirler, 31 (IV.3.): 1-6.

bu kişilerin günahlarını tekrarlamaması için tövbe hakkını bir defa ile kısıtlandığını anlatmaktadır.:

“Kim bu kutsal ilahi davetin ardından şeytana uyup günah işlerse, bilsin ki tek bir tövbe hakkı vardır.”³⁰⁹

Vaftizden sonra edilen tövbenin kabulü için kişinin pişmanlığında samimi olması, Çoban’da söylenen 12 emire uyması ve diğer bazı ahlaki erdemlere sahip olması gerekmektedir:

“Sen ve ev halkın alçakgönüllü olmaya, temiz bir kalple Tanrı’ya hizmet etmeye devam edin ve size söylediğim emirlere uyun ki, tövbeniz temiz ve geçerli olsun.”

Peki Hermas’ın Çobanı’nda sadece bir kereye mahsus olsa bile, işlenen her türlü günahın affedileceği mi söyleniyor? Bu sorunun amacı özellikle zina etmek, adam öldürmek ve dinden dönmek gibi büyük günahların da affedilmesinin mümkün olup olmayacağını öğrenmek içindir. Hermas’ın Çobanı’nda tövbesinin kabul edilmeyeceği günahlardan bahsedilmiştir. Adam öldürmenin günahı veya affedilmesi hakkında kitapta bir bilgi bulunmamaktadır.³¹⁰ Zina eden kadın ve erkek samimi bir şekilde tövbe ederse günahının bağışlanacağı belirtilirken, mürtetlerin tövbesinin kabul edilmeyeceği apaçık söylenmektedir:

"Eğer (zina eden) kadın boşandıktan sonra tövbe eder ve kocasına dönmek isterse, geri alınması gerekmez mi?", "Evet" diye yanıtladı Çoban. "Eğer kocası onu geri almazsa, günah işlemiş olur. Günah işleyen ve tövbe eden geri kabul edilmelidir. Ama çok defa değil. Çünkü Allah'ın kullarına verilen tek bir tövbe hakkı vardır.”³¹¹

"Onlar mürtetlerdir; Tanrıya küfreden ve onun kullarına ihanet edenlerdir. Bunlar için tövbe yoktur, ancak ölüm vardır.”³¹²

---

³⁰⁹ Shepherd Of Hermas, Commandments 31 (IV.3.): 6.

³¹⁰ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 98.

³¹¹ Shepherd Of Hermas, Commandments, 29 (IV.1.): 7-8.

³¹² Shepherd Of Hermas, Parables, 96 (IX.19.): 1.

Hermas'ın Çobanı'nda tövbe etmenin insana psikolojik faydalarından da bahsedilir. Tövbe meleği olan Çoban, tövbenin insana bağışlanmanın dışında günahına karşı feraset kazandırdığını da söylemiştir. Günahın ardından edilen tövbenin, kulun Tanrının huzurunda kötü bir şey yapmış olduğunu fark etmesini ve vicdan azabı çekmesini sağlar. Nihayetinde kul, samimi bir şekilde tövbe eder ve günahlarının telafisi için iyi şeyler yapmaya gayret eder.³¹³

2.3.2. Kristolojisi

Hıristiyan teolojisinde İsa'nın beşeri ve ilahi tabiatının araştırıldığı Kristoloji³¹⁴ çerçevesinde, Hermas'ın Çobanı'nın İsa Mesih'in hakkında nasıl bir anlayışa sahip olduğu bu başlık altında incelenecektir. Eserde Hıristiyan kristolojisi için önemi tartışılmaz olan İsa ve Mesih isimleri geçmemekte; çarmıha gerilme ve diriliş gibi anlatımlar bulunmamaktadır. Bu durumun, apostolik nitelikteki bir kitapta oluşu kafa karışıklığını arttırmaktadır.³¹⁵ Ancak Hermas'ın kristolojik konulardaki tutumunu yorumlamadan önce göz önünde bulundurulması gereken, Hermas'ın bir teolog olmadığı ve eserinin de daha çok ahlaki öğretileri ağır basan bir kitap olduğudur. Bu sebeple Hermas'ın kitabında Mesih ya da teslis hakkında eksik ya da hatalı bilgi bulunması normal karşılanmalıdır.³¹⁶

Hermas'ın Çobanı'nda Mesih ya da İsa'dan bahsedilmese de, araştırmacılar, "Angeloloji" bölümünde daha detaylı işlenmiş olan meleklerden birkaçıyla, Mesih'in kastedildiğini düşünmüşlerdir. Eserde bahsedilen melekler arasında En Saygın Melek, Yüce Melek, Mikail ve Görkemli Adam'ın, Mesih olabileceği düşünülmektedir. En Saygın Melek insanları yargılama, tövbe edenleri bağışlama, onları kilise mensubu yapma gibi özelliklere sahiptir ve o bazen Yüce Melek ile özdeşdir. Bu melek, vasıflarıyla Tanrı'ya benzese de hiyerarşik olarak ilk sırada değildir. Bu sebeple Mesih'in En Saygın Melek ya da Yüce Melek olduğu düşünülebilir. Karışıklığın

---

³¹³ Shepherd Of Hermas, Commandments, 30 (IX.2.): 1-4.

³¹⁴ Gündüz, *Din Ve İnanç Sözlüğü*, "Kristoloji", 290.

³¹⁵ Hauck, "The Great Fast: Christology in the Shepherd of Hermas", 187.

³¹⁶ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 101.

başladığı nokta ise Mikail'in de Yüce Melek ile özleştiği noktaların olmasıdır.³¹⁷ Bu sebeple Hermas'ın Mesih ile Mikail'i karıştırdığı düşünülmüştür.³¹⁸ Hermas, Görkemli Adam için de Tanrı'nın Oğlu ismini kullanmıştır. Ancak Görkemli Adam veya Tanrı'nın Oğlu olarak isimlendirilen melek de Kutsal Ruh ile özdeşleşmektedir.³¹⁹ Özetlemek gerekirse Hermas'ın Çobanı'nda Mesih ile Mikail, Tanrı'nın Oğlu ile de Kutsal Ruh özdeşleşmiş halde anlatılmaktadır.

Anlaşıldığı kadarıyla Hermas, Tanrı'nın Oğlu'nu, Mesih'i ve Kutsal Ruh'u biliyor ve hatta kitabında onlardan bahsetmiş olsada, bunların arasındaki ilişki teolojik açıdan belirsiz kalmaktadır. Bu karışıklığı düzeltmek için araştırmacıların yapmış olduğu çeşitli yorumlar da melekler arasındaki mevcut iç içe girmiş hali kesin bir sonuca ulaştıramıyor.³²⁰ Hermas'ın Kutsal Ruh ile Mesih'i özleştiriyor olması ise, araştırmacılar tarafından Hermas'ın Yahudi inancının etkilemiş olmasına yorumlanmıştır. Çünkü Yahudilikte ruhsal mesihcilik anlayışı vardır.³²¹

2.3.3. Angelolojisi

Melekbilimi de diyebileceğimiz, Hıristiyanlıkta meleklerle ilgili inançları inceleyen bir bilim dalı olan³²² bu teolojik alt başlıkta, Hermas'ın Çobanı'nda geçen melek konusu ele alınacaktır. Bu kitapta Hermas'ın dışındaki diğer karakterler ruhani kılavuzlar da diyebileceğimiz meleklerdir. Hermas'ın görmüş olduğu vizyonlar, meleklerin rehberliğinde açıklanmaktadır. Aynı zamanda farklı vazifelerdeki melekler hakkında da bilgi verilmektedir.

Kitapta en dikkat çeken melek, kitaba da ismini veren Çoban'dır. Çoban bir tövbe meleğidir. Hayatının geri kalanında uyması gereken emirleri ve yazması gereken uyarıları söylemek için Hermas'ın yanına gelmiştir. O aynı zamanda Hermas'ın

---

³¹⁷ Charles H. Talbert, *The Development of Christology during the First Hundred Years*, (Leiden: Brill, 2011), 100-101.

³¹⁸ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 101.

³¹⁹ Talbert, *The Development of Christology during the First Hundred Years*, 100-101.

³²⁰ Botavici, *The Shepherd of Hermas as Early Christian Apocalypse*, 299.

³²¹ Salib, *The Christology of the Shepherd of Hermas*, 44.

³²² Gündüz, *Din Ve İnanç Sözlüğü*, "Angeloloji", 39.

görmüş olduğu vizyonları ona açıklayan bir rehber, göksel arabulucudur.³²³ En saygın melek olarak bahsedilen melek, Hermas'a Çoban'ı gönderen melektir. Bu melek aynı zamanda adaletten sorumludur.³²⁴ Yüce Melek ve Mikail olarak anılan melek, ceza meleğinin hareketlerini yönlendirmektedir.³²⁵ Görkemli Adam olarak tanıtılan melek, kitapta kiliseyi tarif ederken metaforik anlamda kullanılan kulenin efendisidir. Bu melek daha sonra Tanrı'nın Oğlu olarak anılmaktadır ve Kutsal Ruhla özdeşir.³²⁶ Tanrı'nın Oğlu'nu, Kutsal Ruh'la özdeşmesi ise üst başlıkta değinilmiş olan bazı kristolojik tartışmalara sebep olmuştur. Tanrı'nın Meleği³²⁷ ve Ceza Meleği³²⁸ ise kitapta geçen diğer meleklerdir.

Yukarıda sayılanların dışında, Çoban'da, her insanın iki şahsi meleği olduğundan da bahsedilir. Bu meleklerin birisi iyilik meleği, diğeri kötülük meleğidir. Kişi bir davranış yapacağında, içerisinde doğruluk, uysallık, saflık gibi duyguları hissediyorsa, bu davranışı yaparken yanında İyilik Meleği vardır. Ama kişi bir davranışı yapacağında öfke ve sancı hissediyorsa o işi yaparken yanında Kötülük Meleği vardır.³²⁹

Hermas, anlatmış olduğu bu meleklerin vazifelerini de özenle tarif etmekte, aralarında hiyerarşik sıralamalar yapmaktadır.³³⁰ Hermas'ın Çobanı'nda yer alan melek anlayışı ile Yahudilikteki anlayış arasında çok fazla benzerlik vardır. Bu haliyle Çoban, Yahudi inanç ve kültürünün Romalılar üzerindeki etkilerinin somut bir delilidir.³³¹

2.3.4. Etik

Hermas'ın Çobanı'nda yeri geldikçe değinilen özel ve evrensel olan pek çok ahlaki kural vardır. Bu kurallar hem Hermas'ın hem de kilisenin üzerinden verilen örneklerle

---

³²³ Shepherd Of Hermas, V. Vision, 25 (5.1.): 3-7.

³²⁴ Shepherd Of Hermas, V. Vision, 25 (5.1.): 2. Emirler, 33 (V.1.): 7.

³²⁵ Shepherd Of Hermas, Parables 66 (7.1.): 2-3.

³²⁶ Shepherd Of Hermas, Parables 84 (9.7.): 1. Meseller, 89 (9.12.): 8.

³²⁷ Shepherd Of Hermas, Parables, 67 (8.1.): 1.

³²⁸ Shepherd Of Hermas, Parables, 62 (6.2.): 5.

³²⁹ Shepherd Of Hermas, Commandments, 36 (6.2.): 3-4.

³³⁰ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 101.

³³¹ Salib, *The Christology of the Shepherd of Hermas*, 36.

anlatılmaktadır. Hermas, ahlaki yönden zayıf olduğu için günah işlemektedir. Kilise cemaati halen Roma toplumunun ahlaki standartlarında yaşamaktadır. Kilise görevlileri ise birbirleriyle kavga etmekte, açgözlü davranmakta ve çıkarlarına uygun hareket etmektedirler. Hermas cemaatin bu halinden rahatsız ve şikayetçidir. Kitabındaki Emirler bölümünde cemaatin uyması gereken ahlaki ve dini kurallar, kitabın muhtelif yerlerinde ise Hermas'ın ahlaki zaafları için uyması gereken kurallar açıklanmaktadır.³³²

Hermas'ın Çobanı'ndaki ahlaki öğretilerin kimisi yasak, kimisi de tavsiye niteliğindedir. Yasaklar özetle; zina, hırsızlık, sarhoşluk, yalancı şahitlik, iftiracılık ve riyadan sakınmaktır. Tavsiyeler ise özetle; cinsel perhiz yapmak, sabırlı olmak, hayırsever ve misafirperver olmaktır. Eşine ve çocuklarına karşı ihmalkar davrandığı için özelde Hermas'a, genelde bütüne verilen tavsiye ise aile sadakatidir. Bu kurallara uymak bir Hıristiyan yaşamının müşterek gerekliliğidir.³³³ Bu ahlak prensiplerinde Yahudi inancının yansımaları görülmektedir.³³⁴

2.4.Hermas'ın Çobanı'nın Hıristiyan Bibliyolojisindeki Değeri

Apostolik literatürden birisi olan Hermas'ın Çobanı, Yeni Ahit'in kanonize edildiği dönemden önce yazılmıştır. Hermas'ın Çobanı Yeni Ahit kanonuna dahil edilmemiştir. Hıristiyanlıkta Yeni Ahit kanonunun dışında kalan tüm kitaplar apokrif (sahte) kabul edildiği için, Çoban'da apokrif bir metindir.³³⁵ Gelas isimli genelgeden itibaren papalar Hermas'ın Çobanı'nı apokrif kabul etmişlerdir.³³⁶ Yeni Ahit kanonunun dışında kalmasında pek çok faktör olabilir. İçlerinde en somut sebep, Çoban'ın diğer Yeni Ahit metinlerine göre çok uzun olduğudur.³³⁷ Yine de Cayre, papaların Hermas'ın vizyonlarının gerçek olduğunu düşünselerdi metnin, uzunluğunu göz ardı edeceklerini ve onu kanonik kabul edeceklerini düşünmüştür.³³⁸

---

³³² Baker, "Shepherd of Hermas", 196.

³³³ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 100.

³³⁴ Salib, *The Christology of the Shepherd of Hermas*, 43.

³³⁵ Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Erişim: 6 Haziran 2024)

³³⁶ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 91.

³³⁷ Baker, "Shepherd of Hermas", 17.

³³⁸ Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 91.

Hermas'ın Çobanı'nın bugün apokrif sayılmasına rağmen Kilise Babalarının kitap hakkındaki görüşü bizim için önemlidir. İlk olarak ona en yakın çağdaşı olan İskenderiyeli Clement'in (ö. 215) görüşüne değinecek olursak, o eserinde Çoban'dan alıntılar yapmaktadır. Dolayısıyla, Kilise Babasının eserinde, kaynak olarak uydurma olduğunu düşündüğü bir kitabı kullanmayacağı için, Clement'in onu kanonik bir eser olarak gördüğünü varsayabiliriz.

Çalışmaları kapsamında apoktif kitapların listesini yazan Aziz İrenee (ö. 200), Çoban'ı listeye eklememiştir. Hatta İrenee, Çoban'dan alıntılar yapmaktadır. Origene (ö. 254)da diğer Kilise Babaları gibi eserinde Çoban'dan alıntılar yapmakta ve bir de Hermas'tan övgüyle bahsetmektedir. Tertulian'ın (ö. 225) durumu ise biraz farklıdır. O, önceleri Çoban'ı kanonik görüp, eseri için ondan alıntılar yaparken, sonraları Montanist olduğunda görüşü değişmiştir. Tertulian, Hermas'ı ahlaki yönden zayıf kabul etmektedir. Hermas'ın Çobanı'nın popülerliğini kaybettiği zamanlardan bir Kilise Babası olan Eusebe (ö. 340) ise Çoban'la ilgili görüşleri onun dini konularda otorite olmadığı yönündedir. Bu dönemden itibaren yapılan Yeni Ahit kanonizasyon çalışmalarında, Hermas'ın Çobanı, kanonik literatürün dışında tutulmaya başlanmıştır.³³⁹

Kanonik kitaplar ile apokrif kitapların 200 yıllarında, listesinin yapıldığı Muratori Kanonu'nda, Hermas'ın Çobanı apokrif kitaplar içerisinde kabul edilmiştir. Muratori'de bu ayırımın yapılma sebebi, Çoban'ın 150-200 yılları arasında yazılmış olmasıyla gerekçelendirilmiştir. Ancak "Eserin Tarihlendirilmesi" başlığında detaylı olarak ele aldığımız gibi, Hermas'ın Çobanı'nın 100 yılları civarında yazılmış olması daha muhtemeldir. Son tahlilde Muratori Kanonunu, Çoban'ın Hıristiyanların okuyabileceği bir kitap olduğu ancak kilisede herkese açık bir ortamda okunmaması gerektiği yazmaktadır.³⁴⁰

2.5.Hermas'ın Çobanı'nın Muhtevası

³³⁹ Baker, "Shepherd of Hermas", 19-21.

³⁴⁰ Baker, "Shepherd of Hermas", 21.

Hermas'ın Çoban'ında beş farklı vizyon anlatılmaktadır. Bu vizyonların ilk ikisinde aldığı mesajlar, Hermas'ın kendi kişisel hayatına yöneliktir. Çünkü Hermas Hıristiyanlığı yeni kabul etmiştir ve kendi hayatındaki davranışlarını Hıristiyan ahlak yasaları içerisinde tekrar yorumlaması gerekmiştir. Sonraki vizyonlar ise daha çok toplumsaldır. Hermas, kilise cemaati içerisindeyken Hıristiyanların dünyevi yaşamlarına ve karşılaştıkları problemlere şahit olduğu için bu son vizyonlarda daha çok Kiliseyi ilgilendiren mesajlar almıştır.³⁴¹

Kitap Hermas ile ona vizyonlarını açıklayan melekler arasındaki diyaloglardan ibarettir. Ahlaki konular soru cevap şeklinde açıklanarak Hıristiyanlara öğretilmeye çalışılmıştır. Hermas'ın vizyonundaki karakterler, onunla Tanrı adına konuşmaktadır. Vizyon karakteri Hermas'ı, ona öğrettiklerini kilisede anlatmakla görevlendirmiştir. Ona verilen bu yetki ile Hermas okuyucularına vizyonlarını otoriter bir üslupla anlatmaktadır.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün adı Vizyonlar'dır. Burada Hermas'ın, görmüş olduğu 5 vizyonu sırasıyla anlatmıştır. Dolayısıyla Vizyonlar Bölümünün içerisinde, I. Vizyon, II. Vizyon, III. Vizyon, IV. Vizyon ve V. Vizyon şeklinde 5 vizyon vardır. Bu Vizyonların ilk dördünde, vizyonlarını ona açıklayan melek kiliseyi temsil eden bir kadındır. Sonuncu vizyondan itibaren ise Hermas'ın karşısına Çoban kılığındaki tövbe meleği çıkmış ve ona Tanrı'nın emirlerini açıklamıştır. Emirler Bölümü ise böylelikle başlar ve toplamda 12 emiri barındırır. Emirlerin ardından gelen Meseller Bölümü başlar. Mesellerde ise Çoban, Hermas'a genel ahlaki öğretileri çeşitli örneklerle izah etmektedir.

Özetleyecek olursak, Hermas'ın Çoban'ının üç bölümünde, toplamda 114 bab vardır. İlk 25 bab, Vizyonlar bölümündedir. Emirler Bölümü ise 26. Bab ile başlayıp 49. bab ile biter. Kitapta en geniş yer kaplayan Meseller Bölümü ise 50-114 bablarını içermektedir.

---

³⁴¹ Wilson, "The Career of the Prophet Hermas", 27-28.

2.5.1. Birinci Bölüm: Vizyonlar

Bu başlık altında Hermas'ın Çobanı'nın Vizyonlar Bölümü kısaca özetlenecektir. Toplamda 5 vizyon, 25 babdan teşekkül olan bölümün, 1-4. babları I. vizyonu, 5-8. babları II. Vizyonu, 9-21. babları III. Vizyonu, 22-24. babları IV. Vizyonu, 25. bab ise V. Vizyonu içermektedir.

Hermas bir zamanlar yanında köle olarak çalıştığı Rhoda isimli kadını, yıllar sonra nehirde yıkanırken görmüş ve içinden “böyle güzel ve karakterli bir eşim olsaydı çok şanslı olurum.” diye geçirmiştir. Bu durumun üzerinden geçen bir zamandan sonra Rhoda ölmüştür. Bundan habersiz olan Hermas hiç beklemediği anda bir vizyon görür. Vizyonunda Rhoda onun karşısına çıkar ve kendisine karşı içinden geçirdiği şehvani duygular için Tanrı'nın ona kızgın olduğunu, eğer pişman olup tövbe etmezse cezalandırılacağını söyleyip ortadan kaybolmuştur.³⁴² Dehşete kapılan Hermas, günahından nasıl arınabileceğini düşünür. O anda karşısında kürsüde oturan, elinde büyük bir kitapla güzel giyimli yaşlı bir kadının vizyonu belirir. Kadın Hermas'a neden üzgün olduğunu sorar, Hermas da az önce başına gelenleri yaşlı kadına anlatır.³⁴³ Yaşlı kadın asıl Tanrı'yı kızdıran şeyin, Hermas'ın eşini ve evlatlarını ihmal etmesi olduğunu, bunu telafi etmek için tövbe etmeleri gerektiğini söylemiştir.³⁴⁴ Elindeki kitaptan bazı öğütler okuduktan sonra altı genç adam, yaşlı kadını tahtından tutup götürürler.³⁴⁵ Böylelikle Hermas'ın Çobanı'ndaki I. Vizyon başlığı tamamlanmıştır. Bu anlatımdan anlaşıldığı kadarıyla Hermas hem Rhoda'nın vizyonunu, hem de yaşlı kadının vizyonunu görmüştür ve iki vizyon da, I. Vizyon başlığı altında anlatılmıştır.

Hermas ilk vizyonun üzerinden bir yıl geçtikten sonra, aynı yaşlı kadın ona yeniden görünmüş ve elinde bir kitap getirmiştir. Hermas'tan bu kitabı kopyalamasını istemiştir. Okuma yazması olmayan Hermas bu kopyasını tamamladığında, kitap elinden alınmıştır.³⁴⁶ Hermas, ne yazdığını öğrenmek için yeniden vizyon görmek için 15 gün oruç tutmuştur. Ona yeniden bir vizyon gösterilmiş ve kitapta yazanlar önceki yaşlı kadın tarafından açıklanmıştır. İçeriği, Hermas'a, ailesine, kilise mensuplarına

---

³⁴² Shepherd Of Hermas, I. Vision, 1 (1.1.): 1-9.

³⁴³ Shepherd Of Hermas, I. Vision, 2 (1.2.): 1-4.

³⁴⁴ Shepherd Of Hermas, I. Vision, 3 (1.3.): 1-4.

³⁴⁵ Shepherd Of Hermas, I. Vision, 4 (1.4.): 1-3.

³⁴⁶ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 5 (2.1.): 1-4.

günahları için tövbe etmemeleri ve Tanrı'ya karşı iki yüzlü olmamaları gibi bir takım ahlaki öğütler vermekten ibarettir.³⁴⁷ Yaşlı kadın yazılanları açıkladıktan sonra gitmiş ardından genç ve yakışıklı bir adam gelip Hermas'a görmüş olduğu yaşlı kadının "kilise" olduğunun sırrını vermiştir. Bu adam da Hermas'a iki kitap yazıp, birisini Clement'te, diğerini Grapte'ye vermesini söylemiştir.³⁴⁸ Bu diyaloglar ile Hermas'ın Çobanı'nın II. Vizyon bölümü tamamlanmıştır.

Hermas son vizyonun ardından yeniden vizyon görüp Tanrı'nın vahyini almak için sekiz gün bekleyip oruç tutmuştur. Ardından yaşlı kadın, gençleşmiş bir halde, yanındaki altı adamla birlikte Hermas'a yeniden görünmüştür. Onlar için kurulmuş bir divanda Hermas, yaşlı kadının soluna oturtulmuş çünkü sağ taraf Tanrı uğrunda acı çekenler için ayrılmıştır.³⁴⁹ Sonrasında yaşlı kadın Hermas'a inşa edilmekte olan bir kule göstermektedir. Kulenin inşasında yaşlı kadının yanındaki adamlar çalışmakta ve farklı tür ve şekilde taşları kullanmaktadırlar.³⁵⁰ Hermas inşaatı izlemiş ve ne anlama geldiğini yaşlı kadına sormuştur. Yaşlı kadın önce Hermas'a çok soru sorduğu için kızmış, sonra kule hakkındaki gerçekleri açıklamaya başlamıştır. Kulenin inşası ile ilgili bilgiler 10 ila 17. babları arasında anlatılmaktadır. Hıristiyan teolojisi hakkında çok fazla metaforik anlam içermekte olduğu için, aşağıdaki "Kule'nin İnşası" başlığı içerisinde daha detaylı işlenecektir.

Hermas'ın kulenin inşası ile ilgili öğrendiklerinin ardından, yaşlı kadın adamları ile birlikte yanından ayrılmıştır. Ancak Hermas, yeniden oruç tutup yaşlı kadının kim olduğu hakkında Tanrıdan vahiy alabileceği bir vizyon için dualar etmektedir.³⁵¹ Ardından Hermas, daha önce görmüş olduğu genç adamı vizyonunda görür ve yaşlı kadının kim olduğu, neden her görüldüğü vizyonda bir öncekinden daha genç gösterdiğini sorar. Genç adamın kadın hakkındaki vermiş olduğu bilgiler 18 ile 21. bablar arasında anlatılmakta ve Hıristiyan teolojisinde etik ve kilise bilimi konusuna dair açıklamalar içermektedir. Bu sebeple kadın hakkındaki vizyon, aşağıdaki

---

³⁴⁷ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 6 (2.2.): 1-8, II. Vision, 7 (2.3.) 1.4.

³⁴⁸ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 8 (2.3.): 1-3.

³⁴⁹ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 9 (3.1.): 1-9.

³⁵⁰ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 10 (3.2.): 1-9.

³⁵¹ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 18 (3.10.): 1-10.

“Gençleşen Kadın” başlığı içerisinde daha detaylı işlenecektir. Hermas’ın Çobanı’nın III. Vizyonu ise bu şekilde sonlanmıştır.

Hermas’ın son vizyonun ardından 20 gün geçmiştir ve hala kafasında vizyonlarında gördüklerini daha detaylı öğrenmek için Tanrı’dan vahiy istemektedir. Bir gün yolda yürürken “iki yüzlü olma” sesini işitmiş ve hemen ardından kendisine karşı gelmekte olan büyük bir ejderha görmüştür ve bunun yaklaşmakta olan kıyamet olduğunu düşünmüştür. Hermas önce ejderhadan korkmuş sonra “iki yüzlü olma” sözünü hatırlayıp Tanrı’ya teslim olmuştur. Onun bu cesareti üzerine ejderha Hermas’a zarar vermeden gitmiştir.³⁵² Ve ejderhanın ardından, başta yaşlı kadın olarak tanıdığımız ancak artık çok genç ve güzel bir halde Hermas’ın karşısında belirmiştir. Hermas ona ejderhayı sormuştur, kadınsa ejderha vizyonun ardındaki Hıristiyanlık için önemli olan metaforik anlamları 24. babda anlatmıştır. Hermas’ın bu vizyonu, aşağıdaki “Devasa Ejderha” başlığı içerisinde daha detaylı işlenecektir. Kadın ejderha hakkında verdiği öğütlerin ardından gitmiştir ve Hermas’ın Çobanı’nın IV. Vizyonu bu şekilde sonlanmıştır.

Ejderha vizyonunun ardından ne kadar süre geçmiş olduğunu bilememekteyiz. Hermas evinde ibadetle meşgulken yanında birden Çoban kıyafetli bir adam belirir ve kitabın V. Vizyonu başlar. Çoban, kendisinin en saygın melek tarafından gönderildiğini belirtir. Geliş sebebi ise Hermas’a kitabın geri kalanını kapsamakta olan Emirleri ve Meselleri yazdırmaktır. Çoban, söylediklerinin yazılmasından sonra her gün okunması ve oradaki öğütlere uyulması gerektiğini söyler. Hermas, Çoban’ın söylediği şekilde Emirleri ve Meselleri yazmış, kitabın V. Vizyonu bu şekilde tamamlanır.³⁵³

IV. Vizyon ile V. Vizyon arasında sert bir geçiş olmuştur. I-V vizyonları arasında görüm karakterler aynıdır, anlatılmakta olan öğütler ve kullanılan metaforik imgeler benzerdir. V. Vizyonda ise önceki vizyonlardaki karakteristik unsurların hiç birisi yoktur. Dolayısıyla Hermas’ın Çobanı’ndaki Vizyonlar bölümü, V. Vizyonun ayrılıkçı duruşu sebebiyle anlam bütünlüğünü sağlamamaktadır.

---

³⁵² Shepherd Of Hermas, IV. Vision, 22 (4.1.): 1-10.

³⁵³ Shepherd Of Hermas, V. Vision, 25 (5.): 1-7.

V. Vizyonun önceki dört vizyon ile özdeşleşmekte ancak Emirler ve Meseller Bölümü ile akıcı bir anlam bütünlüğü sağlamaktadır. Bu durum Hermas'ın Çobanı'nın iki farklı metnin birleşimi ile oluştuğunu düşündürmüştür; ilk dört vizyon bir metin, V. Vizyon, Emirler ve Meseller ise bir başka metin şeklindedir. Bu durum araştırmacıların nezdinde iki metnin farklı dönemlerde veya farklı yazarlar tarafından yazılmış olma ihtimalini dahi doğurmuştur. Araştırmalarına bu teori ile yaklaşan araştırmacılar, Hermas'ın Çobanı'ndan atıf yapan erken dönem otorite ilahiyatçılarının metinlerini incelemişlerdir. Bu metinlerde, her iki metinden eş zamanlı yapılan atıfların bulunmayışı ve eserin ismini Çoban olması bu iki metnin sonradan birleştirilen bir kitap olduğunu düşündürmüştür.³⁵⁴

2.5.2. İkinci Bölüm: Emirler

Bu bölüm Çoban'ın Hermas'a peş peşe söylemiş olduğu 12 emirden ibarettir. Kitabın geri kalanında olduğu gibi soru cevap diyalogları içermez. Çoban, önce emir dediğimiz yasayı Hermas'a bildirir. Ardından bu emrin neden önemli olduğunu ve Hıristiyanların nasıl bu emre uyacağını açıklar. Bu açıklamalar içerisinde her fırsatta tövbe etmenin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Uzun açıklamalara girmeden emirleri şu şekilde özetleyebiliriz: 1. Her şeyin yaratıcısı olan tek Tanrıya iman etmek,³⁵⁵ 2. Mütevazı, samimi, masum düşüncelere ve davranışlara sahip olmak,³⁵⁶ 3. Doğru sözlü olup, Tanrıyı ve kendini yalanlarla kandırmaya çalışmamak,³⁵⁷ 4. Zinadan kaçınıp iffetli olmak (burada aynı zamanda evli çiftlerden birisinin zinası üzerine evliliğin hükmü hakkında bilgi verilmektedir),³⁵⁸ 5. Mutluluk getiren Kutsal Ruh ile beraber olmak, huzursuzluk getiren kötü ruhla beraber olmamak,³⁵⁹ 6. İyi meleklerle güzel işler yaparak dost olmak, kötü meleklerle dost

---

³⁵⁴ Alastair Kirkland, *The Shepherd of Hermas: Some Aspects Of Its Composition and Transmission*. (Cape Town: Cape Town University, Doktora Tezi, 1990) 162-163.

³⁵⁵ Shepherd Of Hermas, Commandments, 26 (I).

³⁵⁶ Shepherd Of Hermas, Commandments, 27 (II).

³⁵⁷ Shepherd Of Hermas, Commandments, 28 (III).

³⁵⁸ Shepherd Of Hermas, Commandments, 29-30-31-32 (IV).

³⁵⁹ Shepherd Of Hermas, Commandments, 33-34 (V).

olmamak,³⁶⁰ 7. Tanrı'dan korkmak,³⁶¹ 8. Perhiz yapmak ve kendini kontrol etmek,³⁶² 9. Tanrıya güvenmek ve iki yüzlü olmamak,³⁶³ 10. Kederli olmamak, neşeli olmak,³⁶⁴ 11. Sahte peygamberlerden sakınmak,³⁶⁵ 12. İyi ve kötü arzulardan uzak durmak.³⁶⁶

Emirler toplamda 25 babdan oluşmaktadır. 12. Emir hariç tüm tümörlerin metin hali yalnızca Çoban'ın sözlerinden ibarettir. Ancak 12. Emirde Hermas'ın da araya girmesiyle metnin üslubu diyaloga dönüşmüştür. Bu üslup aslında kitabın son bölümü olan Mesellere bir geçiş hazırlamaktadır. Meseller Bölümünde, Çoban ve Hermas'ın diyaloglarıyla, emirler ve diğer ahlaki konulardaki açıklamalar devam etmektedir.

2.5.3. Üçüncü Bölüm: Meseller

Meseller bölümü, adından da anlaşılacağı üzere, bir takım dini ve ahlaki öğütlerin örneklerle açıklanmasıdır. Bu örnekler genellikle tabiatta gözlemlenebilen olaylardır. Kitabın son bölümünde, 10 Mesel, 65 bab yer alır.

1. Mesel, konu itibarıyla Hıristiyanların sema ve yeryüzü arasındaki gelgitlerinden bahseder. Hıristiyanların gerçek mekanı semadır, yeryüzündeki güzelliklere bağlanmamalıdır.³⁶⁷

2. Mesel, zenginin fakire yardımcı olması hakkında öğütleri içerir. Hermas burada üzüm asması örneğini kullanır. Üzümler asmaya asılı dursa da asma güzelleşmektedir. Aynı şekilde fakirler de zengine dayanmakta ama zengini dualarıyla güzelleştirmektedirler.³⁶⁸

3. Mesel, bu dünya da iyinin ve kötünün ayırt edilmesinin zor olduğundan bahsetmektedir. Kışın ağaçlar yapraklarını döktükleri için, kurumuş ağaç ile yaş ağacı ayırt etmek zordur.³⁶⁹

---

³⁶⁰ Shepherd Of Hermas, Commandments 35-36 (VI).

³⁶¹ Shepherd Of Hermas, Commandments 37 (VII).

³⁶² Shepherd Of Hermas, Commandments, 38 (VIII).

³⁶³ Shepherd Of Hermas, Commandments, 39 (IX).

³⁶⁴ Shepherd Of Hermas, Commandments, 40-41-42 (X).

³⁶⁵ Shepherd Of Hermas, Commandments, 43-44 (XI).

³⁶⁶ Shepherd Of Hermas, Commandments, 45-46-47-48-49 (XII).

³⁶⁷ Shepherd Of Hermas, Parables, 50 (I).

³⁶⁸ Shepherd Of Hermas, Parables, 51 (II).

³⁶⁹ Shepherd Of Hermas, Parables, 52 (III).

4. Mesel, Üçüncü Meselin devamıdır. Bu dünya kışa, cennet ise yaza benzemektedir. Bu dünya da yaprakları dökmüş ama yaş olan ağaçlar, cennette yaz mevsimindeki gibi canlanacaktır.³⁷⁰

5. Mesel, doğru ve makbul bir orucun nasıl tutulacağını açıklamaktadır. Kişinin toplumdan izole olarak oruç tutması ona hiçbir fayda sağlamaz. Orucun kabulü için toplum içinde bulunurken kendini kötülüklerden alı koymak ve iyilik yapmak gerekir.³⁷¹

6. Mesel, zevke yönlendiren çobanın koyunlarından bahseder. Bu koyunlar çok besili ve mutlu görünmektedir ancak olgun değildirler. Tanrı onları olgunlaştırmak için başlarına ceza çobanını gönderir ve dikenli otların arasında acı çekerek günahlarından arınıp olgunlaşmasını sağlar.³⁷²

7. Mesel, ceza çobanının en masum halinin vicdan olduğunu açıklar. Hermas ceza çobanını hep yanında hissetmektedir. Ancak bu ceza çobanı değil, vicdanıdır. Kişi günahları sebebiyle gelen cezasına razı olmalıdır.³⁷³

8. Mesel, Hıristiyanların bir ağaç altında toplandığını ve her birisinin o ağaçtan bir dala sahip olduğu hakkında bir hikaye anlatmaktadır. İnsanların ellerindeki dalların her birisi farklı bir durumdadır; dalların kimisi kuru, kimisi yeşillikli, kimisi de meyve verecek haldedir. Ağaç ise Tanrı'nın dünyadaki şeriatıdır. Herkes ondan bir dala sahiptir ancak dinin kurallarına uyulmazsa ellerindeki dallar kuruyacaktır.³⁷⁴

9. Mesel, 12 dağ metaforu ile başlamakta ve Hermas'ın 3. Vizyonu olan "Kulenin inşası" ile devam etmektedir. Genel anlamda Hıristiyanların dünyadaki iyi veya kötü halleri neticesinde karşılaşacağı durumlar anlatılmaktadır.³⁷⁵

10. Mesel, "Kulenin inşası" devam ettiği müddetçe (dünyanın yakında karşılaşacağı sondan bahsediliyor) tövbe etmenin mümkün olduğu anlatılmaktadır. Kule inşa edildiği müddetçe, kişiler tövbe etmeye çağrılmalıdır.³⁷⁶

---

³⁷⁰ Shepherd Of Hermas, Parables, 53 (IV).

³⁷¹ Shepherd Of Hermas, Parables, 54-60 (V).

³⁷² Shepherd Of Hermas, Parables, 61-65 (VI).

³⁷³ Shepherd Of Hermas, Parables, 66 (VII).

³⁷⁴ Shepherd Of Hermas, Parables, 67-77 (VIII).

³⁷⁵ Shepherd Of Hermas, Parables, 78-110 (IX).

³⁷⁶ Shepherd Of Hermas, Parables, 111-114 (X).

2.6. Hermas'ın Çobanındaki Vizyonların Anlamı

Çoban, Hermas'ın görmüş olduğu vizyonlarla başlar. Hermas, vizyonlarının metaforik anlamlarının olduğunun farkındadır ancak kendi ilmi bu anlamları bulmak için yeterli değildir. Kitapta, Hermas'ın vizyonların anlamını öğrenmek için oruç tutup Tanrı'nın vahyini beklediği anlatılmaktadır. Nihayet Tanrı, göndermiş olduğu meleği aracılıyla vizyonların anlamını açıklar.

Vizyonların metaforik anlamları, Hermas'a Tanrının meleği tarafından açıklanmıştır. Ancak bu açıklamaların dışında, vizyonlardaki imgesel anlamlar hakkında literatürdeki diğer kaynakları incelemek ve benzer unsurlarla Hermas'ın vizyonları arasında mukayese yapmak mümkündür. Bu bölümde, Hermas'ın vizyonlarında metaforik anlamları bulunan “Gençleşen Kadın”, “Kulenin İnşası” ve “Dev Ejderha” imgeleri işlenecektir.

2.6.1. Gençleşen Yaşlı Kadın Vizyonu

Çoban'daki ilk dört vizyonda, Hermas'a Hıristiyanlık hakkında kılavuzluk eden bir kadın vardır. Kadın görüldüğü her vizyonda, Hermas'ın düşüncelerinde ve davranışlarındaki Hıristiyanlığa uygun olmayan konularda uyarılar yapmakta ve ona doğrusunu öğretmektedir. Hermas da vizyonlarının ardından kadından duyduklarını uygulamak için gayret etmekte ve daha dindar bir insan olmaktadır. Hermas bu kadını I. Vizyon'da ilk kez gördüğünde yaşlıdır ancak IV. Vizyona kadar onu her gördüğünde bir önceki görünümüne kıyasla gençleşmektedir.³⁷⁷ Bu yaşlı kadının her vizyonda gençleştiğini Hermas fark etmiş ve hikmetini öğrenmek istemiştir. Yaşlı kadının her vizyondan sonra daha da genç görünmesinin sebebi III. Vizyon'da Hermas'a melekler vasıtasıyla açıklanmıştır.³⁷⁸

---

³⁷⁷ I. II. III. ve IV. Vizyonlarda bu kadın her defasında *elderly woman* olarak bahsedilmekte ve ona *Lady* olarak hitap edilmektedir.

³⁷⁸ III. Vizyon'da 19-20 ve 21. Bablarda yaşlı kadının gençleşmesinin sebebi anlatılmaktadır.

Yaşlı kadının neden gençleştiği konusuna geçmeden önce, onun kim olduğu bilinmelidir. Hangi sıfatla Hermas'ı uyarmakta ve ona doğru Hıristiyan yaşamını öğretmektedir? Bu sorunun cevabı Hermas'a melekler tarafından verilmiştir.

“Sana kitabı veren o yaşlı kadın kimdir sence?” diye sordu melek ve ben de “Kahin” diye cevap verdim. “Yanıyorsun, değil.” dedi. “Kim peki?” diye sordum. “O yaşlı kadın Kilise’dir.” dedi. “O zaman neden yaşlı?” diye sordum. “Her şeyden önce yaratılmıştır. Bu yüzden yaşlıdır ve tüm dünya onun uğuruna yaratılmıştır.” dedi.³⁷⁹

Hermas ile melek arasında geçen bu diyalogdan da anlaşılabilceği gibi Hermas, yaşlı kadın tarafından imgelenen kilise tarafından uyarılmaktadır. Kilise kelimesinin dayandığı *ekklesia* kelime kökeninin “çağırma” anlamına gelmesinden de anlaşılacağı üzere, Hıristiyanlıkta kilisenin varoluş amacı insanların Tanrı ile aralarında bozulan ilişkiyi düzeltmektir.³⁸⁰ Hıristiyanlıktaki bu kilise inancına göre Hermas, vizyonunda kilise tarafından uyarılabilir.

Hermas'ın Çobanı'nda, kilisenin “her şeyden önce yaratıldı” şeklinde nitelendirilmesi ve kilisenin bir “kadın” tarafından imgelmesi, Hıristiyanlıkta nasıl anlaşılmalıdır? Eski ve Yeni Ahit'e göre her şeyden önce yaratılan şey “bilgeliktir”. Bilgelik, Tanrı'nın yaratma işine başladığında ilk yarattığı³⁸¹ ve zamanın başlangıcından önce dahi var olan yegâne mahluktur.³⁸² Eski Ahit'te Süleyman'ın Özdeyişi bölümünde bilgelik, dişil kişi zamiri ile anlatılmıştır.³⁸³ Yeni Ahit'te ise açıkça Mesih'in, Tanrı'nın bilgeliği olduğu³⁸⁴ ve Mesih'in bedeninin kilise olduğu yazmaktadır.³⁸⁵ Katolik ve Ortodoks doktrininde İsa'nın Annesi Meryem de kutsal bilgelik ile özdeşleşmiştir.³⁸⁶ Hıristiyanlık tarihinde, 1054'te Katolik Ortodoks ayrımından önce inşa edilen İstanbul'daki Ayasofya, Sofya'daki Saint Sofia, Selanik'teki Ayasofya ve Venedik'teki

³⁷⁹ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 8 (2.4.): 1-2.

³⁸⁰ Aydın, *Hıristiyanlık Tarih İnanç Ve Uygulama*, 334.

³⁸¹ Süleyman'ın Özdeyişleri, 8: 22.

³⁸² 1. Korintliler, 2:7-8.

³⁸³ Süleyman'ın Özdeyişi, 3:14-18, 4:5-9, 8:1-2, 9:1-4, 9:13-16.

³⁸⁴ 1. Korintliler, 1:24.

³⁸⁵ Efesliler, 1:23.

³⁸⁶ The Editors of Encyclopaedia Britannica, "The doctrine of the Virgin Mary and holy Wisdom", *Encyclopaedia Britannica* (Erişim: 20 Haziran 2024).

Santa Sofia gibi pek çok kilisenin kutsal bilgeliğe adandığı bilinmektedir.³⁸⁷ Tüm bu bilgiler derlendiğinde Hıristiyanlıkta bilgelik ile kilise arasında niteliksel bir bağ olduğu düşünülebilir. Hermas'ın Çobanı'nda, uyarmak ve öğretmek amacıyla gelen bilge yaşlı kadının aslında kilisenin ta kendisi olduğu bilgisinin, Hıristiyanlıkta ne anlama geldiği yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde daha iyi anlaşılabilir. Sonuç olarak söylenebilir ki Hermas'ın Çobanı'nda, metaforik unsurları bol olsa dahi, vizyonda Hermas'a sunulan kilise tasavvuru ile Hıristiyanlıktaki kilise anlayışı uyuşmaktadır.

Hermas'a vizyonlarını açıklayan yaşlı kadının kimliği yukarıda izah edildiğine göre, sıra onun neden gençleştiği konusuna gelebilir. I. II. III. ve IV. Vizyonlarda, yaşlı kadının Hermas'a bir önceki vizyonundan daha genç görüldüğü anlatılmaktadır. Hermas, yaşlı kadını ilk kez gördüğü I. Vizyonda, onu güzel giyimli ancak ayakta duramadığı için tahtında oturan yaşlı bir kadın olarak tanıtmaktadır.³⁸⁸ Hermas, yaşlı kadını ikinci kez gördüğü II. Vizyonda, onu yürüyebilen, genç yüzlü ancak teni buruşuk ve saçları ak bir kadın olarak nitelendirmektedir.³⁸⁹ Hermas, yaşlı kadını üçüncü kez gördüğü III. Vizyonda, onu genç ve güzel ancak saçları halen ak olan bir kadın olarak tarif etmektedir.³⁹⁰ Hermas, yaşlı kadını dördüncü kez gördüğü IV. Vizyonda, onu beyazlar içerisinde genç bir gelin olarak gördüğünü açıklamaktadır.³⁹¹

Hermas, yaşlı kadının her vizyonda daha da gençleşmiş olmasının hikmetini III. Vizyondan itibaren çok merak etmiş ve bunun sebebini vahiyle öğrenmek için oruç tutup dualar etmiştir. Ardından bir Hermas'a vizyonunda "Efendim" diye hitap ettiği bir adam görünmüş ve yaşlı kadının neden gençleştiğini Hermas'a açıklamıştır.³⁹²

---

³⁸⁷ Amelia Carolina Sparavigna, Lidia Dastrù, "Some Churches Dedicated to the Holy Wisdom and their Sunrise Orientation", SSRN, (Erişim: 20 Haziran 2024).

³⁸⁸ Shepherd Of Hermas, I. Vision, 2 (1.2.): 2.

³⁸⁹ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 5 (2.1.): 3, III. Vision, 18 (3.10.) 4.

³⁹⁰ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 18 (3.10.) 5.

³⁹¹ Shepherd Of Hermas, IV. Vision, 23 (4.2.) 1.

³⁹² Shepherd Of Hermas, III. Vision, 18 (3.10.) 7-10.

“İlk görümde neden sana tahtında oturan yaşlı bir kadın olarak göründü? Çünkü sen Tanrı’ya inancın noktasında iki yüzlüydün. Dünyevi işlerindeki kaygıların yüzünden ruhun solmuş ve yaşlanmıştı.”³⁹³

“İkinci görümde onu ayakta, yüzü gençleşmiş ve neşeli halde gördün. Bunun sebebi de şu örnekteki gibidir. Fakirliği ve bedensel düşkünlüğü ile umutlarını yitirmiş ve ölümünü bekleyen bir yaşlıya aniden kendisine bir miras kaldığı haberi gelse, bunu duyar duymaz heyecanla gücünü toplar ve ayaklanır. Bu kişi artık yaşlanmaz, ruhu dahi yıpranmış olsa da gençleşir. Miras haberi onu cesaretlendirmiştir, öylece oturamaz. İşte Rabbiniz hakkında söylenenleri duyduğunuzda siz de böyle oldunuz. Ruhunuz canlandı ve imanla güçlendiniz.”³⁹⁴

Üçüncü görümde onu onu genç ve güzel gördün. Çünkü bu kederli bir kimseye iyi bir haber geldiğinde kederini unutup heyecanlanması gibidir. (Tövbe ile ilgili müjdeyi alıp uyguladığın için senin de ruhunun gençleşti.)³⁹⁵

Hermas, her vizyonunda yaşlı kadının yaptığı uyarılar kulak vermiş ve bir sonraki vizyona kadar uyarıldığı konuda daha iyi bir Hıristiyan olmuştur. Hermas’ın kendisini düzelttiği ölçüde yaşlı kadın gençleşmiştir. Yaşlı kadın aslında kiliseyi imgelediğine göre, kilise Hermas’ın Hıristiyanlığı yaşadığı ölçüsünde, ona paralel olarak güçlenmektedir.³⁹⁶

Hıristiyanlıkta “gençleşme” anlayışının da metaforik bir anlam taşıdığı düşünülebilir. Yeni Ahit’te doğrudan gençleşme kelimesi geçmemesine rağmen Hıristiyanların ruhsal ve fiziksel yenilenmesinden bahsedilmektedir.³⁹⁷ Kişi dünyada çektiği zorluklar karşısında Hıristiyanlığa uygun bir duruş sergilerse, bedeni yaşlansa dahi ruhu günden güne yenilenir.³⁹⁸

---

³⁹³ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 19 (3.11.): 1-3.

³⁹⁴ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 20 (3.12.): 1-3.

³⁹⁵ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 21 (3.13.): 1-4.

³⁹⁶ Bu konu, Hermas’ın Çobanı’ndaki eklesiyoloji hakkında giriş minvalindedir. Kitaptaki kilise anlayışı, bir sonraki bölüm “Kulenin İnşası Vizyonu” ile daha detaylı olarak açıklanacaktır.

³⁹⁷ Efesliler, 4: 22-24.

³⁹⁸ 2. Korintliler, 4: 16-17.

“Gençleşme” fenomeni, Kitab-ı Mukaddes dışında başka mitolojik kaynaklarda da gözlemlenmektedir. Yunan mitolojisindeki sağlık Tanrısı Asclepius’un isminin etimolojik karşılığı, *rejuvenation* yani “gençleşme” kavramıyla çok yakındır.³⁹⁹ “Gençleşme” unsurunu Gılgamış destanında da görmekteyiz. Mezapotamya dilleri uzmanı John L. Hayes göre *Gilgamesh* kelimesinin etimolojik anlamı; “yaşlı adam (şimdi) genç.” şeklindedir.⁴⁰⁰

2.6.2. Kulenin İnşası Vizyonu

Hermas’ın Çoban’ının III. Vizyon’unda eklesioloji⁴⁰¹ hakkında geniş bir konu işlenmektedir. Hermas, yaşlı kadınla diyalog halindeyken, yaşlı kadın ona bir kulenin inşa edildiği vizyonu gösterir. Hermas kitapta öncelikle gördüğü vizyonu tasvir etmiştir. Büyük bir kule, suyun üzerine inşa edilmekte, kara şeklinde, parlak ve neredeyse ayrı ayrı taşlardan değil de tek bir taştan yapılmış gibi pürüzsüzdür. Kule yaşlı kadının her vizyonda beraberinde gelen altı genç adam tarafından inşa edilmektedir. Binlerce farklı adam da kulenin inşası için denizden ve karadan taşlar getirmektedir. Ancak bu taşların hepsi kullanılmamakta, bir kısmı da çatlak, kırıp ve kaba olduğu için kuleden farklı uzaklıklara atılmaktadır.⁴⁰²

Hermas, kilise cemaatindeki Hıristiyanlara anlatmak amacıyla, vizyonda gördüğü bu kule inşaatı hakkında yaşlı kadından bilgi istemiştir. Yaşlı kadının kule hakkında ilk verdiği bilgi, onun ne olduğudur: “İnşa edildiğini gördüğünüz kule, şimdi ve daha önce önce vizyonda gördüğünüz, kilise olan benim.”⁴⁰³ İnşa edilen kule ile kilisenin temsil edildiği belirtilmiştir. Bu noktada neden metaforik bir üslup kullanıldığı; vizyonda kilise inşaatını göstermek yerine, kule inşaatı ile kilisenin temsil edildiği hakkında bir açıklamaya ihtiyaç duyulabilir. Bu sebeple Hıristiyanlıkta kulenin ne tür bir sembolik değerinin olduğuna bakılabilir.

---

³⁹⁹ Olimpioi, “Asclepius: The Divine Healer of Ancient Greece”, (Erişim: 23 Haziran 2024).

⁴⁰⁰ John L. Hayes, *A Manual Sumnerian Of Grammar And Text*, (Malibu: Undena Publication, 2000), 153.

⁴⁰¹ Eklesioloji, Hıristiyanlıktaki kilise teolojisidir. Bkz: Gündüz, *Din Ve İnanç Sözlüğü*, “Eklesioloji”, 142.

⁴⁰² Shepherd Of Hermas, III. Vision, 10 (3.2.): 4-9.

⁴⁰³ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 11 (3.3.): 1-3.

Kitab-1 Mukaddes’de kule kelimesi pek çok kez geçmekte ve çoğunluğu, bir bölgede savunma amaçlı yapılan yüksek kaleleri kastetmektedir. Bunların arasında en meşhuru olan Babil Kulesi, yeryüzünde ün salmak için taşlarla değil tuğlalarla inşa edilen bir kuledir.⁴⁰⁴ Ancak Hermas’ın vizyonunda olduğu gibi kule kelimesinin metaforik anlam içerdiği yalnızca bir ayet vardır, o da Eski Ahit’te yer alır: “*Rab’bin adı güçlü kuledir, Ona sığınan doğru kişi için korunaktır.*”⁴⁰⁵ Bu ayette kule kelimesinin tefsiri için, Mezmurlar 18:2 ayetindeki, Rab’bin kurtarıcı, kalkan, korunak ve sığınacak yer olduğu açıklaması referans alınmıştır.⁴⁰⁶ Dolayısıyla Kitab-1 Mukaddes’deki bu bilgiler kullanılarak, Hermas’a gösterilen kule inşasıyla kilisenin temsil edilmesinin sebebe; kilisenin bir kule gibi, Tanrı’nın inananları için bir güçlü bir sığınak ve korunak olması olabilir.

Hermas ikinci olarak kulenin neden suyun üzerine inşa edildiğini sormuştur. Yaşlı kadının bu soruya cevabı şöyledir: “*Çünkü hayatın su sayesinde kurtuldu ve kurtulacak. Ancak kule yüce ismin sözü üzerine kurulmuştur ve Efendi’nin görünmez gücü ile desteklenmiştir.*”⁴⁰⁷ Bu cümlede kulenin inşa edildiği zeminde yer alan suyun, Hermas’ı kurtaran suyla bir bağlantısı olduğu anlamı çıkmaktadır. Hermas’ı kurtaran su ile kastedilen şey, muhtemelen Hermas’ın Roma vatandaşı bir paganken Hıristiyanlığı seçip vaftiz olmasıdır. Hıristiyanlığın en önemli sakramentlerinden birisi olan vaftiz, yalnızca kilisede yapılmaktadır.⁴⁰⁸ Bu sebeple kilise için suyun önemli olduğu düşünülebilir ancak bu hala kulenin su zemini üzerinde inşa edilmesini için yeterli bir cevap değildir. Metinde kulenin kiliseyi temsil eden metaforik bir anlamı olduğu gibi, suyun da metaforik bir anlamı olabilir. Kutsal Kitap kozmolojisinde su imgesi, evrende varlık-yokluk ayrımı dahi yapılmadan önceki evrenin durumuna işaret eder.⁴⁰⁹ Çoban’daki II. Vizyonda kilise için “*Her şeyden önce*

---

⁴⁰⁴ Yaratılış, 11:3.

⁴⁰⁵ Süleyman’ın Özdeyişleri, 18:10.

⁴⁰⁶ Açıklamalı Kutsal Kitap, (Erişim: 10 Şubat 2024) Süleyman’ın Özdeyişleri, 18:10.

⁴⁰⁷ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 11 (3.3.): 5. Burada geçen yüce isim ve Efendi’nin kim olduğu şüphelidir. Kitapta kullanılan Tanrı kelimesi ile Tanrı’nın kastedildiği bilinmekte ancak, yüce isim ya da efendi gibi sıfatlarla tanımlanan yüce kişinin kim olduğu belirsizdir. Tezin İkinci Bölüm’ünde Angeloloji başlığında da değinildiği gibi, Hermas’ın Çoban’ında geçen Efendi ile Mesih’in mi yoksa Kutsal Ruh’un mu kastedildiği bilinmemektedir.

⁴⁰⁸ Aydın, *Hıristiyanlık Tarih İnanç Ve Uygulama*, 340.

⁴⁰⁹ Jean Rudhardt, “Water”, *Encyclopedia Of Religion*, ed. Lindsay Jones, (Farmington Hill: Thomson Gale, 2005), 9698.

yaratılmıştır. Bu yüzden yaşlıdır ve tüm dünya onun uğuruna yaratılmıştır.” tarifi yapılmıştır.⁴¹⁰ Bu bilgilerden hareketle, vizyonda kulenin su yüzeyine inşa edilmesinin metaforik anlamı, kilisenin ve suyun yaratılan her şeyden önce var olduğu yönünde, ikisinin de ezeliyeti hakkında kurulan anlamsal bağlantı olabilir.

Hermas’ın kule hakkında sorduğu üçüncü soru, onu inşa eden altı adamın kim olduğudur. Yaşlı kadının cevabından, onların melek olduğunu anlıyoruz: “*Bu altı adam, Tanrı’nın yaratılan ilk kutsal melekleridir. Tanrı çoğalsınlar, inşa etsinler ve hükümsinler diye onlara tüm yaratma işini devretmiştir. Böylece kulenin (kilisenin) inşası onlarla tamamlanacaktır.*”⁴¹¹ Hıristiyan teolojisinde melekler bir bedene sahip değildir ancak gerektiğinde insan gibi görünebilirler.⁴¹² Bu kısımda vizyonda görünen insan görünümlü meleklerin var olması Hıristiyan anlayışına uymaktadır. Ancak yaşlı kadının cevabından, bu altı meleğin en kutsal melekler olduğu ve yaratma gücüne sahip oldukları yönünde bir anlam çıkmaktadır. Hermas’ın Çobanı’ndaki bu anlayış, Hıristiyan angelolojine uygun bir anlayış değildir. Hıristiyan angelolojisinde kutsal altı melek yoktur, yalnızca Mikail ve Cebrail baş melek statüsündedir.⁴¹³ Meleklerin sayısının 6 olması da dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Altı sayısı fenomenolojide makrokozmos ve kusursuz bir sayıdır. Kilise Babası Augustin, bu durumu dünyanın altı günde yaratılmasının sebebi olarak görmüştür.⁴¹⁴ Çoban’da, “Tanrının, tüm yaratma görevini devrettiği” meleklerin sayısının 6 olmasının sebebi, kozmik bir sorumluluklarının olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Hermas sonrasında, inşaat için kuleye taşları getiren kişilerin kim olduğunu sorar. Yaşlı kadın, bu kişilerin, diğer altı melekten daha az üstün bir konumda olan melekler olduğu söylemiştir.⁴¹⁵

---

⁴¹⁰ Shepherd Of Hermas, II. Vision, 8 (2.4.): 1-2.

⁴¹¹ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 12 (3.4.): 1.

⁴¹² Hamdi Gündoğan, “Thomas Aquinas’ta Meleklerin Mahiyeti Problemi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV/15, (2016), 9.

⁴¹³ Murat Serdar, “Semavi Dinlerde Dört Büyük Melek (Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail)”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/2, (2008), 240.

⁴¹⁴ Annemarie Schimmel, “Numbers”, *Encyclopedia Of Religion*, ed. Lindsay Jones, (Farmington Hill: Thomson Gale, 2005), 6748.

⁴¹⁵ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 12 (3.4.): 2.

Hermas'ın diğer sorusu inşaata taşınan farklı tür ve nitelikteki taşların ne anlama geldiğidir.⁴¹⁶ Yaşlı kadın, kuleyi neredeyse pürüzsüz hiç eklentili gibi göstermeyen kare ve beyaz olan taşları tanıtmakla başlar. Devamındaki anlatım şu şekildedir:

“Bu taşlar Tanrıya karşı saygılı yaşayan ve Tanrı'nın seçilmiş kulları için görevlerini saygıyla yerine getiren piskopos, diokos ve öğretmenlerdir. Bunlardan bazıları uykuya daldı ancak diğerleri hala yaşıyor, birbirleriyle uyumlu ve barış içindeler. Bu sebeple kulenin inşasında kullanıldığında onların eklem yerleri birbirlerine uyumludur.”⁴¹⁷

Hıristiyanlığın erken dönemlerinden itibaren çeşitli heterodoksal fikir ayrılıklarının görüldüğü bilinmektedir.⁴¹⁸ Bu cevapta, kilise görevlilerinin birbirleriyle uyum içerisinde olması konusunda dikkat çekilmektedir. Sonrasında Hermas, denizden çıkarılıp getirilen ve kuleye yerleştirilen taşları sormuştur. Yaşlı kadın, bu taşların *“Tanrı'nın adı uğruna acı çekenlerdir.”* diyerek, ilk Hıristiyan şehitlerden bahsetmektedir. Yaşlı kadın, Hermas'ın sorularının karşılığında diğer taşları sırasıyla tanıtmıştır. Karadan yontulmadan getirilip kuleye alınan taşlar, emirlere uydukları için Tanrı'nın onayladığı kullardır. Kuleden çıkarılıp yakınlarda bir kenara atılan taşlar, günah işlemiş ancak tövbe etmek isteyenlerdir. Bu kişiler kulenin inşası tamamlanmadan tövbe ederlerse kuleye tekrar alınabileceklerdir.⁴¹⁹ Kuleden çıkartılıp uzaklara atılan taşlar ise iman etseler de hiçbir kötülüklerini terk etmemiş, yasadışı kişilerdir. Bu kişiler Tanrı'yı öfkeliendirdikleri ve kulenin hiçbir işine yaramayacakları için kuleden uzaklara atılmışlardır. Yerde durup kuleye alınmayan kaba, çatlak, kırık ve yuvarlak taşlar vardır. Bunlardan kaba olanlar doğruyu bilseler bile azizlere sarılmayanlar; çatlak olanlar yüreklerinde birbirlerine karşı kin besleyenler; kırık olanlarsa çoğunlukla doğruluk içinde yaşasalar da, yasaklara çok kolay kananlar; yuvarlak olanlar iman etmiş ama mallarıyla Tanrı'yı inkara giden zenginlerdir.⁴²⁰

Yaşlı kadın Hermas'ın dikkatini kuleden çıkartılıp uzaklara atılan taşlara çeker. Bunlardan kimisi iman etse de Tanrı'ya karşı iki yüzlü oldukları için yuvarlanıp

⁴¹⁶ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 12 (3.4.): 3.

⁴¹⁷ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 13 (3.5.): 1.

⁴¹⁸ Şinasi Gündüz (ed.), *Dünya Dinleri*, (İstanbul: Milal Nihal Yayınları, 2020), 123.

⁴¹⁹ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 13 (3.5.): 2-5.

⁴²⁰ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 14 (3.6.): 1-7.

engebeli arazilere düşmekte; kimisi iman ettikten sonra Tanrı'yı tamamen terk edip ahlaksızlıklarını sürdürdükleri için ateşe atılmakta; kimisi de sözü işitip vaftiz olmak istemiş ama dünya zevklerinden uzaklaşmamak adına vaftiz olmaktan vazgeçtikleri için suyun kıyısına atılmaktadır.⁴²¹

Hermas kuleye alınmayan tüm bu taşların tövbe etmeleri taktide kuleye alınmasının mümkün olup olmayacağını merak etmiş taşlarla ilgili son bir soru olarak bunu sormuştur. Yaşlı kadının cevabı şu şekildedir: *“Tövbe edebilirler ancak bu kuleye yerleştirilemezler. Onlar çok daha aşağı bir yere yerleştirilecekler ve günahlarının karşılığı olan işkencenin günlerini tamamladıktan sonra oradan çıkarılacaklardır. Çünkü tövbe edip doğru söze katılmışlardır. Ancak pişman olup tövbe etmezlerse, katılmış kalpleri yüzünden kurtarılamayacaklardır.”*⁴²² Bu anlatımda günahkarların alınacağı aşağı yer ile cehennem kastedilmiş olmalıdır. Yeni Ahit'te cehenneme girenlerin ebediyen orada kalacağı “sönmez ateş” tarifi ile vurgulanmaktadır.⁴²³ Dolayısıyla günahkarların, cezaların karşılığı kadar azap gördükten sonra cehennemden çıkması gibi bir anlayış Hıristiyanlıkta yoktur ve Hermas'ın Çobanı'nda farklı bir doktrin işlenmektedir.⁴²⁴

Kule hakkındaki başka bir soruyu da Hermas sormadan yaşlı kadın açıklamıştır. Kulenin etrafında yedi kadın vardır ve bu kadınlar Tanrı'nın buyruğu ile kuleyi desteklemektedirler. Her birisinin farklı bir ismi ve farklı bir vazifesi vardır:

“7 kadından ilki, ellerini kavuşturmuş olanın adı İman'dır. Tanrı'nun seçilmiş kulları, onun aracılığıyla kurtulurlar. İkinci kadın, cesur ve erkeksi görünenin adı İrade'dir. O İman'ın kızıdır. Her kim İrade'ye uyarsa hayatı boyunca talihli olacaktır. Çünkü kötü eylemlerini ve kötü arzularını terk edeceği için sonsuz yaşamı miras alacaktır. Diğer kadınlar da sırasıyla birbirlerinin kızlarıdır. İsimleri Sadelik, Bilgi, Masumiyet, Saygı ve Sevgi'dir. Böylelikle kişi tüm bu meziyetlere sahip olduğunda, anneleri İman'ı hakkıyla yaşayabilecektir.” *“Bu 7 kadının gücü birbirine*

⁴²¹ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 15 (3.7.): 1-3.

⁴²² Shepherd Of Hermas, III. Vision, 15 (3.7.): 5-6.

⁴²³ Matta, 18:8. Matta, 25:41.apok

⁴²⁴ Hermas'ın Çobanı'nda işlenen “tövbe” doktrini, “2.3.1. Tövbe Ve Vaftiz Öğretisi” bölümünde detaylı olarak işlendiği için, bu kısımda da değinilmemiştir.

bağlıdır ve doğum sırasına göre takip eder. İman'dan İrade doğar. İrade'den Sadelik doğar. Sadelik'ten Bilgi doğar. Bilgi'den Masumiyet doğar. Masumiyet'ten Saygı doğar. Saygı'dan Sevgi doğar. Ve böylece onların eylemleri Tanrısal bir şekilde sürer. Kim bu kadınların işlerine bağlı kalırsa Tanrı'nın azizleri ile birlikte kulede yerini alır.”⁴²⁵

Bu kısımda 7 kadının temsil ettiği değerler, kısmen Katolik Kilisesinin “7 kutsal erdem” anlayışına benzemektedir. 7 kutsal erdem anlayıştaki erdemler; iffet, ölçülülük, cömertlik, çalışkanlık, sabır, nezaket, alçak gönüllüktür. İçerik noktasında birbirine uymasa da sayı ve erdemi öğütlemesi nispetinde benzer anlayışlar olduğu düşünülebilir. 7 sayısı, aynı zamanda Kitab-ı Mukaddes'te sık geçen bir sayıdır.⁴²⁶ Bu hususta Hermas'ın Çobanı'nı etkilediği düşünülebilir.

Hermas'ın son sorduğu soru ise kulenin inşaatının ne zaman biteceğidir. Yaşlı kadının cevabı ise, kule tamamlanmadan inşaatın bitmeyeceğini ancak kulenin tamamlanmasına çok az bir zaman kaldığını söyler.⁴²⁷ Yaşlı kadın son olarak bu vizyonunda gördüklerini kilisedekilere anlatmasını, kulenin yakında tamamlanacağını ve o gün gelmeden iyilik yapmaları gerektiği konusunda uyarıda bulunmasını Hermas'a emretmiş ve ardından kuleye gitmiştir.⁴²⁸ Bu kısımda vizyon metinlerinin apokaliptik mesajlar veren tipik özelliğinin, Hermas'ın Çobanı'nda da mevcut olduğunu görülmektedir.

2.6.3. Dev Ejderha Vizyonu

Hermas'ın Çobanı'nın IV. Vizyonu, Hermas için bir imtihan vizyonu olan ve içerisinde eskatolojik anlamlar barındıran dev ejderha vizyonudur.

Hermas kırlarda tek başına yürürken, kendisine “İki yüzlü olma Hermas!” denildiğini işitmiştir. Kendi kendine “*Vizyonda gördüğüm hakikatler karşısında bundan sonra*

---

⁴²⁵ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 16 (3.8.): 1-8.

⁴²⁶ Annemarie Schimmel, “Numbers”, *Encyclopedia Of Religion*, ed. Lindsay Jones, (Farmington Hill: Thomson Gale, 2005), 6748.

⁴²⁷ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 16 (3.8.): 9-11.

⁴²⁸ Shepherd Of Hermas, III. Vision, 17 (3.9.): 1-10.

nasıl iki yüzlü olabilirim ki!” diye düşünürken, yolun karşısında bir dumanın kendisine doğru yaklaştığını fark etmiştir. Duman büyüdükçe içerisinden, ağzından ateşler püskürten devasa bir canavar çıkmıştır. Hermas bu manzara karşısında ağlayarak Tanrıdan yardım dilemeye başlamıştır. Ancak sonra duyduğu *“İki yüzlü olma!”* sesini hatırlayıp, kendini cesaretlendirmiş ve Tanrıya güvenerek teslim olmuştur. Canavar, bir kenti yok etmeye yetecek bir şiddetle gelmiş ve Hermas’a hiçbir şey yapmadan gitmiştir.⁴²⁹

Bu vizyonun ardından, Hermas’ın karşısına yaşlı kadın çıkmıştır, ancak bu sefer genç bir kız gibidir. Hermas ona canavar ile yaşadıklarını anlattığında, yaşlı kadının yorumu şöyledir:

*“Kurtuldun çünkü kaygını Tanrı’ya yükledin ve yüreğini O’na açtın. Tanrının yüce adıyla kurtulacağına inandın ve Tanrı’da sana vahşi hayvanlardan sorumlu Thegri isimli meleğini gönderdi. Bu melek canavarın ağzını kapattı ve sana zarar vermesini engelledi. İmanın sayesinde böyle büyük bir canavarı görsen de iki yüzlü davranmadığın için kurtuldun. Şimdi git ve Tanrı’nın seçilmiş kullarına, gördüğün bu büyük canavarın yaklaşmakta olan kötü günlerin habercisi olduğunu söyle. Hazırlanır ve Tanrının önünde samimiyetle tövbe ederseniz, hepiniz kurtulabilirsiniz.”*⁴³⁰

Hermas’ın ağzından ateşler çıkan bir canavar olarak tanımladığı yaratık türü aslında ejderha ismiyle bildiğimiz ve mitlerde sık karşılaşılan bir karakterdir. Ejderhaların mitlerde görülen genel özelliği, dünyanın olağan düzenini bozmak ve durağanlığa ya da ölüme sebep olmaktır. Özellikle eskatolojik mitlerde, ejderhalar zamanın sonunda meydana gelen kaos ve ölümden sorumludur.⁴³¹ Dolayısıyla Hermas’ın Çobani’ndeki bu bölümde kıyamet vaktinin anlatıldığı ve IV. Vizyonun eskatolojik türde bir vizyon olduğu söylenilebilir.

---

⁴²⁹ Shepherd Of Hermas, IV. Vision, 22 (4.1.): 1-9.

⁴³⁰ Shepherd Of Hermas, IV. Vision, 23 (4.2.): 1-5.

⁴³¹ Cristiano Grattaneli, “Dragon”, *Encyclopedia Of Religion*, ed. Lindsay Jones, (Farmington Hill: Thomson Gale, 2005), 2432.

Hermas son olarak yaşlı kadına canavarın kafasındaki görmüş olduğu siyah, ateş ve kan kırmızısı, altın sarısı ve beyaz renklerinin ne anlama geldiğini sormuştur. Yaşlı kadın renklerin anlamını şu şekilde anlatmıştır:

“Siyah, hepinizin içinde bulunduğu bu dünyadır. Ateş ve kan kırmızı, bu dünyanın ateşle ve kanla yok edilmesi gerektiğini gösterir. Altın rengi, dünyalık arzularından kaçan sizlersiniz. Çünkü altın nasıl ateşle dövülüp, cürufunu atarsa ve böylece işe yarar hale gelirse; sizler de her türlü keder ve sıkıntıdan temizlenecek ve kulenin inşası (kilise) için işe yarar hale geleceksiniz. Beyaz ise, Tanrının seçilmiş kullarının yaşayacağı gelecek çağdır. Çünkü sonsuz yaşam için seçilmiş kişiler lekesiz ve saf olacaklardır.”⁴³²

Yaşlı kadının canavarın kafasındaki dört renk hakkında yaptığı bu açıklamaların, Hıristiyan teolojisindeki karşılığı da önemlidir. Hıristiyanlıkta renklerin sembolik anlamlarını kullanmak, Roma ve Helenistik geleneğinden örnek alınmıştır ve zamanla bazı renkler kilise içerisinde karakteristik bir hale gelmiştir. Beyaz masumiyetin, siyah ölümün rengidir. Kırmızı, şehitlerin kanına açık bir gönderme yapmak için kutsal ayinlerde kullanılmıştır. Altın rengi ise bireylerin manevi değerini ifade etmek için Hıristiyan mistisizminde, mozaik ve ikonalarda, çok yaygın kullanılmakta olan bir renktir.⁴³³ Bu bilgiler ışığında söylenebilir ki, IV. Vizyonunda Hermas'ın gördüğü canavarın dört rengi hakkında yaşlı kadının yapmış olduğu yorumlar; renklerin kullanımı hakkında gelenekselleşmiş Hıristiyan anlayışıyla uyumludur.

---

⁴³² Shepherd Of Hermas, IV. Vision, 24 (4.3.): 1-7.

⁴³³ Philip P. Adnold, “Colors”, *Encyclopedia Of Religion*, ed. Lindsay Jones, (Farmington Hill: Thomson Gale, 2005), 1862.

SONUÇ

Hıristiyanlıkta vizyon anlayışının kaynağı, Kitab-ı Mukaddes'tir. Bu anlayış, peygamberlerin ve sıradan insanların Tanrı'nın lütfu ile beklenmedik mesajlar almasına dayanmaktadır. Hıristiyanlık tarihinde Havariler, Havarisel Babalar, Kilise Babaları ve Kilise Doktorları eserlerinde vizyonların mahiyeti hakkında teolojik yazılar kaleme alırken, aynı zamanda kendileri de hayatlarında vizyonu tecrübe etmişlerdir. Öncesinde din adamları bünyesinde başlayan vizyon hadiseleri sonrasında halka yayılmıştır. Sıradan insanların da vizyon geçirebilmesi, Hıristiyanlık tarihini etkileyen önemli gelişmelere sebep olmuştur.

Pavlus, Şam vizyonu neticesinde kendisini havari ilan etmiş ve Hıristiyanlığın temel doktrinleri olan Mesih, teslis, kefarete ve kurtuluş gibi anlayışları Hıristiyanlığa dahil etmiştir. Pavlus'un vizyonunun gerçek bir dini vahiy olduğu yönünde şüphe uyandıran unsurlar olmasına rağmen, Hıristiyan inancının temel doktrinleri asırlar önce Pavlus'un vizyonlarının etkisi altına girmiştir. Bu durumda vizyon anlayışının, Hıristiyan inanç esaslarının şekillendirebilecek güçte olduğu söylemek mümkündür.

Dünya üzerinde pek çok farklı yerde Meryem vizyonlarının görüldüğü iddia edilmiştir. Bu vizyonların görüldüğü yerlere Kiliseler inşa edilmiş ve buraların zamanla hac merkezlerine dönüştüğü tespit edilmiştir. Kiliselerin daha öncesinde nüfus kuramadığı bölgeler, vizyon hadiselerinin ardından halkın ilgi odağına dönüşmüş ve kilisenin o bölgelerde kurumsallaşması hızlanmıştır. Dolayısıyla vizyonların, misyoner zihniyetteki kiliselerin farklı bölgelerde kök salması için geçerli bir bahane sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hıristiyan siyasi tarihinin önemli noktalarında, vizyonların rol oynadığını görmek mümkündür. Konstantin'in vizyonu neticesinde Roma'da Hıristiyanlık yasal bir statü kazanmış, bu da Hıristiyanlığın Roma coğrafyasında yayılmasına sebep olmuştur. Oysa Konstantin'in vizyon görmediği, Roma sınırlarındaki Hıristiyanların nüfusunu kullanmak için vizyon geçirdiği gerekçe göstererek Hıristiyan olduğunu yönünde bulgular vardır. Haçlı seferlerinin fitilini, Mesih'in bir vizyonda görünüp Kudüs'ü Müslümanlardan kurtarılmasını istemesi iddiaları ateşlemiştir. Bu sayede yapılmak istenilen eylemde Tanrı'nın talebi ön planda gösterilerek, halktan destek sağlanmıştır.

Neticede vizyonun, siyasi ve ekonomik emellerin gerçekleşmesi için dini bir otorite sağladığı çalışmamız sonucunda gözlemlenmiştir.

Vizyon geçirmek, Orta Çağ Avrupa'sında halk arasında yaygınlaşmış bir gelenek haline gelmiştir. Sıradan insanların yazıya geçirdiği vizyonlar Orta Çağ'da 'Vizyon Edebiyatı' isminde bir literatürün doğmasına sebep olmuştur. Yine 19-20. yüzyıllar arasında dünya genelinde Meryem vizyonları artış göstermiştir. Netice itibariyle edebi kaygılarla kaleme alınmış ve kurgusal olduğu açık olan vizyonları, dini tecrübe olan vizyonlardan ayırt etmek için ve önü alınamayacak düzeyde artan vizyonları denetim altında tutmak için Kilisenin birtakım resmi önlemler aldığı tespit edilmiştir.

Hıristiyanlık tarihine derin etkileri bulunan vizyon anlayışının, Hıristiyanlıkta teolojik anlamda ne ifade ettiğini anlamak için Havarisel Babalar, Kilise Babaları ve Kilise Doktorlarının görüşleri incelenmiştir. Aralarında pek çoğunun vizyonu tecrübe ettiği tespit edilmiştir. Onların vizyon hakkındaki görüşlerinde farklılık yoktur. İncelediğimiz isimlerin hepsi, vizyonun bir Tanrı lütfu olduğu düşüncesindedir.

Tez çalışmamızda odaklanmış olduğumuz Hermas'ın Çobanı'nda 5 önemli vizyon anlatılmaktadır. Bu vizyonların Hermas'a gösterilme amacı ahlak ve tövbe etmek gibi konularda Hermas'ı eğitmek ve uyarmaktır. İçerisinde metaforik ve mitolojik pek çok öge bulunur. İmgesel anlatım ağır basar. Vizyonunda Yahudi ve Roma kültüründen öğeler görmek mümkündür.

Hermas'ın Çobanı'na erken dönem Kilise Babaları itibar göstermiş ancak apostolik olmasına rağmen kanonik metinler içerisine alınmamıştır. 5. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Hermas'ın Çobanı'nun dağınık ve eksik el yazması kopyaları iki kapak arasında toplanmamıştır. Hermas'ın Çobanı'nın 18. yüzyıla kadar derlenmemiş olması, onun vizyon anlatımlarının Kilise hiyerarşisi içerisinde ilgi görmediğinin bir delili olabilir.

Hermas'ın Çobanı'nda özellikle Mesih ve melekler hakkında Hıristiyan doktrinine uymayan unsurlar tespit edilmiştir. Hermas'ın Çobanı'ndaki metaforik vizyonlar, içerisinde Hıristiyan teolojisine uymayan farklı anlayışlar olmasına rağmen, onun teolojik bir eser değil de, bir etik kitabı olduğu gerekçesiyle açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

Adnold Philip P. "Colors" Encyclopedia Of Religion (Second Edition). ed. Lindsay Jones. Farmington Hill: Thomson Gale, 2005.

Ağaoğlu, Mehmet Ali Ağaoğlu. Köker, Levent. *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ankara: İmge Kitapevi, 1991.

Armstrong, R. "St. Francis Of Assisi". *New Catholic Encyclopaedia* (2. Edisyon). ed. Berard L. Marthaler. 5/882-883. Washilgton: Gale Grup, 2003.

Arnold, Brian J. "To Behold Its Own Delight: The Betific Vision In Irenaeus Of Lyon". *Emanuel University Perichoresis* 17/2 (2019). 27-40.

Aydın, Fuat. *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2011.

Aydın, Mahmut. *Hıristiyanlık Tarih İnanç Ve Uygulama*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.

Aydın, Mehmet. "Kilise Babaları ve Hıristiyan İnanç Esasları", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Dergisi* 16/31, (Şubat 2021) 10-18.

Baker, David Ian. *Shepherd of Hermas: A Socio-Rhetorical and Statistical-Linguistic Study of Authorship and Community Concerns*. Cardiff: Cardiff University, Doktora Tezi, 2006.

Berk, Fatih Mehmet. "Aziz Paul Ve Şam Vizyonu". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 1/1 (Ocak 2012). 505-516.

Bickley, John T. *Dreams, Visions, And The Rhetoric Of Authority*. Florida: The Florida State University, College Arts And Sciences, Doktora Tezi, 2013.

Blake, E.O. Morris, C. "A Hermit Goes to War: Peter and the Origins of the First Crusade". *Studies in Church History* 22, (1985). 79-107.

Boeving, Nicholas Grant. "Vision". *Encyclopedia Of Psychology And Religion*, ed. David A. Leeming, Kahryn Madden, Stanton Marlan. New York: Springer Science Business Media, 2010. 8/951.

Botavici, Dan. *The Shepherd of Hermas as Early Christian Apocalypse, In The Cambridge Companion to the Apostolic Fathers*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

Brading, D. A. *Mexican Phoenix : Our Lady of Guadalupe: Image And Tradition Across Five Centuries*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Bugnolo, Alexis. "The Beatific Vision Of Christ According To The Doctrine Of St. Bonaventure Of Bagnoregio Handed Down In His Commentaria In Quatuor Libros Sententiarum". *De Medio Aevo* 6/2 (2014). 151-174.

Caka, Eduart. *Bir Mistik Olarak Pavlus*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Carroll, Michael P. "Visions of the Virgin Mary: The Effect of Family Structures on Marian Apparition", *Journal for the Scientific Study of Religion* 22/3. (Eylül, 1983) 205-221.

Cayre, Fulbert. *Kilise Babaları 'nın Tarihi ve Doktrinleri*. çev. Mehmet Aydın. Konya: Literatürk Academia, 2021.

Chapman, John. "Hermas". *The Catholic Encyclopedia*. Ed. Charles G. Herbermann. Vol 7/ 268-269. New York: Robert Appleton Company, 1910.

Colins, Adela Y. *Harper's Bible Dictionary*. Poul J. Achtemeier (ed.). San Francisco: Society of Biblical Literature, 1985.

Çinpolat, Salih "17. Yüzyıldan Günümüze Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe Çevirilerindeki Değişim ve Başlıca Farklılıklar". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (Haziran 2022) 12-35.

Çinpolat, Salih. "Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe'ye Çeviri Süreci ve Ali Ufki Bey'in Çevirisinin Önemi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 23/59 (Aralık 2020), 425-446.

Davidson, Arnold. Fritz-Morkin, Maggie. "Miracles of Bodily Transformation, or How St. Francis Received the Stigmata.". *Critical Inquiry* 35/3, (2009). 451-480.

Dressler, Hermigild. (ed.). *The Father Of The Church*. 39. cilt. Washington: The Catholic University Of America Press, 1959.

Duygu, Zafer. *İsa Pavlus İnciller*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2018.

Duygu, Zafer. *Konstantinos'tan Theodosyus'a Hıristiyanlığın Roma Siyasal Sistemiyle Entegrasyonu Süreci*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Ehrman, Bart D. (ed.). *The Apostolic Fathers, Volume I: I Clement. II Clement. Ignatius. Polycarp. Didache*. Vol 1. London: Harvard University Press, 2003.

Ehrman, Bart D. (ed.). *The Apostolic Fathers, Volume II: Epistle of Barnabas. Papias and Quadratus. Epistle to Diognetus. The Shepherd of Hermas*. Vol 2. London: Harvard University Press, 2003.

Emmerich, Anne Catherine. Clemens Brentano , *The Life of the Blessed Virgin Mary From The Vision Of Anne Catherine Emmerich*, çev. Sir Michael Palairret (Springfield: Templegate Publishing, 1954) 346-349.

Eraslan, Osman. *Havari Petrus Ve Hıristiyanlıktaki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Ertem, Yurdagül. *Hildegard Von Bingen'in Physica İsimli Eserinin Tıbbi Bitkiler Bölümünün bilim Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Fador, Nandor. "Vision", *Encyclopedia Of Psychic Science*, ed. Nandor Fador. 401-402. Puerto Rico: University Books Inc, 1974.

Fitzgerald, Brian Ephrem. *Saint Polycarp: Bishop, Martyr, and Teacher of Apostolic Tradition*. Pensilvanya: St. Philip's Antiochian Orthodox Church Press, 2006.

Flanagan, Sabina. *Hildegard of Bingen: A Visionary Life*. London: Taylor and Francis, 1998.

France, John. "Two Types of Vision on the First Crusade: Stephen of Valence and Peter Bartholomew". *Crusades*, 5/1 (2006), 1-20.

- Fuller, Michael. "Did St Jerome Have a Near-death Experience". *The Expository Times* 120/11, 2009. 530-533.
- Goodman, Felicitas D. "Vision". *Encyclopedia Of Religion*. ed. Mircea Eliade. 15/282-283. New York, Macmillan Publishing Company, 1987.
- Grattanelli, Cristiano. "Dragon". *Encyclopedia Of Religion (Second Edition)*. ed. Lindsay Jones, Farmington Hill: Thomson Gale, 2005.
- Gregory Of Nyssa, *The Life Of Moses*. Çev. Abraham J. Malherbe. New York: Paulist Press, 1978.
- Gündoğan, Hamdi. "Thomas Aquinas'ta Meleklerin Mahiyeti Problemi". *Şirnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IV/15 (2016). 7-19.
- Gündüz, Şinasi (ed.). *Dünya Dinleri*. 3. Cilt. İstanbul: Milal Nihal Yayınları 2020.
- Gündüz, Şinasi. *Din Ve İnanç Sözlüğü*. İstanbul: Vadi Yayınları, 3. Basım, 2022.
- Gündüz, Şinasi. *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*. İstanbul: Milal Nihal Yayınları, 2019.
- Hadley, James. "The Shepherd who Saves: a Liturgical Symbol of Salvation". *Anaphora* 9/2 (2015). 71-102.
- Hahneman, G., Hahneman, Geoffrey Mark. *The Muratorian Fragment and the Development of the Canon*. Oxford: University of Oxford, 1989.
- Harris, Ruth. *Lourdes: Body and Spirit in the Secular Age*. New York: Penguin Books, 1999.
- Hauck, Robert J. "The Great Fast: Christology in the Shepherd of Hermas". *Anglican Theological Review*, 75/2, (Bahar 1993). 187-198.
- Haughton, H.A.G. *The Latin New Testament*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Hayes, John L. *A Manual Summerian Of Grammar And Text*. Malibu: Undena Publication, 2000.
- Hemşinli, Hakan. "Dini Tecrübenin Nesneliği Üzerine", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2010), 119-144.

Holdsworth, C. J. "Vision And Visioneries In Middle Ages". *History*, 48/163, (1963). 141-153.

Jansen, Willy. Notermans, Catrien. "From Vision The Cult Side A Comparative Perspective". *Archives De Sciences Sociales Des Religions*, 151, (Eylül 2010) 71-90.

Joynes, Andrew. "The 'Dialogues' of Gregory the Great." *Chapter. In Medieval Ghost Stories: An Anthology of Miracles, Marvels and Prodigies*. Woodbridge: Boydell & Brewer, 2001.

Kaymak, Yunus. *Konstantin Ve Hıristiyanlık*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Kır, Muhammet. *Dinler Tarihi Açısından Fatima Olayı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Kirkland, Alastair. *The Shepherd of Hermas: Some Aspects Of Its Composition and Transmission*. Cape Town: Cape Town University, 1990.

Komnene, Anna. *The Alexiad*, çev. Sewter, E.R.A. London: Penguel Books, 2003.

Kozan, Mert. "Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanlığa Karşı Son Pagan Mukavemeti: Iulianus ve Arbogast Örnekleri". *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, ed. Semiha Nurdan, ed. Muhammet Özler. IV/125-139. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2018.

Kutsal Kitap Dizini. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yeni Yaşam Yayınları, 1. Basım, 2004.

Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2001.

Küçük, Mehmet Alparslan. "Hac Ve Dini Turizmin Ortak Kutsal Mekanı: Meryem Ana Evi Kilisesi". *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 13/26, (2018) 85-106.

Küçük, Mehmet Alparslan. *Kutsal Kitap Anlayışı*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2009.

LaNave, Gregory F. (ed.). *The Father Of The Church*. 18. cilt. Washington: The Catholic University Of America Press, 2018.

Lynch, Kathryn. *The High Medieval Dream Vision: Poetry, Philosophy, and Literary Form*. Stanford: Stanford University Press, 1988.

Maktal Canko, Dilek. “Bizanslı Bir Kadın Yazarın Gözünden Toplumsal Cinsiyet: Anna Komnena’nın Aleksiad’ına Bakış”. *International Journal of Social And Humanities Sciences* 2/1 (Eylül 2018), 123-135.

Masahiro, Mibu. “A Study on Macrobius s Dream Theory and Features of Apocalypse”. *Japon Institute For Comprehensive Cultural Studies* 11 (Kasım 2019) 1-12.

Patacı, Bilal. *Yuhanna İncili’nde Sembolizm Ve Kristoloji: İsa Tasvirinin Bağlamı ve İnşası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Peden, Alison M. “Macrobius And Mediavel Dream Literature”. *Society For Study Of Medieval Languages And Literature*, 54/1 (1985) 59-73.

Petcu, Liviu. “ΘΕΩΡΙΑ: The Vision Of God In The Teaching Of St Gregory Of Nyssa”. *International Journal of Communication Research* 5/2 (Nisan-Haziran 2015). 79-87.

Rengers, Christopher. *The 35 Doctors of the Church*. Kuzey Carolina: TAN Books, 2000.

Rudhardt, Jean. “Water”. *Encyclopedia Of Religion* (Second Edition). ed. Lindsay Jones. 9698. Farmington Hill: Thomson Gale, 2005.

Russell, J. Stefan. *English Dream Vision*. Columbus: Ohio State University Press, 1988.

Saint Bede. *Bede's Ecclesiastical History of England A Revised Translation with Introduction, Life, and Note*. çev. A. M. Sellar. London: George Bell and Sons, 1907.

Saint Gregory The Great, *The Dialogues*, çev. P. W; Gardner, çev. Edmund Garratt. London: Philip Lee Warner, 1911.

Salib, Mina Fouad Tawfike. *The Christology of the Shepherd of Hermas: Investigating the Shape of Early Christology*. Virginia: Agora University, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Schimmel, Annemarie. "Numbers". *Encyclopedia Of Religion* (Second Edition). ed. Lindsay Jones. Farmington Hill: Thomson Gale, 2005.

Schimmel, Annemarie. *İslamın Mistik Boyutları*. İstanbul: Alfa Yayınlar, 2018.

Seçer, İsmail (ed.). *Güncel Bakış Açısıyla Psikolojiye Giriş*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2023.

Serdar, Murat. "Semavi Dinlerde Dört Büyük Melek (Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail)". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2008). 227-245.

Seydişehir, Mahmut Asad. Muhammet Tarakçı (sad.) "Allah'ın Kelamı ve Allah'ın Kelimesi İkileminde Hz İsa". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/7 (Ocak 1998). 737-752.

Shoemaker, Stephen J. *The Ancient Traditions Of The Virgin Marys Dormition And Assumption*. New York: Oxford University Press, 2006.

Sinanoğlu, Mustafa. *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.

Strand, Kenneth A. "The Eight Basic Visions In The Book Of Revelation". *Andrews University Seminary Studies*, 25/1, İlk Bahar 1987. 107-121.

Talbert, Charles H. *The Development of Christology during the First Hundred Years*. Leiden: Brill, 2011.

Tarakçı, Muhammet. "Tanah'ta Vahiy Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (Ocak 2002) 193-218.

Tarakçı, Muhammet. *Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Saint Thomas Aquinas*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Taylor, John H. "The Text of Augustine's De Genesi Ad Litteram". The University of Chicago Press on behalf of the Medieval Academy of America 25/1 (Ocak 1950), 87-93.

Thomas Aquinas. *Catechism Of The Summa Theologica*. New York: Benziger's Brothers, 1922.

Thomas Aquinas. *The Summa Theologica* III. Cilt. London: Benziger's Brothers, 1917.

Truhlar, Karl Vladimir. "Visions". *Encyclopedia Of Theology*. ed. Karl Rahner. 1808-1809. New York: The Crossroad Publishing Company, 1975.

Tudebodus, Peter. *Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferleri*, çev. Süleyman Genç. İstanbul: Kronik Kitap, 2020.

Türkan, Ahmet (ed.). *Kudüs Din Toplum Siyaset*. İstanbul: GRTC Küresel Araştırma Düşünce Merkezi, 2020

Ward, Keith. *Religion and Revelation: A Theology of Revelation in the World's Religions*. New York: Oxford University Press, 1994.

Wilken, Robert Louis. *The Spirit of Early Christian Thought: Seeking the Face of God*. New Haven: Yale University Press, 2003.

Wilson, William Jerome. "The Career of the Prophet Hermas". *The Harvard Theological Review* 20/1 (Ocak 1927) 21-62.

Yılmaz, Nuh. "Tertullian'ın Kutsal Kitap Anlayışı". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (Aralık 2017) 129-147.

Young, Robert. *Analytical Concordance To The Bible*. New York: Funk & Wagnalls Corporation, 1881.

Yüksel, Rabia. *Hıristiyanlığın Tarihi Süreçlerinde Kutsal Kitap Tercümelere*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

WEB KAYNAKLARI

Açıklamalı Kutsal Kitap. Erişim: 10 Şubat 2024.
<https://kutsalkitap.info.tr/?q=2.+Korintliler+12>

Cambridge University Press, "Images and the Images of Dreams in the Early Middle Ages". Erişim: 20.04.2024. <https://www.cambridgeblog.org/2015/07/images-and-the-images-of-dreams-in-the-early-middle-ages/>

Catholic Shrine Basilica. “About Catholic Shrine Basilica”.Erişim: 22 Mart 2024.
<https://catholicshrinebasilica.com/about-catholic-shrine-basilica/>

Catholic Shrine Basilica. “Basilica Of Our Lady Of Guadalupe, Mexica”. Erişim: 4 Mayıs 2024. <https://catholicshrinebasilica.com/basilica-of-our-lady-of-guadalupe-mexico/>

Codex Amiatinus. Florance: Medicea Laurenziana Library, Illuminated Manuscripts from Europe, 2021668243. Erişim: 12.12.2023
https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_20150/?sp=55&r=-1.304,0,3.608,1.463,0

Codex Sinaiticus. “Act”. Erişim: 12.12.2023
https://www.codexsinaiticus.org/en/manuscript.aspx?__VIEWSTATEGENERATOR=01FB804F&dir=next&folioNo=8&lid=en&quireNo=87&side=v&zoomSlider=0#

Healthy Hildegard. “Scivias Summary and Images”. Erişim: 2 Nisan 2024.
<https://www.healthyhildegard.com/scivias-illustrations/>

Holy See, “Norms Regarding The Manner Of Proceeding In The Discernment Of Presumed Apparitions Or Revelations” Erişim 11 Hariran 2024.
https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19780225_norme-apparizioni_en.html

Işın Demirkent, “Haçlılar”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Erişim: 5 Şubat 2024) <https://islamansiklopedisi.org.tr/haclilar>

LOC, Library Of Congress. “Codex Sinaiticus”. Erişim: 12.12.2023.
<https://www.loc.gov/item/lcwaN0003964/>

Mehmet Aydın, “Hıristiyanlık”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Erişim Haziran 2024 <https://islamansiklopedisi.org.tr/Hıristiyanlık#7-islam-kaynaklarina-gore-Hıristiyanlık>

Mehmet Katar, “Tövbe”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (1 Haziran 2024)
<https://islamansiklopedisi.org.tr/arama/?q=T%C3%B6vbe&p=m>

Morgan, Frederick. “The Vision Of Piers Plowman By William Langlang” University Of Oxford Faculty Of English. Erişim 7 şubat 2024 <https://www.english.ox.ac.uk/ten-minute-book-club/langland-the-vision-of-piers-plowman>

Morgan, Frederick. “The Vision Of Piers Plowman By William Langlang” University Of Oxford Faculty Of English. Erişim 7 şubat 2024 <https://www.english.ox.ac.uk/ten-minute-book-club/langland-the-vision-of-piers-plowman>

Muhammet Tarakçı, “Vahiy”, Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi. Erişim 11 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vahiy>

Olimpioi. “Asclepius: The Divine Healer of Ancient Greece”. Erişim: 23 Haziran 2024. <https://olympioi.com/demigods/asclepius>

Oxford English Dictionary, Erişim 20 Kasım 2023. <https://www.oed.com/>

Ömer Faruk Harman, “Meryem”, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. Erişim 22 Mart 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/meryem>

Paracletos Greek Orthodox Modastery “Genuine and false experiences of the Grace of God.” Erişim 12 Haziran 2024. <https://www.greekorthodoxmonastery.org/false-experiences-of-god>

Roberts, Alexander (ed.). Fathers Of The Third Century. IV. Cilt. Peabody, Massachusetts, USA: Hendrickson Publishers, 1995. Erişim: 01.03.2024. <https://ccel.org/ccel/schaff/anf04/anf04.i.html>

Sanctuary de Fatima. “Number Of Pilgrims Who Visited The Shrine of Fatima in 2017”. Erişim: 1 Nisan 2024. <https://www.fatima.pt/en/news/number-of-pilgrims-who-visited-the-shrine-of-fatima-in-2017-exceeded-all-the-expectations->

Sparavigna, Amelia Carolina. Dastr, Lidia. “Some Churches Dedicated to the Holy Wisdom and their Sunrise Orientation”. SSRN. Erişim: 20 Haziran 2024. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3154604#paper-references-widget

The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Our Lady of Guadalupe". *Encyclopedia Britannica*. Erişim: 4 Mart 2024. <https://www.britannica.com/topic/Our-Lady-of-Guadalupe-patron-saint-of-Mexico>

The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Our Lady of Fátima". *Encyclopedia Britannica*. Erişim: 1 Nisan 2024. <https://www.britannica.com/event/Our-Lady-of-Fatima>

The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Shepherd of Hermas". *Encyclopedia Britannica*. Erişim: 4 Mayıs 2024. <https://www.britannica.com/topic/Shepherd-of-Hermas>

The Editors of Encyclopaedia Britannica. " St. Hildegard", *Encyclopedia Britannica*. Erişim: 27 Nisan 2024. <https://www.britannica.com/biography/Saint-Hildegard>

The Editors of Encyclopaedia Britannica. " The doctrine of the Virgin Mary and holy Wisdom". *Encyclopedia Britannica*. Erişim: 20 Haziran 2024. <https://www.britannica.com/topic/Christianity/Conflict-between-order-and-charismatic-freedom>

The Editors of Encyclopaedia Britannica. "Francis's vision and the stigmata of the Crucified". *Encyclopedia Britannica*. Erişim: 30 Nisan 2024. <https://www.britannica.com/biography/Saint-Francis-of-Assisi/Francis-vision-and-the-stigmata-of-the-Crucified>

The Editors of Encyclopaedia. "Lourdes". *Encyclopedia Britannica*. Erişim: 7 Mart 2024. <https://www.britannica.com/place/Lourdes>

The Holy See, "Dicastery For The Doctrine Of The Faith". Erişim: 27 Nisan 2024. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_en.html

The Holy See, "Proclaiming Saint Hildegard of Bingen, professed nun of the Order of Saint Benedict, a Doctor of the Universal Church". Erişim: 26 Nisan 2022. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/apost_letters/documents/hf_ben-xvi_apl_20121007_ildegarda-bingen.html

The Holy See. “Congregation For The Doctrine Of The Faith The Message Of Fatima”.Erişim: 1 Nisan 2024.

https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000626_message-fatima_en.html

The Tertullian Project. “A Treatise on the Soul”. Erişim: 07.03.2024.

https://www.tertullian.org/anf/anf03/anf03-22.htm#P2560_840932

Vatican News, “St. Gregory The Great, Pope And Doctor Of The Church”. Erişim: 24

Nisan 2024. <https://www.vaticannews.va/en/saints/09/03/st--gregory-the-great--popo-and-doctor-of-the-church.html#>

World History Encyclopedia. “Constantine’s Conversion to Christianity”. Erişim: 10

Nisan 2024. <https://www.worldhistory.org/article/1737/constantines-conversion-to-christianity/>

Wycliffe, John. Earlier Version Wycliffe New Testament. Manchester: The John Rylands Library, Middle English Manuscripts, R4995. Elç.16:9.

<https://www.digitalcollections.manchester.ac.uk/view/MS-ENGLISH-00081/183>

EKLER KAYNAKÇASI

Ascanio Luciano. *Capriccio With Vision Of St. Augustine In Ruined Arcade*. Yağlı Boya, 17. Yüzyıl, Kaliforniya: SFO Airport Museum.

<https://www.piraneseum.com/artwork/ascanio-luciano-painting/>

Bartolome Estaban Murillo. *La Conversion De San Pablo*. Yağlı Boya, 1675-1682.

Madrid: Museo Del Prado, p. 210. <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/la-conversion-de-san-pablo/70a89a74-c1ed-4de2-9b55-bd40898e4ad3>

Caravaggio. *The Incredulity of Saint Thomas*. Yağlı boya, 1601, Postdam: Picture Gallery Sanssouci, Prussian Palaces and Gardens Foundation Berlin-Brandenburg.

No: GK 5438. <https://www.spsg.de/schloesser-gaerten/objekt/bildergalerie-von-sanssouci/>

Giotto. *Scenes from the Life of Saint Francis: 1. Stigmatisation of Saint Francis.*

Yağlıboya, 1325, Firenze: Basilica di Santa Croce, Fondo Edifici di Culto.

https://www.wga.hu/html/g/giotto/s_croce/2bardi/scenes_1/franci1.html

Grégoire de Nazianze. *Constantine's Vision and the Battle of the Milvian Bridge.*

Yazma Eser, 9. Yüzyıl. Paris: Fransa Milli Kütüphanesi, No Grec 510.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84522082/f891>

Hildegard von Bingen. "The Universal Man". Yazma Eser, Liber Divinorum

Operum, 1165, Lucca: State Library of Lucca.

https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Hildegard_von_Bingen_Liber_Divinorum_Operum.jpg

Hildegard von Bingen. "True Trinity In Union". Yazma Eser, 1151, Eibingen:

Hildegard Abbey, Benediktinerinnenabtei Sankt Hildegard.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Meister_des_Hildegardis-Codex_003.jpg

Orazio Borgianni. *The Vision of St Jerome.* Yağlı Boya, 1600, Fransa: Louvre

Museum, Département des Peintures. RF 1983 50.

<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010063931>

Zucchi, Jocopo. *The Procession of St. Gregory.* Yağlı Boya, 1573-1575, Vatikan,

Musei Vaticani, Pinacoteca Vaticana.

<https://gallerix.org/storeroom/729189807/N/1375/>